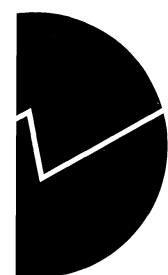

*Grete Dahl, Else Flittig og
Jorunn Lajord*

**Inntekt, levekår og sysselsetting
for pensjonister og
stønadsmottakere i folketrygden**

Rapport

*Grete Dahl, Else Flittig og
Jorunn Lajord*

**Inntekt, levekår og sysselsetting
for pensjonister og
stønadsmottakere i folketrygden**

Standardtegn i tabeller	Symbols in Tables	Symbol
Tall kan ikke forekomme	Category not applicable	.
Oppgave mangler	Data not available	..
Oppgave mangler foreløpig	Data not yet available	...
Tall kan ikke offentliggjøres	Not for publication	:
Null	Nil	-
Mindre enn 0,5 av den brukte enheten	Less than 0.5 of unit employed	0
Mindre enn 0,05 av den brukte enheten	Less than 0.05 of unit employed	0,0
Foreløpig tall	Provisional or preliminary figure	*
Brudd i den loddrette serien	Break in the homogeneity of a vertical series	—
Brudd i den vannrette serien	Break in the homogeneity of a horizontal series	
Rettet siden forrige utgave	Revised since the previous issue	r

ISBN 82-537-3998-2
ISSN 0332-8422

Emnegruppe

25 Sosiale forhold og sosialvesen

Emneord

Alderstrygd
Etterlattepensjonister
Overgangsstønad
Pensjon
Uføretrygd

Design: Enzo Finger Design
Trykk: Falch Hurtigtrykk

Forord

Denne publikasjonen gir opplysninger om inntekt, levekår og sysselsetting for grupper av pensjonister og stønadsmottakere i folketrygden. Hovedgruppene er alderspensjonister, uførepensjonister, etterlattepensjonister og enslige forsørgere med overgangsstønad.

Pensjonistene har gjennomgående høyere inntekt enn enslige forsørgere med overgangsstønad. Blant pensjonistene er det etterlattepensjonistene som kommer best ut. Både alderspensjonistene og uførepensjonistene har gjennomsnittlig lavere inntekt enn etterlattepensjonistene, og inntektsnivået er ikke vesentlig forskjellig for disse to pensjonistgruppene. Pensjonister og enslige forsørgere med overgangsstønad oppfatter sin egen økonomiske situasjon svært forskjellig. Mange enslige forsørgere med overgangsstønad sier at de har dårlig økonomi. Blant uførepensjonistene er denne andelen betraktelig lavere, og få alders- og etterlattepensjonister uttrykker at de har økonomiske problemer. En del av de som mottar pensjon og stønad fra folketrygden er yrkesaktive. Sysselsettingsandelen er høyest blant etterlattepensjonistene, og for disse er sysselsettingsandelen omtrent like høy som generelt for alle personer i alderen 16-74 år. For enslige forsørgere med overgangsstønad og uførepensjonister er sysselsettingsandelen mye lavere, og relativt få alderspensjonister er sysselsatt.

Resultatene er basert på opplysninger fra Statistisk sentralbyrås inntekts- og formuesundersøkelse, levekårsundersøkelse og arbeidskraftundersøkelse, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre. Analysen er finansiert av Sosial- og helsedepartementet.

Statistisk sentralbyrå, Oslo, 7. februar 1994

Svein Longva

Innhold

Figurregister	6
Tabellregister	8
Tekstdel	
1. Utviklingen i antall pensjonister og enslige forsørgere	9
2. Yrkesaktivitet blant pensjonister og enslige forsørgere	12
2.1. Sysselsetting blant ulike grupper av pensjonister	12
2.2. Yrkesfordelingen blant sysselsatte uførepensjonister	16
2.3. Yrkesfordelingen blant sysselsatte alderspensjonister	19
2.4. Yrkesfordelingen blant sysselsatte etterlattepensjonister	20
2.5. Yrkesfordelingen blant enslige forsørgere	20
2.6. Tidligere yrke for nye uførepensjonister	21
3. Inntekt og formue	23
3.1. Personinntekter	23
3.2. Husholdningenes inntekter	29
3.3. Bruk av sosialhjelp	44
3.4. Formue	45
4. Økonomiske problemer og materiell standard	49
4.1. Enslige forsørgere har oftere økonomiske problemer enn pensjonister	49
4.2. Pensjonister og enslige forsørgeres materielle goder	52
4.3. Helsetilstanden til alders- og uførepensjonister	54
Litteratur	54
Utkommet i serien Rapporter fra Statistisk sentralbyrå etter 1. januar 1993. (RAPP)	56

Figurregister

1. Utviklingen i antall pensjonister og enslige forsørgere	
1.1. Utviklingen i antall pensjonister og enslige forsørgere med overgangsstønad. 1980-1992	9
1.2. Andel minstepensjonister blant alders-, uføre- og etterlattepensjonister. Prosent. 1980-1992	10
1.3. Andel enslige forsørgere med utvidet barnetrygd, etter type trygdeytelse. Prosent. 1980-1992	11
2. Yrkesaktivitet blant pensjonister og enslige forsørgere	
2.1.1. Andel sysselsatte pensjonister og enslige forsørgere. Prosent. 1991	13
2.1.2. Yrkesinntekt i prosent av samlet inntekt for uførepensjonister som har yrkesinntekt. Prosent. 1990	15
2.1.3. Sysselsatte pensjonister og enslige forsørgere etter avtalt arbeidstid. Prosent. 1991	15
2.2.1. Sysselsatte uførepensjonister i grupper for yrke, etter diagnose. Prosent. 1991	18
3. Inntekt og formue	
3.1.1. Andel alders- og uførepensjonister med/uten andre inntekter enn folketrygdpensjon. Prosent. 1990	25
3.1.2. Gjennomsnittlig samlet inntekt og folketrygdpensjon pr. person for grupper av pensjonister. Kr. 1990	27
3.1.3. Gjennomsnittlig samlet inntekt og folketrygdpensjon pr. person for pensjonister i forskjellige aldersgrupper. Kr. 1990	28
3.1.4. Gjennomsnittlig samlet inntekt pr. person for pensjonister med/uten yrkesinntekt. Kr. 1990	28
3.1.5. M(u)-kurver for fordeling av samlet inntekt for pensjonister og personer 60-66 år som ikke mottar pensjon fra folketrygden. 1990	29
3.2.1. Gjennomsnittlig samlet inntekt pr. husholdning for alle husholdninger, pensjonisthusholdninger og husholdninger med barn, etter inntektsart. Prosent. 1990	30
3.2.2. M(u)-kurver for fordeling av inntekt etter skatt pr. forbruksenhet for alle husholdninger, pensjonisthusholdninger og husholdninger med barn. 1990	33
3.2.3. Gjennomsnittlig samlet inntekt pr. husholdning for enslige uførepensjonister og alle enslige i alderen 16-66 år, etter inntektsart. Prosent. 1990	35
3.2.4. Gjennomsnittlig samlet inntekt pr. husholdning for enslige alderspensjonister og enslige i alderen 60-66 år som ikke mottar folketrygdpensjon, etter inntektsart. Prosent. 1990	37
3.2.5. M(u)-kurver for fordeling av inntekt etter skatt pr. forbruksenhet for enslige pensjonister og pensjonistpar. 1990	39
3.2.6. Gjennomsnittlig samlet inntekt pr. husholdning for par uten barn, etter inntektsart. Prosent. 1990	39
3.2.7. Gjennomsnittlig samlet inntekt pr. husholdning for enslige forsørgere og par med barn, etter inntektsart. Prosent. 1990	41
3.2.8. M(u)-kurver for fordeling av inntekt etter skatt pr. forbruksenhet for enslige mødre, enslige fedre og par med barn. 1990	41
3.3.1. Gjennomsnittlige gjeldsrenter og sosialhjelp pr. husholdning og gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr. forbruksenhet pr. husholdning for enslige uførepensjonister og uførepensjonister med barn. Kr. 1990	45
3.3.2. Gjennomsnittlige gjeldsrenter og sosialhjelp pr. husholdning og gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr. forbruksenhet pr. husholdning for enslige forsørgere med overgangsstønad. Kr. 1990	45
3.4.1. Gjennomsnittlig finanskapital og gjeld pr. husholdning for alle husholdninger, pensjonisthusholdninger og husholdninger med barn. Kr. 1990	46
3.4.2. Gjennomsnittlig finanskapital og gjeld pr. husholdning for enslige uførepensjonister og alle enslige i alderen 16-66 år. Kr. 1990	46
3.4.3. Gjennomsnittlig finanskapital og gjeld pr. husholdning for enslige alderspensjonister og enslige i alderen 60-66 år som ikke mottar folketrygdpensjon. Kr. 1990	47
3.4.4. Gjennomsnittlig finanskapital og gjeld pr. husholdning for par uten barn. Kr. 1990	47
3.4.5. Gjennomsnittlig finanskapital og gjeld pr. husholdning for enslige forsørgere og par med barn. Kr. 1990	48
3.4.6. Gjennomsnittlig finanskapital og gjeld pr. husholdning for enslige forsørgere i grupper for trygdeytelse. Kr. 1990	48

4. Økonomiske problemer og materiell standard

4.1.1. Økonomiske problemer for pensjonister og enslige forsørgere. Prosent. 1991	49
4.1.2. Økonomiske problemer for minstepensjonister og enslige forsørgere med overgangsstønad. Prosent. 1991	50
4.1.3. Økonomiske problemer for enslige forsørgere i grupper for trygdeytelse. Prosent. 1991	51
4.2.1. Materielle goder for pensjonister og enslige forsørgere. Prosent. 1991	52

Tabellregister

2. Yrkesaktivitet blant pensjonister og enslige forsørgere	
2.1.1. Pensjonister i grupper for kjønn, etter arbeidstilknytning. Prosent. 1991	14
2.1.2. Uførepensjonister i grupper for uføregrad og kjønn, etter arbeidstilknytning. Prosent. 1991	15
2.2.1. Sysselsatte uførepensjonister i grupper for kjønn, etter yrke. Prosent. 1991	16
2.2.2. Sysselsatte i alt i grupper for kjønn, etter yrke. Prosent. 1991	16
2.2.3. Sysselsatte uførepensjonister i grupper for uføregrad og kjønn, etter yrke. Prosent. 1991	17
2.3.1. Sysselsatte alderspensjonister i grupper for kjønn og alder, etter yrke. Prosent. 1991	19
2.3.2. Sysselsatte alderspensjonister i grupper for kjønn og alder, etter avtalt arbeidstid. Prosent. 1991	20
2.4.1. Sysselsatte etterlattepensjonister etter yrke. Prosent. 1991	20
2.5.1. Sysselsatte enslige forsørgere i grupper for trygdeytelse, etter yrke. Prosent. 1991	21
2.6.1. Nye uførepensjonister i 1991 som var sysselsatt i 1988-1989, i grupper for kjønn, etter yrke. Prosent	22
2.6.2. Sysselsatte i alt i perioden 1988-1989 i grupper for kjønn, etter yrke. Prosent	22
3. Inntekt og formue	
3.1.1. Gjennomsnittlig inntekt pr. person for pensjonister og personer 60-66 år som ikke mottar folketrygdpensjon. 1990	24
3.1.2. Alders- og uførepensjonister med minstepensjon og med andre inntekter i tillegg til folketrygdpensjonen, etter størrelse på andre inntekter. Prosent. 1990	26
3.2.1. Gjennomsnittlig inntekt pr. husholdning for alle husholdninger, pensjonisthusholdninger og husholdninger med barn. 1990	32
3.2.2. Inntektsfordeling for husholdninger målt med ulike inntektsbegreper. Prosent. 1990	33
3.2.3. Gjennomsnittlig inntekt og sosialhjelp pr. husholdning for enslige uførepensjonister og alle enslige i alderen 16-66 år. 1990	34
3.2.4. Gjennomsnittlig inntekt og sosialhjelp pr. husholdning for enslige alderspensjonister og enslige i alderen 60-66 år som ikke mottar folketrygdpensjon. 1990	36
3.2.5. Gjennomsnittlig inntekt pr. forbruksenhet pr. husholdning for par uten barn. 1990	38
3.2.6. Gjennomsnittlig inntekt pr. forbruksenhet pr. husholdning for enslige forsørgere og par med barn. 1990	40
3.2.7. Gjennomsnittlig inntekt pr. husholdning for grupper av enslige forsørgere. 1990	42
3.2.8. Gjennomsnittlig inntekt pr. forbruksenhet pr. husholdning for enslige forsørgere med overgangsstønad i grupper for ekteskkelig status, barns alder og yrkesinntekt. 1990	43
3.2.9. Gjennomsnittlig inntekt pr. forbruksenhet pr. husholdning for uførepensjonister med barn, enslige etterlattepensjonister og etterlattepensjonister som er enslige forsørgere. 1990	43
4. Økonomiske problemer og materiell standard	
4.2.1. Materielle goder for pensjonister og enslige forsørgere. 1991	52
4.3.1. Pensjonisters hjelpebehov og mottak av hjelp. Prosent. 1991	53

1. Utviklingen i antall pensjonister og enslige forsørgere

Denne rapporten belyser inntektsforhold, sysselsetting og levekår for pensjonister og enslige forsørgere. Opplysningene gjelder stort sett for årene 1990 og 1991, og er i hovedsak basert på utvalgsdata. I det følgende gir vi tall som viser størrelsen på og sammensetningen av de populasjonene dataene refererer til. Utviklingen i antall pensjonister og stønadsmottakere i folketrygden blir også belyst.

Figur 1.1 viser at alderspensjonister er den klart største pensjonistgruppa. I 1990 var det 613 000 alderspensjonister og 234 000 uførepensjonister. Sammenlignet med alders- og uførepensjonistene er etterlatte ektefeller med pensjon (heretter kalt etterlattepensjonister) og enslige forsørgere med overgangsstønad små grupper. I 1990 var det henholdsvis 36 000 etterlattepensjonister og 37 000 enslige forsørgere med overgangsstønad. Utviklingen i antallet personer med pensjon eller stønad har imidlertid vært forskjellig. Vi ser på endringene etter 1980.

Alderspensjonistene øker i antall

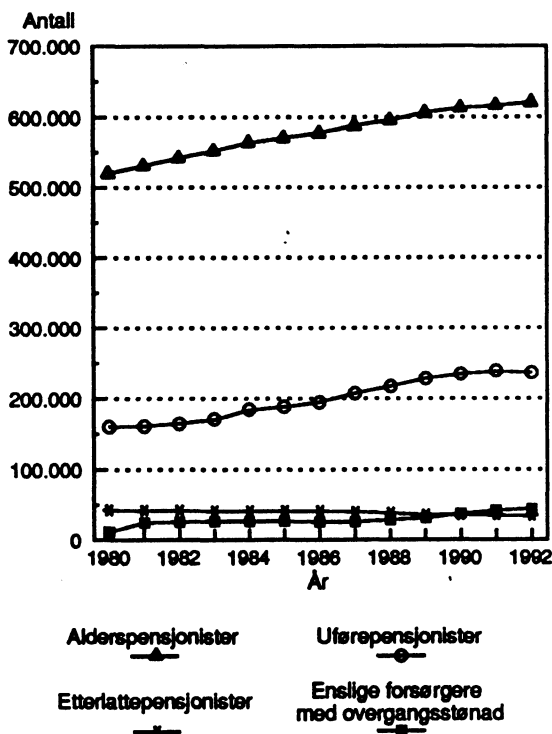
Antall alderspensjonister har økt i hele perioden fra 1980 til 1992, og økningen har vært på 19 prosent. Pensjonsalder er 67 år, og økningen skyldes at befolkningen på 67 år og over har økt i perioden.

I 1990 var 59 prosent av alderspensjonistene kvinner, 50 prosent var over 74 år og 49 prosent hadde minstepensjon. Minstepensjonister og pensjonister med større pensjon enn minstepensjon er svært ulikt fordelt etter kjønn og alder. Av minstepensjonistene var nesten to av tre pensjonister over 74 år og 82 prosent var kvinner. Blant pensjonistene med større pensjon enn minstepensjon var en av tre over 74 år og bare 38 prosent var kvinner, Statistisk sentralbyrå (1992c). Figur 1.2 viser at andelen minstepensjonister blant alderspensjonistene har gått ned i alle år fra 1980 til 1992. Dette henger sammen med at de som ble alderspensjonister i løpet av 1980-årene har hatt større mulighet til å tjene opp tilleggspensjon.

Økningen i antall uførepensjonister har stoppet opp

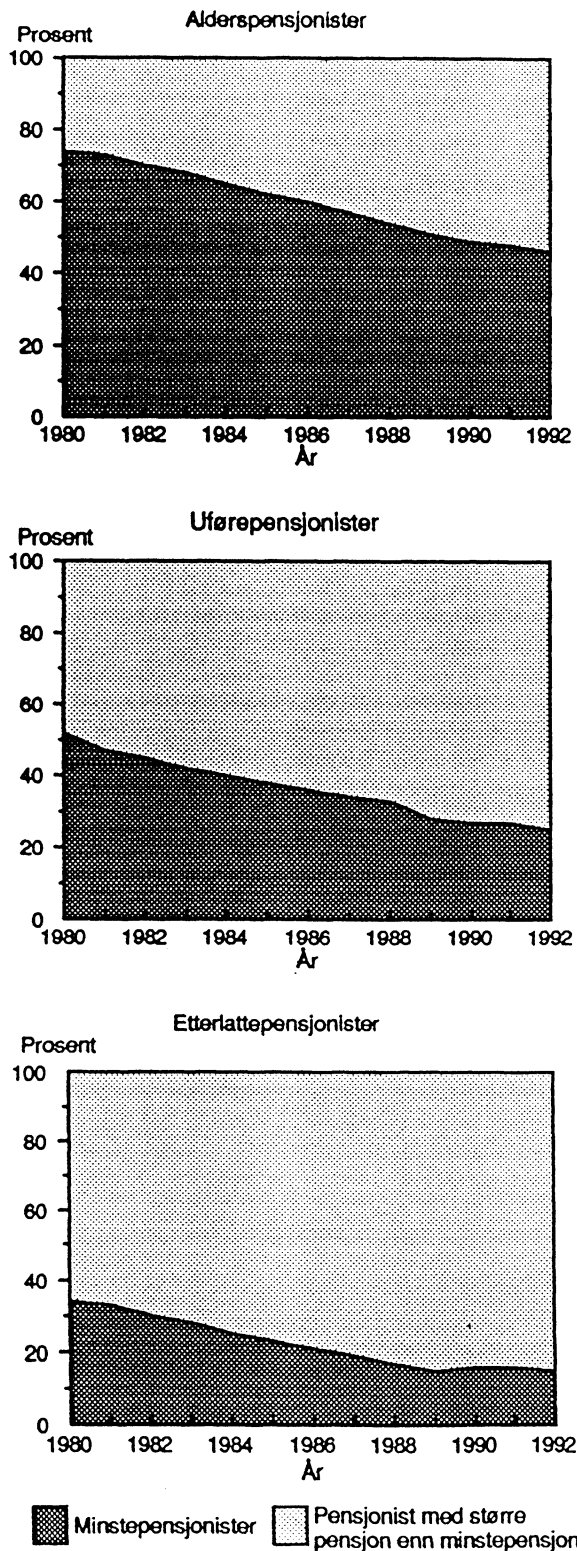
Antallet uførepensjonister økte sterkt på 1980-tallet. Økningen har avtatt etter 1990, og i 1992 var det færre uførepensjonister enn i 1991. Økningen har likevel vært på 48 prosent fra 1980 til 1992. Uførepensjonistene er i alderen 16–66 år og befolkningen i denne aldersgruppen har økt i perioden. Befolkningen i aldersgruppen 50–66 år med høy uføretilbøyelighet, er imidlertid redusert, Statistisk sentralbyrå (1992b). Dette kan ha bidratt til mindre tilgang på uføre, men er trolig ikke viktigste årsak til reduksjonen i antall uførepensjonister i de par seneste årene. Det er også skjedd lovendringer som innskjerper kravene til uførepensjon.

Også uførepensjonister er en lite homogent sammensatt gruppe med hensyn til alder, kjønn og pensjonsstørrelse. I 1990 var 43 prosent av uførepensjonistene over 59 år, 55 prosent var kvinner, og 27 prosent mottok minstepensjon. Figur 1.2. viser at andelen minstepensjonister er lavere blant uførepensjonistene enn blant alderspensjonistene. Dette skyldes at det ikke bare er opptjente pensjonspoeng som teller ved beregning av uførepensjon. Uførepensjon blir også beregnet på grunnlag av framtidige pensjonspoeng fra uføretidspunktet fram til fylte 67 år. Dessuten får fødte

Figur 1.1 Utviklingen i antall pensjonister og enslige forsørgere med overgangsstønad. 1980–1992

Kilde: Trygdestatistisk årbok, Rikstrygdeverket.

Figur 1.2 Andel minstepensjonister blant alders-, uføre- og etterlattepensjonister. Prosent. 1980–1992

Kilde: Trygdestatistisk årbok, Rikstrygdeverket.

uføre og personer som blir uføre i ung alder en garantert minste tilleggspensjon. Aldersfordelingen er ikke vesentlig forskjellig for uførepensjonister med henholdsvis minstepensjon og større pensjon. I 1990 var derimot kvinneandelen hele 84 prosent blant minstepensjonistene, og bare 45 prosent blant de som hadde større pensjon enn minstepensjon.

Stadig færre etterlattepensjonister ... men kvinneandelen er høy

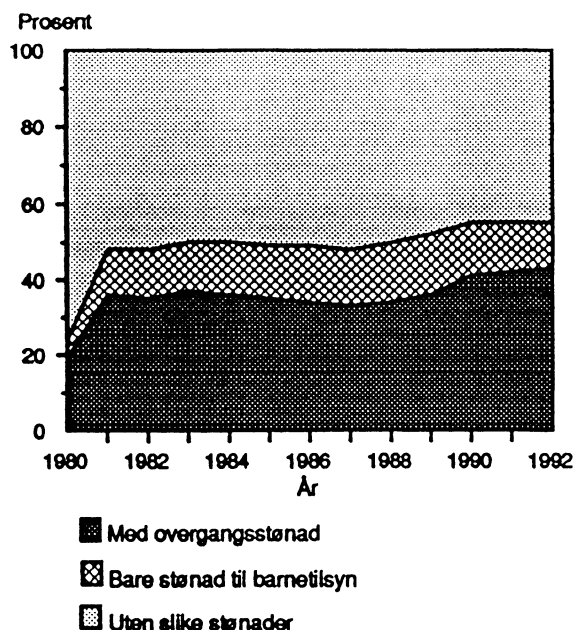
Antallet etterlattepensjonister har gått ned i hele perioden 1980 til 1992. Reduksjonen har vært på 20 prosent. Etterlattepensjonistene er i alderen 16–66 år og antallet enker og enke-menn i denne aldersgruppen i befolkningen er redusert i perioden. Dette kan ha bidratt til en reduksjon i antall etterlattepensjonister. Etterlattepensjon blir avkortet i forhold til egen inntekt. Arbeidsinntekten kan være så høy at pensjonen faller helt bort. Siden yrkesdeltakelsen blant kvinner har økt, kan dette også bidra til at antall etterlattepensjonister har gått ned.

96 prosent av etterlattepensjonistene var kvinner i 1990 og bare 16 prosent hadde minstepensjon. Beregning av pensjon i folketrygden blir som regel gjort ut fra egen opptjening av pensjonspoeng. Dette gjelder ikke for etterlattepensjonister. Her blir avdøde ektefelles opptjening lagt til grunn. I og med at kvinneandelen er så høy, og menn ofte har tjent opp tilleggspensjon, er andelen minstepensjonister lavere for etterlattepensjonister enn for andre pensjonistgrupper. Figur 1.2. viser at andelen minstepensjonister har vært lav i hele perioden fra 1980 til 1992. Kvinneandelen er størst blant de med større pensjon enn minstepensjon. I 1990 var 98 prosent av disse kvinner, mens 84 prosent av minstepensjonistene var kvinner. 46 prosent av etterlattepensjonistene var over 59 år.

Flere enslige forsørgere med stønad fra folketrygden

Ordningen med overgangsstonad til skilte og separerte enslige forsørgere ble inkorporert i folketrygden først i 1981. Dette førte til en fordobling av antallet enslige forsørgere med overgangsstonad det året. Antall enslige forsørgere med overgangsstonad har økt med 79 prosent fra 1981 til 1992, og mesteparten av denne økningen har kommet fra 1987 til 1992. Full overgangsstonad utgjør samme beløp som minstepensjon.

Den viktigste årsak til økningen i antall enslige forsørgere med overgangsstonad er en kraftig økning i hele gruppen enslige forsørgere. For enslige forsørgere med utvidet barne-trygd var det for eksempel en økning på 57

Figur 1.3 *Andel enslige forsørgere med utvidet barnetrygd, etter type trygdeytelse. Prosent. 1980–1992*

Kilde: Trygdestatistisk årbok, Rikstrygdeverket.

prosent fra 1980 til 1992, og i 1992 var det 103 300 enslige forsørgere med utvidet barnetrygd (i 1990 91 400). Figur 1.3 viser at fra 1981 til 1989 har noe under 40 prosent av ensligforsørgerne mottatt overgangsstønad. I 1990 var andelen 41 prosent, og i 1992 43 prosent. Antall enslige forsørgere med bare stønad til barnetilsyn har endret seg lite på 1980-tallet.

Barnetrygd blir utbetalt til barnet blir 16 år. Overgangsstønad og stønad til barnetilsyn kan utbetales til yngste barnet går ut av tredje klasse i grunnskolen, det vil si til barnet er rundt 10 år. Overgangsstønad blir avkortet i forhold til egen inntekt, slik at de som tjener over et visst beløp ikke har rett til overgangsstønad.

De fleste enslige forsørgere er kvinner

Enslige forsørgere er stort sett kvinner. Av alle enslige forsørgere var rundt 90 prosent kvinner (levetårsundersøkelsen 1991). Av de med overgangsstønad var 99 prosent kvinner i 1990, mens kvinneandelen blant de med bare stønad til barnetilsyn er noe lavere (88 prosent). I 1990 var 84 prosent av de som mottok overgangsstønad under 35 år, og av de som bare mottok stønad til barnetilsyn var 58 prosent i denne aldersgruppen.

2. Yrkesaktivitet blant pensjonister og enslige forsørgere

Det at en person mottar pensjon eller stønad fra folketrygden, utelukker ikke at vedkommende kan være i arbeid og ha en viss yrkesinntekt. Tall fra 1990 viser at for alderspensjonister 67–74 år som har yrkesinntekt, utgjorde yrkesinntekten 22 prosent av samlet inntekt, se boks 3.1a i kapittel 3 for definisjon av de ulike inntektsbegrepene. For uførepensjonister med yrkesinntekt utgjorde yrkesinntekten 32 prosent av samlet inntekt, og for etterlattepensjonistene 53 prosent.

Kapittel 2.1 omhandler sysselsetting, yrkesinntekt og arbeidstid for ulike pensjonistgrupper. Kapitlene 2.2–2.5 presenterer yrkesfordelingen for personer som var pensjonister/stønadsmottakere og samtidig sysselsatt i 1991. I kapittel 2.6 ser vi på tidligere yrke for nye uførepensjonister i 1991. Yrkesopplysningene gjelder for de pensjonistene som var sysselsatt i perioden 1988–1989. Informasjon om datakildene, se boks 2.0.

Boks 2.0

Opplysningene om sysselsetting og yrke for alders-, uføre- og etterlattepensjonister er basert på utvalgsdata. SSBs arbeidskraftundersøkelse (AKU) for 1988–1989 og 1991 er tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre for 1991. Utvalget omfatter personer 16–74 år.

Sysselsettingsopplysninger for enslige forsørgere er hentet fra en tilleggsundersøkelse om enslige forsørgeres levekår i forbindelse med SSBs levekårsundersøkelse i 1991.

Opplysningene om yrkesinntekt er fra SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre. Pensjonistene med yrkesinntekt, registrert ved inntekts- og formuesundersøkelsen, er ikke identiske med de pensjonistene som er registrert som sysselsatt i SSBs arbeidskraftundersøkelse.

2.1. SYSSELSETTING BLANT ULIKE GRUPPER AV PENSJONISTER

Av pensjonistene, er det etterlattepensjonistene som har høyest sysselsettingsandel. Hele 64 prosent av dem var sysselsatt i 1991, se boks 2.1a og figur 2.1.1. Blant uførepensjonistene var 18 prosent sysselsatt. Sysselsettingsandelen er lavest blant alderspensjonister. Kun 9 prosent av alderspensjonistene i alderen 67–74 år var sysselsatt i 1991. Sysselsettingsandelen for enslige forsørgere med overgangsstønad var 38 prosent, mens blant enslige forsørgere med bare stønad til barnetilsyn var hele 97 prosent sysselsatt i 1991. Til sammenligning var 65 prosent av alle personer 16–74 år sysselsatt i 1991, Statistisk sentralbyrå (1992a).

Forskjellen i sysselsettingsandel mellom de ulike pensjonist- og stønadsmottakergruppene avspeiler i store trekk selve hensikten med og utformingen av de ulike pensjons- og stønadsordningene. For etterlattepensjonister og enslige forsørgere bærer ordningene preg av at de er ment som et sikkerhetsnett for personer som etter en overgangsperiode antas å kunne klare seg på egen inntekt. Alderspensjonen er ment å være fullt ut dekkende til å leve av uten arbeidsinntekt. Uførepensjonen kan være fullt dekkende, men inntektskompensasjonsgraden avhenger av uføregraden.

Andelen arbeidssøkere er liten for alders-, uføre- og etterlattepensjonistene. Omlag 1 prosent av uføre- og etterlattepensjonistene søkte arbeid i 1991, mens omtrent ingen alderspensjonister var arbeidssøkende. Av de yrkesaktive enslige forsørgerne med overgangsstønad svarte 26 prosent at de hadde vært arbeidsledige i løpet av 1990.

Mannlige alderspensjonister er oftere sysselsatt enn kvinnelige alderspensjonister

Blant alderspensjonistene er andelen sysselsatte om lag dobbel så høy for menn som for kvinner. Henholdsvis 12 og 7 prosent var sysselsatt i 1991. Det er også en høyere andel av alderspensjonistene i aldersgruppen 67–69 år som er sysselsatt enn i aldersgruppen 70–74 år. Sysselsettingsandelen i disse gruppene var henholdsvis 12 og 8 prosent i 1991.

For alderspensjonister med yrkesinntekt er yrkesinntektens andel av samlet inntekt noe høyere (23 prosent i 1990) for alderspensjonister i alderen 70–74 år enn for de i alderen

Boks 2.1a

Definisjonen av sysselsatt er den samme som i SSBs arbeidskraftundersøkelse (AKU). Sysselsatte personer omfatter sysselsatte i inntektsgivende arbeid, vernepliktige og sysselsatte som er midlertidig fraværende fra inntektsgivende arbeid. Sysselsatte i inntektsgivende arbeid består av personer som utførte inntektsgivende arbeid av minst én times varighet i undersøkelsesuken. Sysselsatte som er midlertidig fraværende, omfatter personer som vanligvis utfører inntektsgivende arbeid, men som på grunn av sykdom, ferie eller av andre grunner, ikke utførte slikt arbeid i undersøkelsesuken.

Pensjonister er alders- og uførepensjonister samt etterlattepensjonister med pensjon fra folketrygden *hele* 1991. Dette gjelder kapitlene 2.1–2.4. I kapittel 2.6 er uførepensjonist definert som person som *ble* uførepensjonist i løpet av 1991.

Utvalget av nye uførepensjonister som var sysselsatt i løpet av perioden 1988–1989 kan bli noe skjevt i forhold til populasjonen av nye uføre i 1991. Dette fordi vi ikke får med nye uføre som var 16 eller 17 år i 1991. AKU omfatter personer som er 16–74 år, og de som var 16 eller 17 år i 1991 kan derfor ikke ha vært med i AKU i 1988–1989. Vi får heller

ikke med nye uføre som innvandret til Norge i årene 1990–1991.

Etterlattepensjonister er personer som får pensjon som etterlatt ektefelle.

Enslige forsørgere er personer som bor alene med sine barn. Yngste barn er under 16 år. Samboere med barn er ikke regnet som enslig forsørgere.

Vi skiller videre mellom enslige forsørgere med overgangsstønad, eventuelt med stønad til barnetilsyn i tillegg, enslige forsørgere som bare mottar stønad til barnetilsyn og enslige forsørgere uten noen av disse stønadene.

Overgangsstønad og stønad til barnetilsyn er ytelser fra folketrygden som ytes til ugifte, skilte og separerte forsørgere. Overgangsstønad ytes til enslige forsørgere som ikke kan forsørge seg selv, helt eller delvis, ved eget arbeid på grunn av omsorg for egne barn. Stønadene blir avkortet i forhold til egen inntekt, jf. boks 2.1b.

Stønad til barnetilsyn ytes til dem som på grunn av arbeid eller utdanning må overlate det daglige tilsyn av barnet til andre.

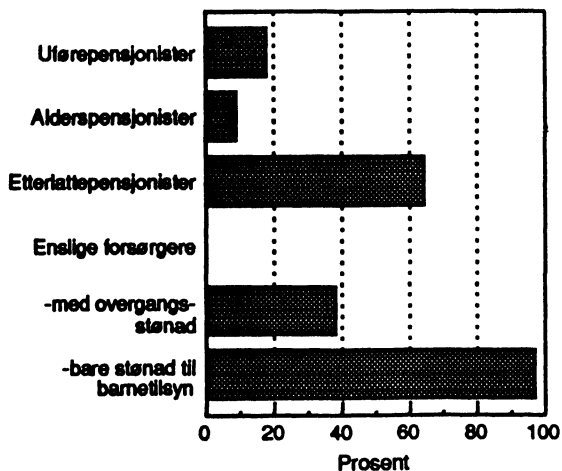
Retten til begge disse stønadene faller vanligvis bort når det yngste barnet er gått ut av 3. klasse i grunnskolen.

67–69 år (20 prosent i 1990). Selve nivået på yrkesinntekten er også noe lavere for den sistnevnte gruppen. I 1990 var gjennomsnittlig yrkesinntekt for alderspensjonister i alderen 67–69 år 30 500 kroner, og for pensjonister i alderen 70–74 år 38 500 kroner. Inntektsfor-

skjellene har sannsynligvis sammenheng med at det for alderspensjonister 67–69 år er knyttet begrensninger til hvor mye de kan tjene før pensjonen avkortes, mens det for de 70 år og over ikke er slike begrensninger, jf. boks 2.1b.

Uførepensjonister med uføregrad 50–59 har høyest sysselsettingsandel blant uførepensjonistene

For uførepensjonistene er det liten forskjell i sysselsettingsandel mellom kvinner og menn. Sysselsettingsandelen varierer imidlertid betydelig med pensjonistenes uføregrad. Uførepensjonister kan ha en uføregrad lik 50 eller høyere. Uføregraden er knyttet til uførepensjonistens restarbeidsevne. En uføregrad på under 50 gir som regel ikke rett til uførepensjon. Vi kommer senere kort inn på reglene for fastsetting av uføregraden. En mer utførlig beskrivelse finnes i Kjøntstad (1988). I 1991 hadde 79 prosent av alle uførepensjonister uføregrad 100. Videre var det 11 prosent med uføregrad 50–59 og 10 prosent med uføregrad 60–99. Blant de sysselsatte uførepensjonistene i 1991, hadde hele 48 prosent uføregrad 50–59 og 36 prosent hadde uføregrad 100. Blant kvinnene var andelen med uføregrad 50–59 størst

Figur 2.1.1 *Andel sysselsatte pensjonister og enslige forsørgere. Prosent. 1991*

Kilde: SSBs arbeidskraft- og levekårsundersøkelser 1991, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

Tabell 2.1.1 Pensjonister i grupper for kjønn, etter arbeidstilknytning. Prosent. 1991

	Uførepensjonister			Alderspensjonister			Etterlatte- pensjonister
	Alle	Kvinner	Menn	Alle	Kvinner	Menn	Alle
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Sysselsatte	17,9	17,7	18,2	8,9	6,5	12,0	64,4
Arbeidssøkere	0,7	0,6	0,9	0,2	0,2	0,1	1,0
Utenfor arbeidstyrken	81,3	81,7	80,9	90,9	93,3	87,9	34,6

Kilde: SSBs arbeidskraftundersøkelse 1991, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

(59 prosent), mens en stor del av mennene (46 prosent) hadde uføregrad 100.

Blant de med uføregrad 50–59 er sysselsettingsandelen betydelig høyere enn blant uførepensjonister med høyere uføregrad. Hele 78 prosent av uførepensjonistene med uføregrad 50–59 var sysselsatt i 1991. Blant de med uføregrad 60–99 var 28 prosent sysselsatt og blant de med uføregrad 100 var 8 prosent sysselsatt i 1991, tabell 2.1.2.

Blant de med uføregrad 60–99 er imidlertid sysselsettingsandelen svært forskjellig blant kvinner og menn. Hele 80 prosent av mennene var sysselsatt i 1991, og bare 15 prosent av kvinnene. Denne forskjellen finner vi også om vi grupperer pensjonistene etter uføregrad 60–69, 70–79, 80–89 og 90–99. Ut fra dette kan det være fristende å anta at de fleste kvinnene med uføregrad 60–99 var husmødre ved

uføretidspunktet. Husmødre får uføregraden vurdert ut fra andre kriterier enn yrkesaktive kvinner og menn. Uføregraden for yrkesaktive fastsettes i hovedsak ut fra hvor stor del av tidligere inntekt vedkommende kan skaffe seg på arbeidsmarkedet etter at uførheten er inntrådt. I det inntektsmålet som nyttes ved fastsettelse av uføregraden, tas det også hensyn til framtidig inntekt som personen kunne forventes å få dersom vedkommende ikke var blitt ufør. Fastsettes uføregraden for eksempel til 75 prosent, skal det være mulig for vedkommende å skaffe seg en arbeidsinntekt som utgjør 25 prosent av tidligere og forventet framtidig inntekt.

For husmødre (og husfedre) fastsettes uføregraden etter hvor stor del av arbeidsoppgavene i hjemmet som hun fortsatt kan utføre etter at hun er blitt ufør. Husmoren kan dermed få en uførhetsgrad på for eksempel 75 prosent selv om hun ikke har mulighet til å skaffe seg arbeidsinntekt. Jf. for øvrig Kjønsstad (1988).

Yrkesinntekten for uførepensjonister varierer også med uføregraden. Gjennomsnittlig yrkesinntekt i 1990 for uførepensjonister med yrkesinntekt var 43 100 kroner. For uførepensjonister med uføregrad 50–59 var inntekten atskillig høyere, 90 100 kroner. De med uføregrad 60–99 hadde en gjennomsnittlig yrkesinntekt på 64 300 kroner og de med uføregrad 100 hadde en gjennomsnittlig yrkesinntekt på 17 000 kroner. For uførepensjonister med uføregrad 50–59 og med yrkesinntekt utgjorde yrkesinntekten over halvparten (55 prosent) av samlet inntekt. Andelen for de med uføregrad 60–99 lå noe under halvparten (47 prosent), mens yrkesinntekten for de med uføregrad 100 kun utgjorde 14 prosent av samlet inntekt i 1990, jf. figur 2.1.2.

Store forskjeller i sysselsettingsandeler mellom ulike grupper av enslige forsørgere

I kapittel 4 og hos Flittig og Lajord (1993) er det påvist store levekårsforskjeller mellom enslige forsørgere med overgangsstønad, enslige forsørgere med bare stønad til barnetilsyn og enslige forsørgere uten slike stønader. Forskjellene i sysselsetting og arbeidstid er også

Boks 2.1b

Alderspensjonister som er 67–69 år kan ta ut 1/4, 1/2, 3/4 eller hel alderspensjon. Fra fylte 70 år får alle hel alderspensjon. Alderspensjonen avkortes for alderspensjonister som er 67–69 år dersom pensjonen sammen med arbeidsinntekt overstiger 80 prosent av tidligere arbeidsinntekt (regler for 1990 og 1991). Ved fylte 70 år og over er det ingen avkorting av pensjon i forhold til arbeidsinntekt.

I følge forskrifter til folketrygdens paragraf 8–5, kan en uførepensjonist med uføregrad 100 tjene inntil halvparten av verdien av grunnbeløpet (G) før uføregraden må revurderes. En halv G utgjorde 17 516 kroner i gjennomsnitt i 1991.

Etterlattepensjonen avkortes også i forhold til arbeidsinntekt. Hvis arbeidsinntekten overstiger en halv G, reduseres etterlattepensjonen med 40 prosent av overskytende inntekt.

Enslige forsørgere med overgangsstønad har samme avkorting i forhold til egen inntekt som etterlattepensjonister.

Tabell 2.1.2 *Uførepensjonister i grupper for uføregrad og kjønn, etter arbeidstilknytning. Prosent. 1991*

	Alle uførepensjonister			Uføregrad 50-59			Uføregrad 60-99			Uføregrad 100		
	Alle	Kvinner	Menn	Alle	Kvinner	Menn	Alle	Kvinner	Menn	Alle	Kvinner	Menn
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Sysselsatte	17,9	17,7	18,2	78,4	72,9	93,9	28,1	15,2	80,0	8,2	7,1	9,4
Arbeidssøkere	0,7	0,6	0,9	1,0	1,3	-	-	-	-	0,8	0,5	1,1
Utenfor arbeidstyrken	81,3	81,7	80,9	20,6	25,8	6,1	71,9	84,9	20,0	91,0	92,4	89,6

Kilde: SSBs arbeidskraftundersøkelse 1991, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

store mellom disse gruppene. Hele 97 prosent av enslige forsørgere med bare stønad til barnetilsyn var sysselsatt i 1991. Dette har selvfølgelig sammenheng med at denne stønaden nettopp gis til enslige forsørgere som på grunn av arbeid eller utdanning må overlate den daglige omsorgen for barnet til andre, jf. boks 2.1a.

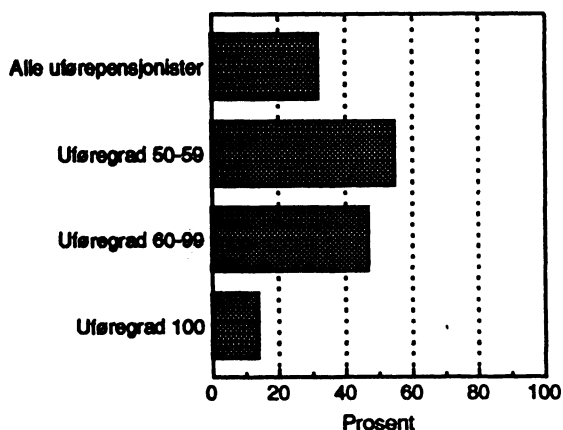
Blant enslige forsørgere uten verken overgangsstonad eller stønad til barnetilsyn er også sysselsettingsandelen forholdsvis høy. Hele 77 prosent av disse var sysselsatt i 1991.

Enslige forsørgere med overgangsstonad, eventuelt med stønad til barnetilsyn i tillegg, har lavest sysselsettingsandel av alle enslige forsørgere. Kun 38 prosent av disse var sysselsatt i 1991. Også dette har sammenheng med tildelingskriteriet for stønaden. Overgangsstonad er som navnet indikerer, en stønad til enslige forsørgere som i en overgangsperiode er ute av stand til å forsørge seg selv og barna. Når det gjelder andelen enslige forsørgere med arbeidsledighetserfaring i 1990, var det enslige forsørgere med overgangsstonad som hadde den høyeste andelen (26 prosent). Andelen var lavest blant enslige forsørgere med bare stønad til barnetilsyn (6 prosent), mens 11 prosent

av ensligforsørgerne uten slike stønader hadde ledighetserfaring i 1990.

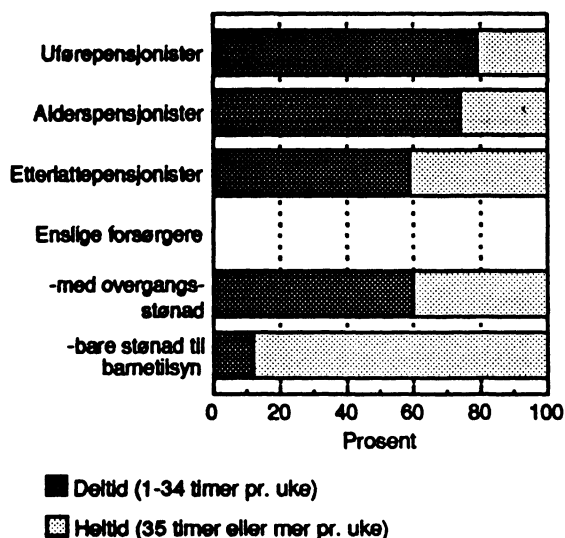
En forholdsvis stor del av etterlattepensjonistene arbeider heltid

For alle pensjonistgruppene finner vi at størstedelen arbeider deltid. Som deltid regnes her arbeid som utgjør 1-34 timer i uken. Heltid utgjør 35 timer eller mer i uken. Dette tilsvarende definisjonen av hel- og deltid i Levekårsundersøkelsen 1991. Blant de sysselsatte pensjonistene arbeidet 79 prosent av uførepensjonistene, 74 prosent av alderspensjonistene og 59 prosent av etterlattepensjonistene deltid i 1991. Blant de sysselsatte etterlattepensjonistene er det imidlertid en forholdsvis høy andel som arbeider heltid. Hele 41 prosent av de sysselsatte etterlattepensjonistene arbeidet heltid i 1991. Tilsvarende tall for uføre- og alderspensjonister var henholdsvis 21 og 26 prosent. Det er også forholdsvis mange sysselsatte enslige forsørgere med overgangsstonad som arbeider

Figur 2.1.2 *Yrkesinntekt i prosent av samlet inntekt for uførepensjonister som har yrkesinntekt. Prosent. 1990*

Kilde: SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

Figur 2.1.3 *Sysselsatte pensjonister og enslige forsørgere etter avtalt arbeidstid. Prosent. 1991*

Kilde: SSBs arbeidskraft- og levekårsundersøkelser 1991, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

heltid (40 prosent i 1991), og de fleste sysselsatte enslige forsørgere med bare stønad til barne-tilsyn arbeider heltid (88 prosent i 1991).

2.2. YRKESFORDELINGEN BLANT SYSSELSATTE UFØREPENSJONISTER

Vi vil her se nærmere på yrkesfordelingen blant de sysselsatte uførepensjonistene. Inndelingen i yrkesgrupper følger Standard for yrkesgruppering i offentlig norsk statistikk. Vi gir tall kun på en-sifret yrkesgruppenivå, men kommenterer kort hvilke to-sifrede yrkesgrupper som inngår.

Teknisk, vitenskapelig, humanistisk og kunstnerisk arbeid utgjør en stor yrkesgruppe for sysselsatte uførepensjonister. Hele 20 prosent av de sysselsatte uførepensjonistene hadde arbeid innen denne yrkesgruppen i 1991. De største undergruppene er sykepleie- og annet pleiearbeid og pedagogisk arbeid. Andre undergrupper er teknisk arbeid (ingeniørvirksomhet), kjemiker- og fysikerarbeid, biologisk arbeid, medisinsk arbeid, religiøst -, juridisk - og kunstnerisk arbeid.

Blant de sysselsatte uførepensjonistene var det også mange (19 prosent) som hadde sitt arbeid innen yrkesgruppen industri-, bygge- og anleggsarbeid. Den største undergruppen er jern- og metallvarearbeid.

Servicearbeid er også en stor gruppe med 18

Tabell 2.2.1 *Sysselsatte uførepensjonister i grupper for kjønn, etter yrke. Prosent. 1991*

	Alle	Kvinner	Menn
I alt	100,0	100,0	100,0
Teknisk, vitenskapelig, humanistisk og kunstnerisk arbeid	19,8	26,2	11,8
Administrasjons- og forv.arbeid, bedrifts- og organisasjonsledelse	2,1	1,6	2,7
Kontorarbeid	11,2	16,8	4,2
Handelsarbeid	10,5	12,1	8,5
Jord- og skogbruksarbeid samt fiske	16,4	7,1	28,1
Gruve- og sprengingsarbeid m.m	-	-	-
Transport- og kommunikasjonsarbeid	3,1	2,6	3,9
Industri-, bygge- og anleggsarbeid	18,9	9,2	31,2
Servicearbeid	17,6	24,3	9,2
Militært arbeid	-	-	-
Uoppgitt yrke	0,4	0,3	0,5

Kilde: SSBs arbeidskraftundersøkelse 1991, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

Tabell 2.2.2 *Sysselsatte i alt i grupper for kjønn, etter yrke. Prosent. 1991*

	Alle	Kvinner	Menn
I alt	100,0	100,0	100,0
Teknisk, vitenskapelig, humanistisk og kunstnerisk arbeid	24,6	31,0	19,2
Administrasjons- og forv.arbeid, bedrifts- og organisasjonsledelse	6,7	3,9	8,9
Kontorarbeid	10,4	17,9	4,1
Handelsarbeid	10,4	12,1	9,0
Jord- og skogbruksarbeid samt fiske	5,7	3,3	7,8
Gruve- og sprengingsarbeid m.m	0,4	-	0,7
Transport- og kommunikasjonsarbeid	6,7	3,7	9,2
Industri-, bygge- og anleggsarbeid	19,1	5,2	30,7
Servicearbeid	13,7	22,4	6,5
Militært arbeid	1,8	0,1	3,3
Uoppgitt yrke	0,4	0,2	0,5

Kilde: Arbeidsmarkedsstatistikk 1991, Statistisk sentralbyrå

prosent av de sysselsatte uførepensjonistene i 1991. Her er hotell- og restaurantarbeid og husarbeid (lønnet) og vaktmester- og rengjøringsarbeid de største undergruppene.

Jord- og skogbruksarbeid samt fiske sysselsatte 16 prosent av de sysselsatte uførepensjonistene. Arbeidsledelse i jord- og skogbruk utgjør den største undergruppen.

Kontor- og handelsarbeid er også forholdsvis store grupper med henholdsvis 11 og 10 prosent av de sysselsatte uførepensjonistene i 1991.

Kvinnene har en annen yrkesfordeling enn mennene

For de kvinnelige uførepensjonistene utgjør teknisk, vitenskapelig, humanistisk og kunstnerisk arbeid og da i hovedsak sykepleie, den største yrkesgruppen. Servicearbeid, kontor- og handelsarbeid er også store grupper. Blant de sysselsatte mannlige uførepensjonistene, er industri-, bygge- og anleggsarbeid og jord- og skogbruksarbeid og fiske de største gruppene.

Flere av de sysselsatte uførepensjonistene arbeider med jordbruk sammenlignet med alle sysselsatte

Vi har nå sett isolert på fordelingen av sysselsatte uførepensjonister etter yrkesgruppe. Denne fordelingen vil for en stor del være påvirket av yrkesfordelingen generelt for alle sysselsatte. Sykepleie utgjør for eksempel en stor yrkesgruppe blant kvinner generelt med 13 prosent av alle sysselsatte kvinner i 1991,

Statistisk sentralbyrå (1992a). Det er derfor ikke uventet at denne gruppen også er stor blant de sysselsatte kvinnelige uførepensjonistene. I tillegg til å se separat på yrkesfordelingen for sysselsatte uførepensjonister, er det derfor også interessant å sammenligne denne fordelingen med yrkesfordelingen for alle sysselsatte. Tabellene 2.2.1 og 2.2.2 viser at andelen sysselsatte uførepensjonister innen jord- og skogbruksarbeid og fiske er større enn andelen i denne yrkesgruppen blant alle sysselsatte. Dette gjelder både for kvinner og menn. Blant sysselsatte uførepensjonister er også servicearbeid noe overrepresentert. Det er imidlertid viktig å være klar over at denne sammenligningen ikke nødvendigvis sier noe om hvilke yrker man har størst risiko for å bli ufør i, jf. avsnitt 2.6. Resultatene kan også indikere hvilke yrker som i større grad enn andre, lar seg kombinere med uførhet.

Omlag 1/3 av de med uføregrad 60–99 arbeider med jord- og skogbruk

Yrkesfordelingen for sysselsatte uførepensjonister i forhold til fordelingen for sysselsatte i alt, varierer også med pensjonistenes uføregrad. For de med uføregrad 50–59, er det hovedsakelig yrkesgruppen kontor- og handelsarbeid som er overrepresentert i forhold til alle sysselsatte, jf. tabellene 2.2.2 og 2.2.3. Jord- og skogbruksarbeid er noe overrepresentert for mennene.

Blant de sysselsatte uførepensjonistene med

uføregrad 60–99, er det jord- og skogbruksarbeid samt fiske som er overrepresentert. Dette gjelder spesielt for mennene. Blant kvinnene er også industri-, bygge- og anleggsarbeid overrepresentert.

Størstedelen (64 prosent i 1991) av uførepensjonistene med uføregrad 60–99 arbeider 1–19 timer i uken. Det er likevel en forholdsvis høy andel i denne uføregradsgruppen som arbeider 45 timer eller mer. Hele 15 prosent i denne gruppen arbeidet så mange timer i uken i 1991, mens 2 prosent av de med uføregrad 50–59 og 7 prosent av de med uføregrad 100 arbeidet 45 timer eller mer i uken. Forklaringen til dette synes å være at så stor del av denne gruppen er sysselsatt i jord- og skogbruk. Mange av disse er selvstendig næringsdrivende eller familiearbeidskraft og de har ingen vedtatt normalarbeidstid. Anslag på arbeidstid kan derfor bli høyere for disse enn for sysselsatte i yrker der de fleste har normert arbeidstid.

For sysselsatte uførepensjonister med uføregrad 100 finner vi også en sterk overrepresentasjon i forhold til alle sysselsatte i yrkesgruppen jord- og skogbruk samt fiske. Videre er andelen som er sysselsatt i industri-, bygge- og anleggsarbeid og servicearbeid høyere for denne uførepensjonistgruppen enn for alle sysselsatte. Spesielt blant kvinnene utgjør servicearbeid en stor gruppe, og den er også overrepresentert i forhold til alle sysselsatte kvinner.

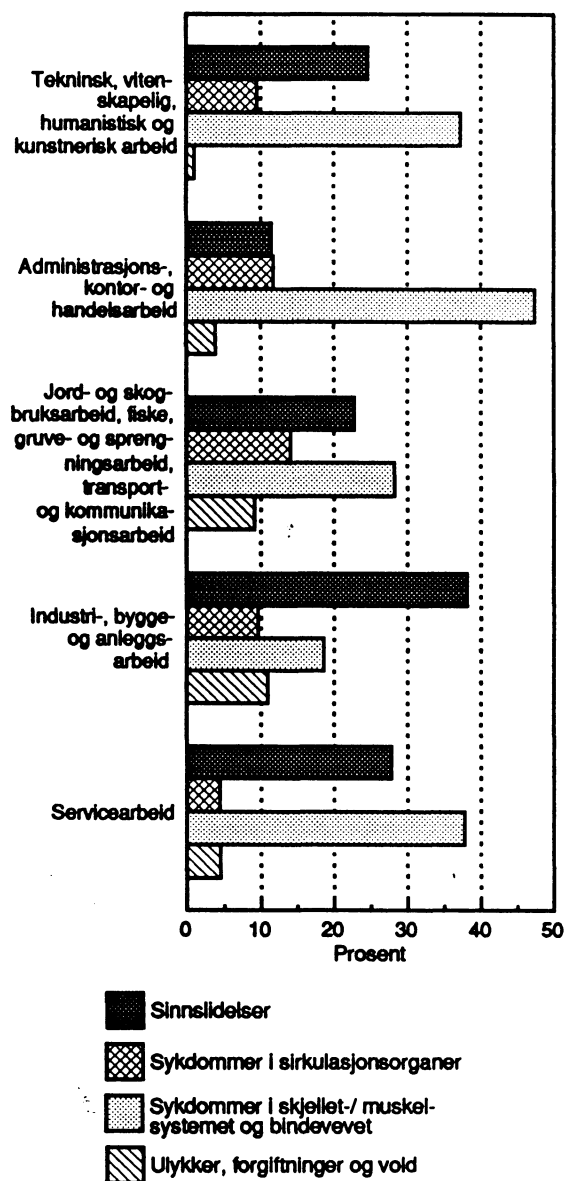
Som tidligere beskrevet, er det få sysselsatte

Tabell 2.2.3 *Sysselsatte uførepensjonister i grupper for uføregrad og kjønn, etter yrke. Prosent. 1991*

	Uføregrad 50–59			Uføregrad 60–99			Uføregrad 100		
	Alle	Kvinner	Menn	Alle	Kvinner	Menn	Alle	Kvinner	Menn
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Teknisk, vitenskapelig, humanistisk og kunstnerisk arbeid	25,4	30,6	14,0	18,7	24,2	14,5	12,8	17,7	8,9
Administrasjons- og forv. arbeid, bedrifts- og organisasjonsledelse	2,5	1,9	3,8	2,5	–	4,5	1,3	1,6	1,1
Kontorarbeid	18,4	23,3	7,7	7,6	14,6	2,3	3,1	4,1	2,3
Handelsarbeid	12,1	12,4	11,5	9,4	12,9	6,7	8,9	11,3	7,0
Jord- og skogbruksarbeid samt fiske	6,5	3,7	12,4	31,2	15,4	43,2	23,5	10,8	33,4
Gruve- og sprengingsarbeid m.m	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Transport- og kommunikasjonsarbeid	5,0	3,2	8,7	2,4	2,6	2,2	1,0	1,1	1,0
Industri-, bygge- og anleggsarbeid	15,2	6,9	33,2	16,4	10,9	20,6	24,9	13,0	34,3
Servicearbeid	15,0	18,0	8,6	11,8	19,4	6,1	23,5	39,4	11,0
Militært arbeid	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Uoppgitt yrke	–	–	–	–	–	–	1,1	1,1	1,1

Kilde: SSBs arbeidskraftundersøkelse 1991, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

blant uførepensjonister med uføregrad 100, tabell 2.1.2. Mange av dem arbeider imidlertid forholdsvis mange timer i uken. Hele 46 prosent arbeidet mellom 20 og 44 timer i uken i 1991. Dette kan virke noe underlig med tanke på at uførepensjonister ikke kan tjene så mye før uføregraden blir endret, jf. boks 2.1b. Arbeidsformidlingen har imidlertid en rekke spesielle arbeidsmarkedstiltak for yrkeshemmede. For uførepensjonister ansatt i arbeidsmarkedsbedrifter (tidligere vernede bedrifter)

Figur 2.2.1 Sysselsatte uførepensjonister i grupper for yrke, etter diagnose¹. Prosent. 1991

¹ Bare noen hovedgrupper av diagnoser er tatt med.

Kilde: SSBs arbeidskraftundersøkelse 1991, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

gjelder inntektsbegrensningsreglene som vanlig. I andre typer arbeidsmarkedstiltak, de såkalte arbeidssamvirkene, er det ingen inntektsbegrensning og det er videre en forutsetning at de som får plass i arbeidssamvirkene har uførepensjon. Formålet med arbeidssamvirkene er å gi meningsfylt arbeid for personer med varig lav arbeidsevne og som er for svake til å delta i ordinære attføringstiltak. Det er rimelig å anta at en stor del av de sysselsatte uførepensjonistene med uføregrad 100 arbeider i slike bedrifter. Ser vi på fordelingen på diagnose for denne gruppen, finner vi en sterk overvekt med psykisk utviklingshemming i forhold til diagnosefordelingen blant alle uførepensjonister. Dette styrker antakelsen.

Det er imidlertid også en forholdsvis stor andel av de sysselsatte uførepensjonistene med uføregrad 100 som ikke har så lang ukentlig arbeidstid. Hele 28 prosent arbeidet fra 1 til 10 timer i uken i 1991. Denne arbeidstiden er mer forenlig med inntektsbegrensningskravet for fastsetting av uføregraden.

Flest med sykdommer i skjelett-/muskelsystemet blant sysselsatte uførepensjonister

For uførepensjonister ialt, både sysselsatte og ikke sysselsatte, utgjør sykdommer i skjelett-/muskelsystemet og bindevevet en stor gruppe. Hele 33 prosent av alle uførepensjonister i 1991 hadde denne diagnosen. Sinnslidelser utgjør også en stor gruppe. I 1991 hadde 28 prosent av uførepensjonistene denne diagnosen. Deretter følger sykdommer i sirkulasjonsorganene med 9 prosent av uførepensjonistene i 1991, Rikstrygdeverket (1992). Tilsvarende fordeling finner vi også for de sysselsatte uførepensjonistene. Diagnosefordelingen varierer imidlertid noe med hvilket yrke de sysselsatte uførepensjonistene har, selv om skjelettsykdommer og sinnslidelser stort sett utgjør de største diagnosegruppene for sysselsatte uførepensjonister i alle yrker.

De sysselsatte uførepensjonistene i teknisk, vitenskapelig, humanistisk og kunstnerisk arbeid har tilnærmet en diagnosefordeling som for uførepensjonister i alt. Blant de sysselsatte i administrasjons-, kontor- og handelsarbeid er sykdommer i skjelett-/muskelsystemet og bindevevet overrepresentert i forhold til fordelingen blant alle uførepensjonister og da også i forhold til fordelingen blant sysselsatte uførepensjonister ialt. Spesielt er det en større andel med myalgi/fibromyalgi i denne yrkesgruppen enn blant sysselsatte uførepensjonister i alt. Sykdommer i sirkulasjonsorganer og åndedretsorganer er også noe overrepresentert for denne yrkesgruppen.

For de i jord- og skogbruksarbeid, fiske,

gruve- og sprengningsarbeid og transport- og kommunikasjonsarbeid er sykdommer i sirkulasjonsorganene og sykdommer i fordøyelsesorganene overrepresentert. I disse yrkesgruppene er det også en større andel som er uføre som følge av ulykker, forgiftninger og vold enn blant alle sysselsatte uførepensjonister.

Blant sysselsatte uførepensjonister i industri-, bygge- og anleggsarbeid er det en større andel med psykisk utviklingshemming og medfødte misdannelser enn blant alle sysselsatte uførepensjonister. Dette kan tyde på at de fleste av arbeidssamvirkene er industribedrifter, jf. det som tidligere er nevnt om dette i forbindelse med arbeidstidens lengde for de med uføregrad 100. Videre er ulykker, forgiftninger og vold overrepresentert blant de sysselsatte uførepensjonistene i denne yrkesgruppen i forhold til alle sysselsatte uførepensjonister.

For sysselsatte uførepensjonister i service-næringer utgjør også sykdommer i skjelett-/muskelsystemet og bindevevet en stor diagnosegruppe, og den er noe overrepresentert i forhold til diagnosefordelingen blant alle sysselsatte uførepensjonister. Også her er det spesielt myalgi/fibromyalgi som er overrepresentert. Andre overrepresenterte diagnosegrupper er astma, medfødte misdannelser samt symptomer og ubestemte tilstander.

Det at en diagnosegruppe forekommer i større grad blant sysselsatte uførepensjonister i ett yrke enn i andre yrker, kan bety at personer med dette yrket har større sannsynlighet for å pådra seg denne sykdommen enn personer i andre yrker. Det kan imidlertid også bety at denne sykdommen i større grad enn andre sykdommer, lar seg kombinere med det å være sysselsatt i yrket. Vi fant for eksempel at sykdommer i skjelett-/muskelsystemet var langt vanligere blant sysselsatte uførepensjonister i

administrasjons-, kontor- og handelsarbeid enn blant de med jord- og skogbruksarbeid m.v. Det at jord- og skogbruk er et fysisk tungt arbeid enn kontorarbeid, kan være årsaken til at ikke så mange jord- og skogbruksarbeidere med skjelett- og muskelsykdommer kan utnytte sin restarbeidsevne som personer med slike sykdommer i andre yrker, for eksempel kontorarbeid. Kjønnforskjeller både i diagnosefordelingen og yrkesfordelingen er en tredje viktig forklaring.

2.3. YRKESFORDELINGEN BLANT SYSSELSATTE ALDERSPENSJONISTER

For sysselsatte alderspensjonister i 1991 utgjorde jord-, skogbruksarbeid og fiske samt servicearbeid de to største yrkesgruppene. Alderspensjonister med jord- og skogbruksarbeid samt fiske utgjorde 29 prosent av de sysselsatte alderspensjonistene, mens servicearbeid sysselsatte 24 prosent av dem.

Blant de sysselsatte kvinnelige alderspensjonistene arbeider en stor del med servicearbeid. Hele 40 prosent av dem hadde dette yrket i 1991. Blant mennene er det en stor andel som er sysselsatt med jord- og skogbruksarbeid samt fiske (37 prosent i 1991).

Yrkesfordelingen blant de sysselsatte alderspensjonistene i 1991 er tilnærmet den samme for de i alderen 67–69 år og de i alderen 70–74 år.

De to yrkesgruppene nevnt over, er også overrepresentert blant sysselsatte alderspensjonister i forhold til yrkesfordelingen for alle sysselsatte i 1991, jf. tabellene 2.3.1 og 2.2.2. Det vil si at yrkene jord- og skogbruk, fiske og service er mer vanlige yrker for alderspensjonister enn for sysselsatte generelt. Andelen

Tabell 2.3.1 Sysselsatte alderspensjonister i grupper for kjønn og alder, etter yrke. Prosent. 1991

	Kjønn			Alder	
	Alle	Kvinner	Menn	67–69 år	70–74 år
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Teknisk, vitenskapelig, humanistisk og kunstnerisk arbeid	13,2	14,2	12,6	15,0	12,0
Administrasjons- og forv.arbeid, bedrifts- og organisasjonsledelse	5,8	0,7	9,4	2,4	8,3
Kontorarbeid	5,8	8,9	3,7	8,0	4,3
Handelsarbeid	12,5	11,8	12,9	12,7	12,3
Jord- og skogbruksarbeid samt fiske	29,3	17,9	37,1	29,6	29,0
Gruve- og sprengingsarbeid m.m	–	–	–	–	–
Transport- og kommunikasjonsarbeid	1,7	0,9	2,2	1,6	1,7
Industri-, bygge- og anleggsarbeid	7,6	5,2	9,2	6,6	8,3
Servicearbeid	23,5	40,4	11,8	22,5	24,1
Militært arbeid	0,7	–	1,1	1,6	–
Uoppgitt yrke	–	–	–	–	–

Kilde: SSBs arbeidskraftundersøkelse 1991, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

Tabell 2.3.2 *Sysselsatte alderspensjonister i grupper for kjønn og alder, etter avtalt arbeidstid. Prosent. 1991*

Arbeidstid	Kjønn		Alder		
	Alle	Kvinner	Menn	67-69 år	70-74 år
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1-10 t. uka	33,6	41,5	28,2	27,6	37,9
11-19 t. uka	16,2	20,3	13,4	21,3	12,6
20-34 t. uka	19,4	16,5	21,4	18,1	20,3
35-44 t. uka	17,1	10,5	21,7	17,6	16,7
45 - t. uka	7,4	2,1	11,1	8,3	6,8
Uoppgitt arb.tid	6,2	9,2	4,2	7,1	5,6

Kilde: SSBs arbeidskraftundersøkelse 1991, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

sysselsatte alderspensjonister innen jord- og skogbruksarbeid og fiske var tilnærmet fem ganger så høy som blant alle sysselsatte i 1991, og andelen sysselsatte alderspensjonister i servicearbeid var omtrent dobbel så høy som blant alle sysselsatte. Dette gjelder både for kvinner og menn.

De fleste sysselsatte alderspensjonister arbeider kort deltid

Av de sysselsatte alderspensjonistene, arbeidet halvparten kort deltid i 1991, det vil si 1-19 timer pr. uke. Både kvinner og menn arbeider som oftest kort deltid. Andelen blant mennene som arbeidet 20-44 timer pr. uke var likevel noe høyere enn blant kvinnene. Det er også en forholdsvis høy andel menn som arbeider 45 timer eller mer pr. uke (11 prosent i 1991). Dette har sannsynligvis sammenheng med den store andelen sysselsatte alderspensjonister innen primærnæringene, jf. det som tidligere er skrevet om de sysselsatte uførepenjonistenes yrke og arbeidstid.

2.4. YRKESFORDELINGEN BLANT SYSSELSATTE ETTERLATTEPENSJONISTER

Blant de sysselsatte etterlattepensjonistene er en stor del sysselsatt i servicearbeid (31 prosent i 1991).

Det er flest kvinner blant etterlattepensjonistene. I 1991 var kun 5 prosent av alle etterlattepensjonister menn, Rikstrygdeverket (1992). Sammenligner vi yrkesfordelingen mellom sysselsatte kvinnelige etterlattepensjonister og sysselsatte kvinner ialt, jf. tabell 2.2.2, ser vi at det er servicearbeid som skiller seg mest ut i forhold til andelen med dette yrket blant alle kvinnelige sysselsatte. Servicearbeid er et langt vanligere yrke blant kvinnelige etterlattepensjonister enn blant kvinnelige

Tabell 2.4.1 *Sysselsatte etterlattepensjonister etter yrke. Prosent. 1991*

	Etterlattepensjonister	
	Alle	Kvinner
I alt	100,0	100,0
Teknisk, vitenskapelig, humanistisk og kunstnerisk arbeid	19,5	20,5
Administrasjons- og forv.arbeid, bedrifts- og organisasjonsledelse	4,9	4,5
Kontorarbeid	16,3	16,7
Handelsarbeid	8,9	9,3
Jord- og skogbruksarbeid samt fiske	5,3	4,3
Gruve- og sprengingsarbeid m.m	-	-
Transport- og kommunikasjonsarbeid	6,5	6,5
Industri-, bygge- og anleggsarbeid	7,7	6,2
Servicearbeid	31,0	32,1
Militært arbeid	-	-
Uoppgitt yrke	-	-

Kilde: SSBs arbeidskraftundersøkelse 1991, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

sysselsatte generelt. Videre er transport- og kommunikasjonsarbeid noe overrepresentert blant etterlattepensjonistene.

2.5. YRKESFORDELINGEN BLANT ENSLIGE FORSØRGERE

Blant de sysselsatte enslige forsørgerne er det yrkesgruppene teknisk, vitenskapelig, humanistisk og kunstnerisk arbeid, kontorarbeid og servicearbeid som dominerer. Hele 38 prosent av de sysselsatte enslige forsørgerne hadde teknisk, vitenskapelig, humanistisk eller kunstnerisk arbeid i 1991, tabell 2.5.1. De fleste innen gruppen var sysselsatt i sykepleie- og annet pleiearbeid og i pedagogisk arbeid.

Servicearbeid sysselsatte 20 prosent av de sysselsatte enslige forsørgerne i 1991. Hotell- og restaurantarbeid og lønnet husarbeid utgjorde den største undergruppen her. En del er også sysselsatt innen kontorarbeid. 16 prosent av de sysselsatte enslige forsørgerne hadde dette yrket i 1991.

De ovennevnte yrkesgruppene er forholdsvis store grupper både for enslige forsørgerne med overgangsstonad, for de med bare stonad til barnetilsyn og for enslige forsørgerne uten noen av disse stonadene. Blant de to sistnevnte gruppene av enslige forsørgerne er det imidlertid en langt større andel (henholdsvis 49 og 40 prosent) med teknisk, vitenskapelig, humanistisk og kunstnerisk arbeid enn blant enslige forsørgerne med overgangsstonad (25 prosent).

Som nevnt i kapittel 1, er de fleste enslige forsørgere kvinner. For å se om noen yrker er mer vanlig blant sysselsatte enslige forsørgere enn blant sysselsatte ialt, er det derfor naturlig å sammenligne yrkesfordelingen i tabell 2.5.1 med yrkesfordelingen for alle sysselsatte kvinner i tabell 2.2.2. Vi ser da at selv om mange av de sysselsatte enslige forsørgerne har servicearbeid og kontorarbeid, er disse yrkene ikke mer vanlig blant sysselsatte enslige forsørgere enn blant sysselsatte kvinner ialt. Det er generelt en høy kvinneandel i disse yrkene. I 1991 utgjorde kvinnene 78 prosent av alle sysselsatte innen kontorarbeid og 74 prosent av alle sysselsatte med servicearbeid, Statistisk sentralbyrå (1992a). Andelen kvinner innen teknisk, vitenskapelig, humanistisk og kunstnerisk arbeid er også høy (57 prosent i 1991), og denne yrkesgruppen er mer vanlig blant sysselsatte enslige forsørgere enn blant sysselsatte kvinner i alt. Spesielt gjelder dette for enslige forsørgere som ikke mottar overgangsstønad fra folketrygden. Administrasjons- og forvaltningsarbeid, bedrifts- og organisasjons-

ledelse og transport- og kommunikasjonsarbeid er også noe overrepresentert blant sysselsatte enslige forsørgere.

2.6. TIDLIGERE YRKE FOR NYE UFØREPENSJONISTER

Med nye uførepensjonister mener vi personer som ble uførepensjonister i løpet av 1991. Vi ser her på hva slags yrke disse hadde i perioden 1988–1989, og sammenligner med yrkesfordelingen for alle sysselsatte i perioden, tabellene 2.6.1 og 2.6.2. Tabell 2.6.1 omfatter nye uførepensjonister med uføregrad større eller lik 50. Størstedelen av de nye uførepensjonistene i 1991 hadde uføregrad 100. Dette gjaldt 83 prosent av mennene og 59 prosent av kvinnene, Rikstrygdeverket (1992).

Industri-, bygge- og anleggsarbeid er overrepresentert blant de nye uførepensjonistene

Vi ser at det er en større andel blant de nye uførepensjonistene som arbeidet innen industri-, bygge- og anleggsarbeid i 1988–1989 enn blant alle sysselsatte i perioden. Spesielt gjelder det de mannlige nye uførepensjonistene i 1991. Den største undergruppen for de nye uførepensjonistene er jern- og metallvarearbeid. De mannlige nye uførepensjonistene er også noe overrepresentert innen administrasjons- og forvaltningsarbeid, bedrifts- og organisasjonsledelse, hvorav bedrifts- og organisasjonsledelse utgjør den største undergruppen.

Servicearbeid er også noe overrepresentert blant de nye uførepensjonistene. Dette gjelder spesielt for kvinner. Her er hotell- og restaurantarbeid, husarbeid (lønnet), og vaktmester- og rengjøringsarbeid de største undergruppene. For kvinnene er også handelsarbeid overrepresentert, og handelsarbeid fra kontor og detaljhandelsarbeid dominerer.

Disse resultatene kan til en viss grad si noe om hvilke yrker som har størst risiko for å føre til uførhet, og påfølgende uførepensjonering. Resultatene stemmer godt overens med tidligere funn, Statistisk sentralbyrå (1990), som viser at det skjer en overrekruttering av mannlige uførepensjonister fra industri-, bygge og anleggsarbeid og av kvinnelige uførepensjonister fra servicearbeid. Det er imidlertid viktig å være klar over at mange andre faktorer enn yrkesbelastninger kan føre til uførhet.

Diagnosefordelingen for nye uførepensjonister i 1991 som var sysselsatt i 1988–1989, skiller seg lite fra fordelingen for alle nye uførepensjonister i 1991. Som for personer som har vært uførepensjonister i hele 1991 eller lengre tilbake, er sykdommer i skjelett-/muskelsystemet og sinnslidelser forholdsvis store

Tabell 2.5.1 Sysselsatte enslige forsørgere i grupper for trygdeytelse, etter yrke. Prosent. 1991

	Alle	Med overgangs- stønad	Bare stønad til barne- tilsyn	Uten slike stønader
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0
Teknisk, vitenskapelig, humanistisk og kunstnerisk arbeid	38,4	25,0	49,4	40,2
Administrasjons- og forv. arbeid, bedrifts- og organisasjonsledelse	6,1	1,1	4,8	9,2
Kontorarbeid	15,6	18,5	15,7	14,1
Handelsarbeid	6,4	7,6	4,8	6,5
Jord- og skogbruksarbeid samt fiske	1,4	3,3	–	1,1
Gruve- og sprengingsarbeid m.m	0,3	–	–	0,5
Transport- og kommunikasjonsarbeid	5,3	5,4	6,0	4,9
Industri-, bygge- og anleggsarbeid	6,4	6,5	6,0	6,5
Servicearbeid	20,1	32,6	13,3	16,9
Militært arbeid	–	–	–	–
Uoppgitt yrke	–	–	–	–

Kilde: SSBs levekårsundersøkelse 1991, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre

Tabell 2.6.1 Nye uførepensjonister i 1991 som var sysselsatt i 1988–1989, i grupper for kjønn, etter yrke. Prosent

	Alle	Kvinner	Menn
I alt	100,0	100,0	100,0
Teknisk, vitenskapelig, humanistisk og kunstnerisk arbeid	14,6	18,8	10,4
Administrasjons- og forv. arbeid, bedrifts- og organisasjonsledelse	7,4	2,7	12,0
Kontorarbeid	9,1	14,0	4,2
Handelsarbeid	11,9	19,4	4,4
Jord- og skogbruksarbeid samt fiske	5,2	2,2	8,2
Gruve- og sprengingsarbeid m.m	0,3	–	0,7
Transport- og kommunikasjonsarbeid	3,5	2,6	4,4
Industri-, bygge- og anleggsarbeid	28,6	9,4	47,6
Servicearbeid	19,6	31,0	8,3
Militært arbeid	–	–	–
Uoppgitt yrke	–	–	–

Kilde: SSBs arbeidskraftundersøkelser 1988–1989, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

diagnosegrupper for de nye uførepensjonistene. Det er imidlertid en vesentlig høyere andel som mangler diagnose blant de nye uførepensjonistene enn blant de som har vært uførepensjonister hele 1991, og resultatene er der-

Tabell 2.6.2 Sysselsatte i alt i perioden 1988–1989 i grupper for kjønn, etter yrke. Prosent

	Alle	Kvinner	Menn
I alt	100,0	100,0	100,0
Teknisk, vitenskapelig, humanistisk og kunstnerisk arbeid	22,1	27,9	17,5
Administrasjons- og forv. arbeid, bedrifts- og organisasjonsledelse	6,4	3,5	8,8
Kontorarbeid	11,2	19,9	4,2
Handelsarbeid	10,4	12,5	8,8
Jord- og skogbruksarbeid samt fiske	6,3	4,0	8,2
Gruve- og sprengingsarbeid m.m	0,4	–	0,7
Transport- og kommunikasjonsarbeid	6,6	3,7	8,9
Industri-, bygge- og anleggsarbeid	21,3	5,9	33,6
Servicearbeid	13,2	22,3	5,8
Militært arbeid	1,7	0,1	3,0
Uoppgitt yrke	0,4	0,3	0,6

Kilde: Arbeidsmarkedsstatistikk 1991, Statistisk sentralbyrå

for usikre. Det at noen uførepensjonister mangler diagnose betyr at diagnose i en del tilfeller ikke var kodet i trygderegisteret på det tidspunkt datamaterialet ble anvendt.

3. Inntekt og formue

Dette kapitlet gir opplysninger om forskjeller i inntektsnivå mellom grupper av folketrygd-pensjonister. Pensjonistgruppene er alderspensjonister, uførepensjonister og personer som mottar pensjon som etterlatt ektefelle. Det blir også gitt inntektsopplysninger for to grupper som mottar mer kortvarige ytelser fra folketrygden. Disse gruppene er enslige forsørgere med overgangsstønad og enslige forsørgere som mottar bare stønad til barnetilsyn. I tillegg til å sammenligne gruppenes inntektsnivå vil vi studere den interne inntektsulikheten innen gruppene, gi tall som viser sammensetningen av inntekten på inntektsposter og foreta sammenligninger med grupper i befolkningen som ikke mottar pensjon/stønad fra folketrygden. Resultatene gir opplysninger både om personinntekter og husholdningsinntekter. Videre er det innført et inntektsmål (inntekt pr. forbruksenhet) som vil bli anvendt for å sammenligne forskjeller i økonomisk vel-

ferd mellom grupper av husholdninger av ulik størrelse og sammensetning. En del formuesopplysninger er gitt helt til slutt i kapitlet. Opplysningene er fra SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

3.1. PERSONINNTEKTER

I denne del av analysen er person nyttet som analyseenhet. En del inntekter som i inntekts- og formuesundersøkelsen er registrert på person, er imidlertid inntekter som kan tilskrives hele husholdningen. Dette gjelder for eksempel enkelte kapitalinntekter som inntekt av bolig og til dels renteinntekter, samt overføringer som sosialhjelp og bostøtte. Husholdningenes inntekter blir omtalt i kapittel 3.2.

Høyere inntektsnivå for etterlattepensjonister enn for alders- og uførepensjonister

Ved utgangen av 1990 var det i alt 613 000 alderspensjonister og 234 000 uførepensjonister med pensjon fra folketrygden. Etterlattepensjonistene (personer med pensjon som etterlatt ektefelle) er en forholdsvis liten pensjonistgruppe. I 1990 mottok 36 000 personer pensjon som etterlatt ektefelle, Rikstrygdeverket (1991).

Gjennomsnittlig samlet inntekt pr. person var i 1990 99 400 kroner for alderspensjonistene, 103 100 kroner for uførepensjonistene og 166 900 kroner for etterlattepensjonistene, tabell 3.1.1. Statistisk sett har etterlattepensjonistene klart høyere gjennomsnittsinntekt enn både alders- og uførepensjonistene, og gjennomsnittlig inntektsnivå for etterlattepensjonistene er omtrent det samme som for personer i alderen 60–66 år som ikke mottar pensjon fra folketrygden. (I 1990 var 46 prosent av etterlattepensjonistene i alderen 60–66 år). Mellom alders- og uførepensjonistene er det imidlertid ingen vesentlig inntektsforskjell. Samlet inntekt er et brutto inntektsbegrep. Inntekten omfatter både skattepliktige og skattefrie overføringer i tillegg til yrkesinntekt og kapitalinntekter. Gjeldsrenter er ikke trukket fra, se boks 3.1a.

For alders- og uførepensjonistene utgjorde overføringene i 1990 om lag 80 prosent av gjennomsnittlig samlet inntekt, tabell 3.1.1. Andre inntekter er ganske ulikt sammensatt i de to

Boks 3.1a

Samlet inntekt består av:

- Yrkesinntekt (yrkeslønn + næringsinntekt)
- Kapitalinntekter
 - brutto renteinntekter (brutto renteinntekter + brutto aksjeutbytte)
 - andre kapitalinntekter (inntekt av bolig + avkastning på sparedel av livsforsikring + øvrige kapitalinntekter)
- Overføringer
 - skattepliktige folketrygdytelser
 - tjenestepensjon (tjenestepensjon + livrenter + kårytelser)
 - sosialhjelp
 - grunnstønad
 - hjelpestønad
 - bidrag
 - barnetrygd
 - forsørgerfradrag
 - bostøtte
 - stipend
 - stønad til barnetilsyn.

Gjeldsrenter som er lik sum av renteutgifter og underskudd i boligselskap er *ikke* trukket fra i samlet inntekt.

Tabell 3.1.1 Gjennomsnittlig inntekt pr. person for pensjonister og personer 60–66 år som ikke mottar folketrygdpensjon. 1990

	Alders- pensjonister		Uføre- pensjonister		Etterlatte- pensjonister		Personer 60–66 år som ikke mottar folketrygdpensjon	
	Kr	Prosent	Kr	Prosent	Kr	Prosent	Kr	Prosent
Samlet inntekt ¹	99432 (2382)	100	103100 (1988)	100	166851 (9007)	100	167029 (6098)	100
Yrkesinntekt	5295	5	12463	12	71207	43	128105	77
Yrkeslønn	2571	2	9050	9	62039	37	106435	64
Næringsinntekt	2723	3	3431	3	9168	6	21670	13
Kapitalinntekter	17177	17	8600	8	19035	11	18732	11
Brutto renteinntekter	14172	14	7078	7	15365	9	13915	8
Andre kapitalinntekter	3005	3	1522	1	3669	2	4819	3
Overføringer	76960	77	82038	80	76609	46	20191	12
Skattepliktige folketrygdytelser	63143	64	69359	67	53214	32	9554	6
Tjenestepensjon	12266	12	6269	6	18003	11	10286	6
Sosialhjelp	64	0	1280	1	90	0	127	0
Grunn- og hjelpestønad	812	1	2240	2	40	0	163	0
Andre overføringer ²	675	1	2889	3	5261	3	63	0

¹ Standardavvik er gitt i parentes.

² Omfatter bidrag, barnetrygd, forsørgerfradrag, bostøtte, stipend og stønad til barnetilsyn.

Kilde: SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

pensjonistgruppene. Kapitalinntektene beløp seg til vel en sjettedel (17 prosent) av samlet inntekt for alderspensjonistene, mens andelen var bare 8 prosent for uførepensjonistene. Uførepensjonistene har imidlertid klart størst yrkesinntekt av de to pensjonistgruppene, og disse inntektene er overveiende opptjent av uførepensjonister med redusert uføregrad. I 1990 hadde 29 prosent av de kvinnelige uførepensjonistene redusert uføregrad, og andelen var 11 prosent for de mannlige uførepensjonistene. Yrkesinntekter og kapitalinntekter er også betydelige inntektsposter for etterlattepensjonistene. I 1990 utgjorde yrkesinntektene 43 prosent og kapitalinntektene 11 prosent av gjennomsnittlig samlet inntekt for denne gruppen. Både for alders- og etterlattepensjonistene er også tjenestepensjon en viktig inntektskilde, og Dahl (1993b) har vist at alderspensjonistenes inntekter fra tjenestepensjon øker sterkt med størrelsen på folketrygdpensjonen.

Flest kvinnelige minstepensjonister uten andre inntekter enn folketrygdpensjon

I kapittel 1 er det gjort rede for sammensetningen av pensjonistgruppene etter kjønn, alder og størrelse på pensjonen. I 1990 var 59 prosent av alderspensjonistene kvinner. Tilsvarende andel var 55 prosent for uførepensjonistene og 96 prosent for etterlattepensjonis-

tene. Omtrent halvparten av alderspensjonistene hadde minstepensjon. For uførepensjonistene var denne andelen 27 prosent og for etterlattepensjonistene 16 prosent. Kvinneandelen blant minstepensjonistene var i 1990 vel 80 prosent både for alders-, uføre- og etterlattepensjonistene.

I 1990 hadde ni prosent av alderspensjonistene og ti prosent av uførepensjonistene ikke andre inntekter enn folketrygdpensjon (skattepliktige ytelser fra folketrygden). For etterlattepensjonistene var andelen fire prosent. Det er oftest minstepensjonistene som ikke har andre inntekter enn folketrygdpensjon. Andelen minstepensjonister uten andre inntekter enn folketrygdpensjon var i 1990 15 prosent både blant alders- og uførepensjonistene, figur 3.1.1. Dette betyr at om lag 45 000 alderspensjonister og 9 000 uførepensjonister ikke har andre inntekter enn folketrygdens minstepensjon. Som nevnt har svært få etterlattepensjonister minstepensjon, og vi har ikke opplysninger om hvor stor andel av disse som ikke har andre inntekter enn folketrygdpensjon.

Kvinnene er overrepresentert blant alders- og uførepensjonistene med minstepensjon og uten andre inntekter enn folketrygdpensjon. Blant alderspensjonistene med minstepensjon og uten andre inntekter enn folketrygdpensjon var kvinneandelen i 1990 91 prosent, og blant

Boks 3.1b

- Alderspensionist:

Person 67 år eller eldre som har mottatt alderspensjon fra folketrygden gjennom hele inntektsåret 1990.

- Uførepensionist:

Person mellom 16 og 66 år som har mottatt uførepensjon fra folketrygden gjennom hele inntektsåret 1990.

- Etterlattepensionist:

Person mellom 16 og 66 år som har mottatt pensjon som etterlatt ektefelle fra folketrygden gjennom hele inntektsåret 1990.

- Minstepensionist:

Pensionist som mottar folketrygdens minstepensjon. Minstepensjonen består av grunnpensjon og særtillegg for de som ikke har tjent opp tilleggspensjon, og av grunnpensjon og kombinert særtillegg/ tilleggspensjon for de som har tjent opp tilleggspensjon som er lavere enn særtillegget. (Særtillegget avkortes krone for krone mot tilleggspensjonen). I 1990 utgjorde full minstepensjon (for enslig pensjonist) i folketrygden vel 53 000 kroner.

- Pensionist med større pensjon enn minstepensjon:

Pensionist som har tjent opp tilleggspensjon som er større enn særtillegget.

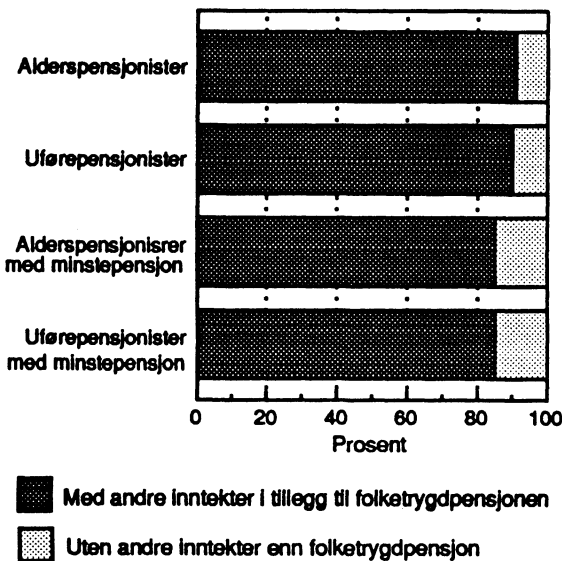
uførepensionistene 98 prosent. (Både blant alders- og uførepensionistene var vel 80 prosent av alle minstepensionistene kvinner). På grunn av disse opplysningene er det imidlertid vanskelig å hevde at disse kvinnene har lavere levestandard enn andre pensjonister. Mange pensjonister er gifte eller har felles hushold med en eller flere personer som mottar pensjon eller andre inntekter enn folketrygdpensjon. I disse tilfeller vil derfor størrelsen på husholdningens inntekt være av stor betydning for pensjonistenes levestandard. De minstepensionistene som ikke har andre inntekter enn minstepensjon og som er enslige (bor alene), må likevel antas å være meget svakt stilt, økonomisk sett. Blant alderspensjonistene med minstepensjon og uten andre inntekter enn folketrygdpensjon var andelen enslige pensjonister i 1990 24 prosent, og blant uførepensionistene var tilsvarende andel 14 prosent.

I Dahl (1991) er det gjennomført en lignende analyse for alderspensjonister for inntektsåret 1988. Analysen viste at 25 prosent av alderspensjonistene ikke hadde andre *skattepliktige* inntekter enn folketrygdpensjon. For minstepensionistene var andelen nær 40 prosent. Resultatene hos Dahl kan imidlertid ikke direkte sammenlignes med de resultatene som legges fram her. I inntektsdataene her inngår som tidligere nevnt, både *skattepliktige* og *skattefrie* inntekter. Av skattefrie inntekter er inkludert blant annet en del skattefrie overføringer som sosialhjelp, bostøtte, grunn- og hjelpestønad etc., jf. definisjon av samlet inntekt, boks 3.1a.

Minstepensionistene har som oftest små inntekter i tillegg til pensjonen

For de 85 prosent av minstepensionistene som har andre inntekter i tillegg til folketrygdpensjonen, utgjorde andre inntekter i gjennomsnitt i 1990 21 000 kroner for alderspensjonistene og 21 800 kroner for uførepensionistene. Andre inntekter er også ulikt sammensatt for de to pensjonistgruppene. For alderspensjonistene utgjør kapitalinntektene og tjenestepensjonen en stor del (tilsammen vel 80 prosent) av andre inntekter, mens disse inntektspostene er av mindre betydning for uførepensionistene (tilsammen bare vel 30 prosent av andre inntekter). Uførepensionistene har imidlertid i gjennomsnitt noe høyere yrkesinntekt enn alderspensjonistene, og de mottar også mer i skattefrie overføringer, som sosialhjelp, grunn- og hjelpestønad og bostøtte. Gjennomsnittlig samlet inntekt for disse to pensjonistgruppene var vel 72 000 kroner i 1990, tabell 3.1.2.

De fleste minstepensionistene har små inntekter i tillegg til pensjonen. For nesten halv-

Figur 3.1.1 Andel alders- og uførepensionister med/uten andre inntekter enn folketrygdpensjon. Prosent. 1990

Kilde: SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

parten (49 prosent) av alderspensjonistene med minstepensjon og andre inntekter i tillegg, var størrelsen på andre inntekter i 1990 inntil 20 prosent av folketrygdens minstepensjon (10 600 kroner) eller lavere. Blant uførepensjonistene med minstepensjon og andre inntekter i tillegg, hadde 40 prosent så små inntekter i tillegg til pensjonen. Tilleggsinntektene er imidlertid meget ujevnt fordelt blant pensjonistene og en ikke ubetydelig del av minstepensjonistene har også forholdsvis høye tilleggsinntekter. Både blant alders- og uførepensjonistene med minstepensjon og med andre inntekter i tillegg, hadde om lag en av ti pensjonister i 1990 andre inntekter som var høyere enn folketrygdens minstepensjon, tabell 3.1.2.

Store kjønnsforskjeller i inntekt for alders- og uførepensjonister

Størrelsen på alders- og uførepensjonen er for en stor grad bestemt av tidligere yrkesinntekt, og de tradisjonelle forskjeller i yrkesinntekt mellom kjønnene avspeiler store kjønnsforskjeller i folketrygdpensjonen. Kvinner har oftere kortere og mer avbrutte yrkeskarrierer enn menn, og dette reduserer deres muligheter til å tjene opp tilleggs pensjon i folketrygden.

Ved tildeling av uførepensjon får også kvinner oftere enn menn, redusert uføregrad og følgelig redusert uførepensjon. Folketrygdpensjonen (skattepliktige ytelser fra folketrygden) utgjør en betydelig del av samlet inntekt både for alders- og uførepensjonistene. Forskjellen i samlet inntekt mellom mannlige og kvinnelige pensjonister er derfor også for en stor del bestemt av pensjonistenes folketrygdpensjon. I 1990 var gjennomsnittlig samlet inntekt for menn med alderspensjon 128 700 kroner og for menn med uførepensjon 125 600 kroner. Kvinnenes gjennomsnittsinntekt var atskillig lavere. For alderspensjonistene var årlig gjennomsnittsinntekt 48 000 kroner lavere for kvinner enn for menn, og for uførepensjonistene var forskjellen 38 000 kroner, figur 3.1.2.

Til sammenligning vil vi også minne om at gjennomsnittlig samlet inntekt for etterlattepensjonister var 166 900 kroner i 1990. De fleste (96 prosent) av etterlattepensjonistene er kvinner, og inntekten for disse er betydelig høyere enn inntekten for kvinner og menn med alders- og uførepensjon. Som vist i kapittel 2 er imidlertid nesten to av tre etterlattepensjonister sysselsatt, og yrkesinntekten utgjør over 40 prosent av samlet inntekt for denne pensjonistgruppen.

Tabell 3.1.2 Alders- og uførepensjonister med minstepensjon og med andre inntekter i tillegg til folketrygdpensjonen, etter størrelse på andre inntekter. Prosent. 1990

	Alderspensjonister	Uførepensjonister
	Kroner	
Samlet inntekt	72249	72058
Av dette:		
Folketrygdpensjon (skattepliktige folketrygdytelser)	51207	50210
Andre inntekter	21042	21848
Pensjonister etter størrelse på andre inntekter.		
Andre inntekter regnet som andel av minstepensjon	Prosent	
I alt	100	100
0,1–10,0 prosent ¹	30	26
10,1–20,0 prosent	19	14
20,1–30,0 prosent	14	14
30,1–40,0 prosent	8	14
40,1–50,0 prosent	7	7
50,1–60,0 prosent	3	7
60,1–70,0 prosent	3	3
70,1–80,0 prosent	2	3
80,1–90,0 prosent	1	0
90,1–100,0 prosent	3	3
100,1 prosent ¹ og over	10	9

¹ Full minstepensjon (for enslig pensjonist) utgjorde i 1990 vel 53 000 kroner. I intervallinndelingen i denne tabellen er minstepensjonen satt eksakt lik 53 000 kroner.

Kilde: SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

Pensjonister med høy pensjon har også størst inntekt utenom pensjonen

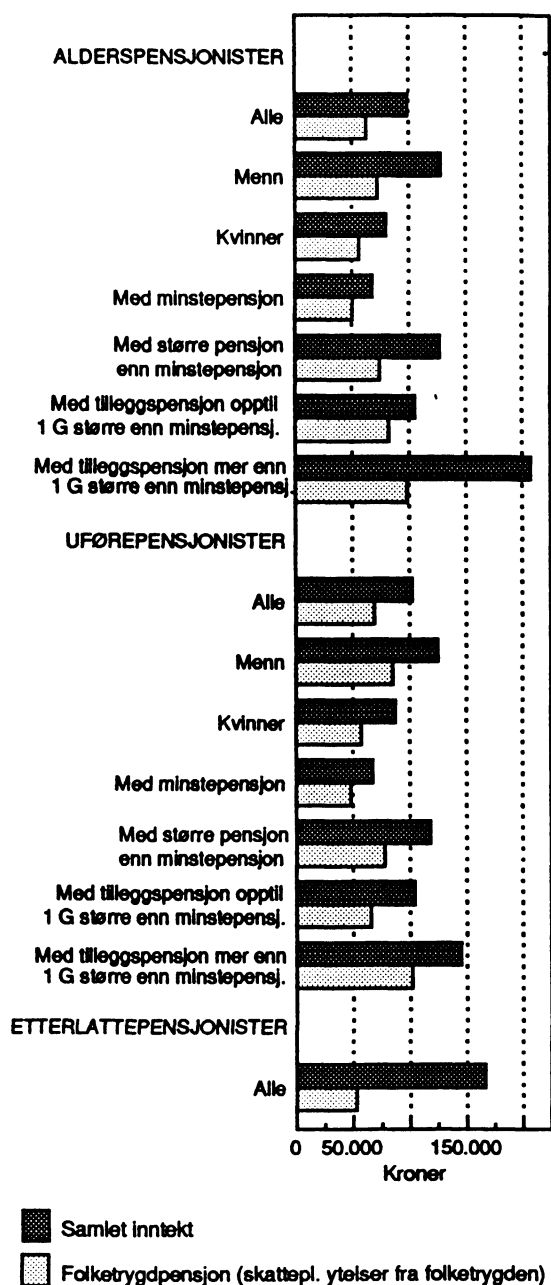
Som figur 3.1.2 viser utgjør folketrygdpensjonen en stor del av samlet inntekt for mange undergrupper av pensjonister. Forskjellen i samlet inntekt mellom gruppene er derfor i stor grad bestemt av gruppenes pensjonsinntekter. Andre inntekter enn folketrygdpensjonen bidrar likevel til en ytterligere markering

av forskjellene i gjennomsnittlig samlet inntekt mellom pensjonistgruppene. I 1990 utgjorde for eksempel andre inntekter 35 prosent av folketrygdpensjonen for alderspensjonister med minstepensjon, mens tilsvarende andel var 110 prosent for alderspensjonister med en tilleggspensjon over 1 G større enn minstepensjonen. Andelen alderspensjonister med så stor tilleggspensjon utgjorde imidlertid bare 11 prosent av alle alderspensjonister og 22 prosent av alderspensjonistene med større pensjon enn minstepensjon. For uførepensjonistene er det ikke så sterk sammenheng mellom størrelsen på folketrygdpensjonen og størrelsen på andre inntekter. Svært få etterlattepensjonister, bare 3 prosent i 1990, hadde en tilleggspensjon som var over 1 G større enn minstepensjonen. På grunn av få observasjoner for etterlattepensjonister i dette datamaterialet er det derfor ikke mulig å gi inntektsopplysninger for grupper av etterlattepensjonister etter størrelse på pensjonen.

Ubetydelige inntektsforskjeller mellom yngre og eldre uførepensjonister

Både for yngre og eldre uførepensjonister utgjorde gjennomsnittlig samlet inntekt i 1990 vel 100 000 kroner, figur 3.1.3. Sammensetningen av inntekten varierer imidlertid med pensjonistenes alder. Både samlede overføringer og folketrygdpensjonen utgjorde en relativt større andel av samlet inntekt for uførepensjonistene under 40 år enn for de eldre pensjonistene. Kapitalinntektene utgjorde derimot bare 3 prosent av samlet inntekt for uførepensjonistene under 40 år, og tilsvarende andel var 12 prosent for uførepensjonistene i aldersgruppen 60–66 år. Yrkesinntektens andel av samlet inntekt varierte mellom 10–14 prosent i de forskjellige aldersgruppene.

Mannlige og kvinnelige uførepensjonister er noenlunde likt fordelt etter alder. Andelen minstepensjonister er lavest blant pensjonistene under 40 år. Litt under 20 prosent av disse har minstepensjon, mot 27 prosent i gjennomsnitt for alle uførepensjonister i 1990. Personer som er født uføre eller blir uføre før fylte 22 år, og som er født etter 1944 (regelverk for 1990), har rett til en garantert minste tilleggspensjon. I 1990 ble den garanterte tilleggspensjonen beregnet etter et sluttpoengttall på 3. Vi vet ikke hvor mange av pensjonistene under 40 år som går inn under denne ordningen. Våre resultater kan likevel tyde på at ordningen har hatt tilsiktet effekt og at yngre uførepensjonister har like god økonomi som eldre uførepensjonister. Verken folketrygdpensjonen eller samlet inntekt er i gjennomsnitt lavere for yngre enn for eldre uførepensjonister.

Figur 3.1.2 Gjennomsnittlig samlet inntekt og folketrygdpensjon pr. person for grupper av pensjonister. Kr. 1990

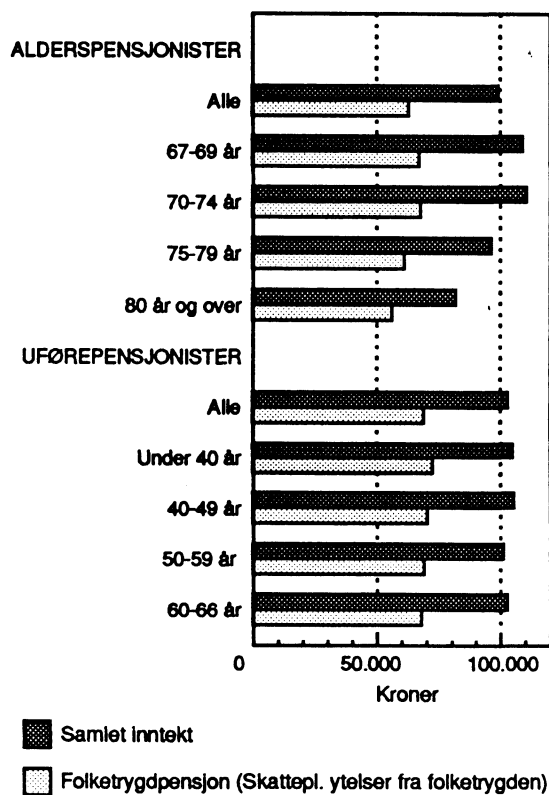
Kilde: SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

De eldste alderspensjonistene har små overføringer og lavest inntekt

Gjennomsnittlig samlet inntekt for alderspensjonister under 75 år var i 1990 om lag 110 000 kroner. Inntekten synker sterkt med pensjonistenes alder, og for pensjonistene i aldersgruppen 80 år og over var gjennomsnittlig samlet inntekt 82 000 kroner. Blant disse eldste pensjonistene er det både en høy andel minstepensjonister og en høy kvinneandel. I 1990 hadde 77 prosent av disse pensjonistene minstepensjon og 67 prosent var kvinner, Rikstrygdeverket (1991). Overføringene utgjør en betydelig høyere andel av samlet inntekt for eldre enn for yngre alderspensjonister. I alle aldersgruppene utgjør derimot kapitalinntektene omtrent samme andel av samlet inntekt, mens yrkesinntekt forekommer stort sett bare for pensjonister under 75 år.

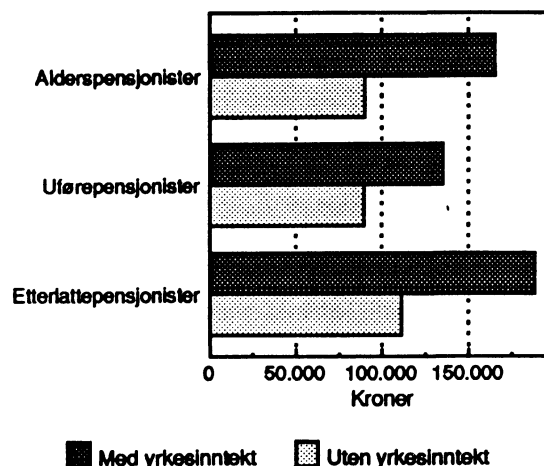
For en del pensjonister er yrkesinntekt en viktig inntektskilde

I kapittel 2 er det gitt opplysninger om pensjonistenes yrkesdeltagelse. Som framstillingen viser er etterlattepensjonistene ganske ofte

Figur 3.1.3 Gjennomsnittlig samlet inntekt og folketrygdpensjon pr. person for pensjonister i forskjellige aldersgrupper. Kr. 1990

Kilde: SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

Figur 3.1.4 Gjennomsnittlig samlet inntekt pr. person for pensjonister med/uten yrkesinntekt. Kr. 1990

Kilde: SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

sysselsatt, mens sysselsettingsandelen er lavere for uføre- og alderspensjonistene. Figur 3.1.4 viser at det er betydelige forskjeller i gjennomsnittlig samlet inntekt mellom pensjonister som har yrkesinntekt og de som ikke har slik inntekt.

De individuelle inntektsforskjellene innen pensjonistgruppene er omtrent like store

Figurene 3.1.2–3.1.4 viser at det er større forskjeller i gjennomsnittlig samlet inntekt mellom undergrupper av alderspensjonister enn mellom undergrupper av uførepensjonister. Dette kan bety at de individuelle inntektsforskjellene også er større blant alderspensjonister enn blant uførepensjonister. Vi skal her måle disse individuelle inntektsforskjellene og gi sammenlignbare opplysninger for etterlattepensjonister og for personer i alderen 60–66 år som ikke mottar pensjon fra folketrygden.

For å gi en grafisk framstilling av ulikheten i fordelingen av samlet inntekt innen hver gruppe skal vi nytte en ulikhetskurve (M-kurven), figur 3.1.5. M-kurven uttrykker forholdet mellom gjennomsnittlig samlet inntekt til en andel av gruppen ordnet etter stigende inntekt og gjennomsnittlig samlet inntekt for hele gruppen. Dersom for eksempel $M(0.10)$ er lik 0.43 (som for M-kurven for alderspensjonistene i figur 3.1.5), så betyr det at de 10 prosent av alderspensjonistene som har lavest inntekt i gjennomsnitt har en inntekt som utgjør 43 prosent av gjennomsnittsinntekten for alle alderspensjonister. Jo nærmere M-kurven ligger den horisontale linja 1, jo mindre er ulikheten i fordelingen.

Av figur 3.1.5 ser vi at M-kurven for personer 60–66 år som ikke mottar pensjon fra fol-

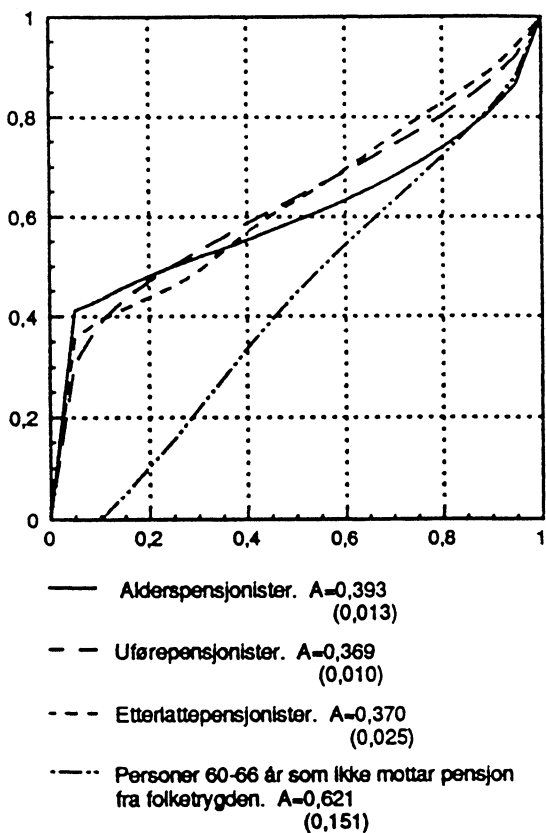
ketrygden, i nesten hele sitt forløp ligger under M-kurvene for pensjonistene (lenger fra den horisontale linja 1). Dette uttrykker at inntektulikheten er større blant personene i alderen 60–66 år som ikke mottar pensjon fra folketrygden enn blant pensjonistene. M(u)-kurven for alderspensjonister ligger over M(u)-kurvene for uføre- og etterlattepensjonister i den nederste delen av inntektsfordelingen. Blant pensjonistene med de laveste inntektene er således inntekten mer jevnt fordelt blant alderspensjonistene enn blant uføre- og etterlattepensjonistene. For pensjonister med midlere og store inntekter er inntektulikheten størst blant alderspensjonistene.

Et summarisk mål for omfanget og graden av disse individuelle inntektsforskjellene er uttrykt ved A-koeffisienten. A-koeffisienten varierer mellom 0 og 1, og måler arealet mellom M-kurven og den horisontale linja 1. $A = 0$ betyr at alle personene i gruppen har samme inntekt, det vil si lik fordeling. Jo større A er, jo

Boks 3.1c

Til A-koeffisienten er beregnet et standardavvik for å gi grunnlag for å vurdere om inntektulikheten (målt ved A) er forskjellig for forskjellige grupper av pensjonister. Et 95-prosent-konfidensintervall for den sanne verdien av A er tilnærmet lik den beregnede verdien av $A \pm 2$ ganger standardavviket. Når to slike intervall for A (for to pensjonistgrupper) ikke overlapper hverandre sier vi at inntektulikheten for gruppene er signifikant forskjellig.

Ved presentasjon av enkelte resultater i dette kapitlet har vi også beregnet standardavvik for gjennomsnittlig inntekt. «Regelen» ovenfor kan brukes analogt for å beregne et 95-prosent-konfidensintervall for forventet (sann) verdi av gjennomsnittlig inntekt.

Standardavviket for A-koeffisientene er gitt i parentes.

Figur 3.1.5 M(u)-kurver for fordeling av samlet inntekt for pensjonister og personer 60–66 år som ikke mottar pensjon fra folketrygden. 1990

Kilde: SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

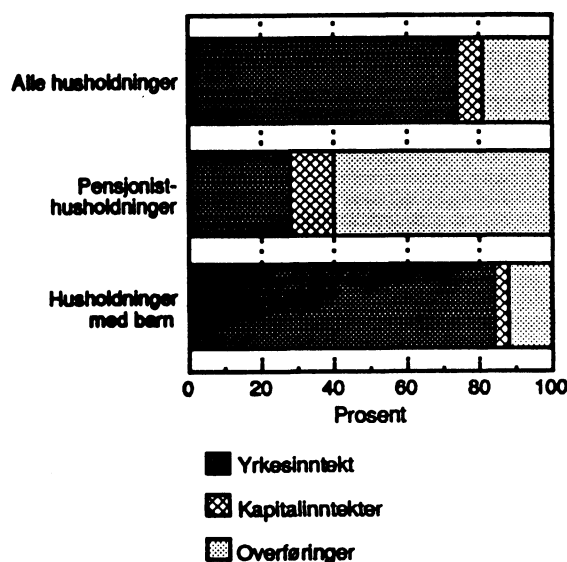
større er ulikheten i fordelingen, jf. Aaberge (1982) som gir en mer utførlig orientering både om M-kurven og tilhørende ulikhetsmål (A-koeffisienten).

A-koeffisientene, som hører til M-kurvene i figur 3.1.5, viser at ulikheten i fordelingen av samlet inntekt er signifikant større blant personer i alderen 60–66 år som ikke mottar pensjon fra folketrygden ($A = 0.621$) enn blant pensjonistene, se nederst på figur 3.1.5. Dette skyldes at en del av disse personene (28 prosent) ikke er yrkesaktive, og de har derfor liten eller ingen inntekt. Inntektulikheten er også noe større blant alderspensjonistene enn blant uføre- og etterlattepensjonistene, men forskjellen er ikke signifikant, se boks 3.1c.

3.2. HUSHOLDNINGENES INNTEKTER

I vel en tredel (34 prosent) av landets husholdninger var det i 1990 minst en folketrygd-pensjonist, det vil si minst en person som mottok enten alderspensjon, uførepensjon eller etterlattepensjon (pensjon som etterlatt ektefelle) fra folketrygden. For korthets skyld skal vi i det følgende omtale disse husholdningene som *pensjonisthusholdninger*. I vel åtte av ti av disse husholdningene (84 prosent) var en pensjonist hovedinntektstaker, og i de øvrige 16 prosent var en annen person største inntektstaker. De fleste pensjonisthusholdningene er små. I 1990 utgjorde en-person-husholdningene (enslige pensjonister) 53 prosent av husholdningene i denne gruppen og par uten barn (pensjonistpar og andre par hvor en av personene er pensjonist) 30 prosent. Bare fire pro-

sent av pensjonisthusholdningene hadde barn under 16 år, og halvparten av disse var husholdninger med enten en uførepensjonist eller en etterlattepensjonist som hovedinntektstaker. Vi skal senere i dette avsnittet gi inntektssopplysninger for undergrupper av pensjonisthusholdninger, men i det følgende skal vi kort studere inntekten for hele gruppen sett under ett. Referansegruppe er *husholdninger med barn*. Husholdninger med barn omfatter par og enslige forsørgere med barn under 16 år. Vi har valgt husholdninger med barn som en referansegruppe fordi en del av disse husholdningene, spesielt ensligforsørgerne, også mottar stønad fra folketrygden. Separate inntektssopplysninger for enslige forsørgere og par med barn blir gitt senere i dette avsnittet. I framstillingen som følger er de få pensjonisthusholdningene som har barn under 16 år inkludert både i gruppen pensjonisthusholdninger og i gruppen husholdninger med barn.

Figur 3.2.1 Gjennomsnittlig samlet inntekt pr. husholdning for alle husholdninger, pensjonisthusholdninger og husholdninger med barn, etter inntektsart. Prosent. 1990

Kilde: SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

Boks 3.2a

Husholdning:

Som husholdning er regnet alle personer som bor i samme bolig og som har felles kosthold (minst ett måltid pr. dag).

Pensjonisthusholdning:

Husholdning hvor minst en person i husholdningen mottar enten alderspensjon, uførepensjon eller etterlattepensjon (pensjon som etterlatt ektefelle) fra folketrygden. Personen(e) har mottatt pensjon gjennom *hele* inntektsåret 1990.

Husholdninger med barn:

Par med barn under 16 år og enslige forsørgere (mor eller far) med barn under 16 år.

Enslig: Person som bor alene (1-person-husholdning).

Par uten barn: Gifte eller samboende par uten barn.

Yrkesaktiv person: Person som ikke mottar pensjon fra folketrygden og som har en yrkesinntekt (yrkeslønn + næringsinntekt) som er større enn folketrygdens minstepensjon. I 1990 utgjorde full minstepensjon vel 53 000 kroner.

Hovedinntektstaker:

Hovedinntektstaker i en husholdning er den inntektstaker som har fått registrert høyest bruttoinntekt blant inntektstakerne i husholdningen.

I pensjonisthusholdningene utgjør yrkesinntekten og kapitalinntektene tilsammen 40 prosent av samlet inntekt

Pensjonisthusholdningene har vesentlig lavere samlet inntekt enn gjennomsnittet for alle husholdninger. For pensjonisthusholdningene var gjennomsnittlig samlet inntekt pr. husholdning i 1990 170 100 kroner. Gjennomsnittet for alle husholdninger var 260 800 kroner og for husholdninger med barn 347 900 kroner, tabell 3.2.1. Overføringene er den største inntektsposten for pensjonisthusholdningene, mens yrkesinntekt betyr mest for husholdninger med barn. Yrkesinntekten i pensjonisthusholdningene utgjorde i 1990 28 prosent av samlet inntekt. Yrkesinntekten i disse husholdningene kan først og fremst tilskrives yrkesaktive personer som ikke mottar pensjon, men som vist tidligere i dette avsnittet og i kapittel 2, er også en ikke ubetydelig del av pensjonistene sysselsatt. Kapitalinntektene utgjør en ganske stor del av gjennomsnittlig samlet inntekt i pensjonisthusholdningene, 13 prosent i 1990, mot henholdsvis 7 prosent i gjennomsnitt for alle husholdninger og 4 prosent for husholdninger med barn, figur 3.2.1.

Inntektsbegreper og analyseenheter

Vi har så langt nyttet samlet inntekt som inntektsbegrep. Samlet inntekt er et brutto inntektsbegrep som omfatter både skattepliktige og skattefrie inntekter. Skatt og gjeldsren-

Boks 3.2b

Samlet inntekt: Se definisjon i boks 3.1a.

Inntekt etter skatt: Samlet inntekt – skatt.

Disponibel inntekt: Samlet inntekt – skatt – gjeldsrenter.

(Gjeldsrenter omfatter renteutgifter + underskudd i boligselskap).

ter er ikke trukket fra, se boks 3.1a. For at inntekten skal gi uttrykk for det husholdningene har til disposisjon til forbruk og sparing må skatten trekkes fra. Spørsmålet om også gjeldsrenter skal trekkes fra, må imidlertid ses i sammenheng med registreringen og verdsettingen av de inntekter som følger av de lånefinansierte investeringene husholdningene har foretatt. For de fleste husholdningene er gjeldsrenter lik renteutgifter på lån til bolig. I datamaterialet er inntekt av bolig fastsatt som 2,5 prosent av boligens ligningsverdi fratrukk-

Boks 3.2c

Beregning av antallet forbruksenheter i husholdningene.

Størsteparten av husholdningenes inntekter går med til å dekke et forbruksbehov. For å oppnå samme behovstilfredsstillelse eller samme velferd må for eksempel en husholdning på to personer ha høyere inntekt enn en en-personhusholdning. Men det trengs ikke dobbelt så stor inntekt. En del av utgiftene i en husholdning er fellesutgifter, som utgifter til bolig, TV, aviser etc. For å ta hensyn til stor-driftsfordelene i konsumet, og dermed kunne sammenligne velferdsnivået i husholdninger av forskjellig størrelse og sammensetning, har vi nyttet en vanlig brukt metode (OECD-skalaen) for å beregne antallet forbruksenheter som en husholdning representerer. I følge denne skalaen gis en vekt lik 0.5 for hvert barn under 17 år i husholdningen. For personer 17 år og over gis en vekt lik 1 for en av de voksne personene og en vekt lik 0.7 for hver av de andre voksne personene i husholdningen. En husholdning som for eksempel består av to voksne personer representerer således 1.7 forbruksenheter, og en husholdning som består av et ektepar med et barn under 17 år representerer 2.2 forbruksenheter.

ket et bunnfradrag. Ligningsverdien er som oftest atskillig lavere enn boligens markedsverdi, og inntekt av bolig, beregnet etter disse reglene, gir en underestimert av disse inntektene. Disponibel inntekt blir derfor også undervurdert dersom gjeldsrenter trekkes fra. Ved å nytte en slik definisjon av disponibel inntekt utelater vi en viktig inntektskomponent som er bestemmende for husholdningenes muligheter til forbruk og sparing. I det følgende skal vi derfor i hovedsak gi opplysninger om disponibel inntekt definert lik samlet inntekt fratrukket skatt, og det vil bli gitt bare få opplysninger om størrelsen på disponibel inntekt etter at både skatt og gjeldsrenter er trukket fra. For å holde de to begrepene for disponibel inntekt fra hverandre, har vi innført betegnelsen *inntekt etter skatt* (når bare skatt er trukket fra), og *disponibel inntekt* (når både skatt og gjeldsrenter er trukket fra), boks 3.2b.

Et formål med å gi opplysninger om husholdningenes inntekter er å sammenligne husholdningenes og personenes velferd. Det er imidlertid ingen entydig sammenheng mellom inntekt etter skatt (eller disponibel inntekt) for en husholdning og husholdningens materielle levekår. Store husholdninger vil for eksempel måtte ha større inntekter enn små husholdninger for å oppnå samme velferd eller for å ha de samme forbruksmulighetene. For å kunne nytte inntektsopplysningene til å sammenligne husholdningenes materielle levekår innfører vi derfor et inntektsmål, *inntekt pr. forbruksenhet*, som tar hensyn til forskjellene i husholdningenes størrelse og sammensetning, boks 3.2c.

Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet er lavest og mest jevnt fordelt blant pensjonisthusholdningene

Gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr. forbruksenhet er klart lavere for pensjonisthusholdningene enn for husholdninger med barn. I 1990 var gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr. forbruksenhet 94 200 kroner for pensjonisthusholdningene og 104 000 kroner for husholdningene med barn. Gjennomsnittet for alle husholdningene i landet var 111 400 kroner, tabell 3.2.1. Disponibel inntekt pr. forbruksenhet var imidlertid lavest for husholdningene med barn, og dette viser at disse husholdningene har store gjeldsrenter.

Tabell 3.2.2 viser inntektsfordelingen for alle husholdninger, pensjonisthusholdninger og husholdninger med barn målt ved ulike inntektsbegrep. Første kolonne i tabellen gir fordelingen av samlet inntekt. For alle husholdningene i 1990 tilfalt 1.8 prosent av total inntekt de ti prosent av husholdningene med lavest inntekt. De ti prosent av husholdningene

gene med høyest inntekt mottok 25.4 prosent av de samlede inntektene. For pensjonisthusholdningene var de tilsvarende andelene 3.3 og 27.5 prosent og for husholdninger med barn 2.7 og 21.5 prosent. Ved å sammenligne fordelingene målt ved ulike inntektsbegrep ser vi at inntektsfordelingen er jevnere for alle husholdningsgruppene når en benytter inntekt etter skatt i stedet for samlet inntekt. Dette ser vi av tabellene både ved at desilprosentene er jevnere fordelt og ved at A-koeffisienten er mindre for inntekt etter skatt enn for samlet inntekt. Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet er også jevnere fordelt enn inntekt etter skatt, og inntekt etter skatt pr. forbruksenhet er jev-

nere fordelt blant pensjonisthusholdningene enn blant alle husholdninger og husholdninger med barn. Den grafiske framstillingen av M(u)-kurvene for inntekt etter skatt pr. forbruksenhet synliggjør kanskje enda bedre ulikheten i inntektsfordelingen innen og mellom gruppene. Som figur 3.2.2 viser er det spesielt for de om lag 50 prosent av husholdningene med lavest inntekt at fordelingen av inntekt etter skatt pr. forbruksenhet er jevnere blant pensjonisthusholdningene enn blant alle husholdninger og husholdninger med barn.

Fordelingen av disponibel inntekt pr. forbruksenhet, det vil si inntekt etter at også gjeldsrentene er trukket fra, synes ikke for

Tabell 3.2.1 Gjennomsnittlig inntekt pr. husholdning for alle husholdninger, pensjonisthusholdninger og husholdninger med barn. 1990

	Alle husholdninger		Pensjonisthusholdninger		Husholdninger med barn	
<i>Gjennomsnittlig inntekt pr. husholdning</i>	Kr	Prosent	Kr	Prosent	Kr	Prosent
Samlet inntekt	260797	100	170080	100	347940	100
Yrkesinntekt	193484	74	47024	28	292693	84
Yrkeslønn	168514	65	38484	23	252209	72
Næringsinntekt	24971	10	8540	5	40484	12
Kapitalinntekter	17426	7	21609	13	15061	4
Brutto renteinntekter	12426	5	17561	10	8611	2
Andre kapitalinntekter	5000	2	4048	2	6451	2
Overføringer	49887	19	101447	60	40186	12
Skattepliktige folketrygdytelse	32986	13	82087	48	11398	3
Tjenestepensjon	6484	2	15050	9	616	0
Sosialhjelp	1556	1	627	0	2356	1
Grunn- og hjelpestønad	798	0	1436	1	943	0
Andre overføringer ¹	8062	3	2247	1	24872	7
Samlet inntekt	260797		170080		347940	
- Skatt	61027		31539		77903	
Inntekt etter skatt	199770		138541		270037	
- Gjeldsrenter	34275		9978		60730	
Disponibel inntekt	165495		128563		209306	
<i>Gjennomsnittlig inntekt pr. forbruksenhet pr. husholdning</i>						
Samlet inntekt pr. forbruksenhet	144862		114363		133239	
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet ²	111437 (860)		94182 (1067)		103953 (1281)	
Disponibel inntekt pr. forbruksenhet	93574		88151		80960	
Personer pr. husholdning	2,3		1,6		3,8	

¹ Omfatter bidrag, barnetrygd, forsørgerfradrag, bostøtte, stipend og stønad til barnetilsyn.

² Standardavvik er gitt i parentes.

Kilde: SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

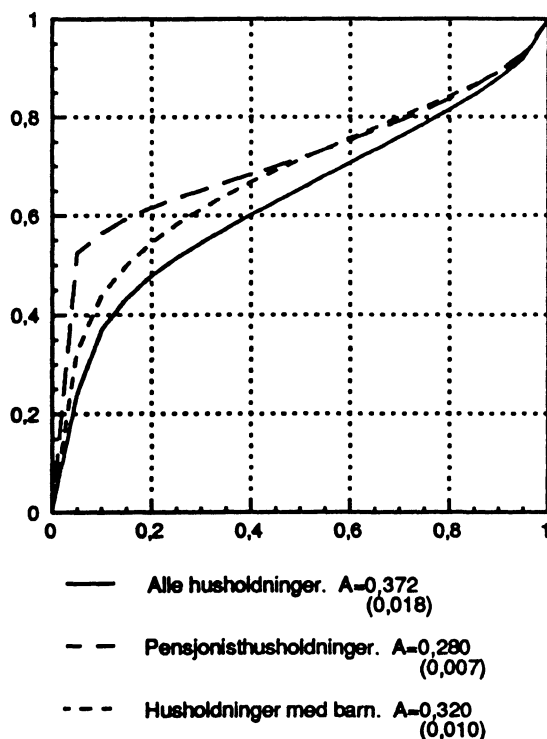
Tabell 3.2.2 *Inntektsfordeling for husholdninger målt med ulike inntektsbegreper¹. Prosent. 1990*

Desil	Samlet inntekt	Inntekt etter skatt	Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet	Disponibel inntekt pr. forbruksenhet
Alle husholdninger				
1	1,8	2,3	3,7	3,4
2	3,2	3,8	5,9	6,2
3	4,7	5,2	6,8	7,1
4	6,1	6,4	7,7	7,9
5	7,6	7,8	8,7	8,9
6	9,5	9,7	9,7	9,8
7	11,5	11,5	10,8	10,9
8	13,7	13,5	12,1	12,1
9	16,5	15,9	14,0	13,9
10	25,4	23,9	20,6	19,8
Alle	100,0	100,0	100,0	100,0
A-koeffisient ²	0,518 (0,013)	0,484 (0,017)	0,372 (0,018)	0,376 (0,022)
Pensjonisthusholdninger				
1	3,3	4,0	5,7	5,6
2	4,0	4,8	6,7	6,8
3	4,7	5,4	7,2	7,4
4	5,7	6,2	7,8	8,0
5	6,8	7,4	8,5	8,6
6	8,3	8,7	9,3	9,4
7	10,1	10,4	10,3	10,4
8	12,8	12,6	11,6	11,6
9	16,8	16,0	13,5	13,3
10	27,5	24,5	19,4	18,9
Alle	100,0	100,0	100,0	100,0
A-koeffisient ²	0,473 (0,007)	0,415 (0,006)	0,280 (0,007)	0,277 (0,007)
Husholdninger med barn				
1	2,7	3,3	4,4	3,9
2	5,2	5,8	6,5	6,6
3	6,8	7,3	7,5	7,6
4	8,0	8,3	8,3	8,4
5	9,0	9,2	9,0	9,1
6	9,9	9,9	9,7	9,9
7	10,8	10,7	10,6	10,7
8	12,1	11,8	11,5	11,7
9	14,0	13,5	12,9	13,1
10	21,5	20,2	19,6	19,0
Alle	100,0	100,0	100,0	100,0
A-koeffisient ²	0,403 (0,009)	0,366 (0,010)	0,320 (0,010)	0,341 (0,019)

¹ For hvert inntektsbegrep er det laget en desilfordeling. Det er således ikke de samme husholdningene som befinner seg i samme desil i hver kolonne.

² Standardavvik er gitt i parentes.

Kilde: SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

Standardavviket for A-koeffisientene er gitt i parentes.

Figur 3.2.2 *M(u)-kurver for fordeling av inntekt etter skatt pr. forbruksenhet for alle husholdninger, pensjonisthusholdninger og husholdninger med barn. 1990*

Kilde: SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

noen av gruppene å være klart forskjellig fra fordelingen av inntekt etter skatt pr. forbruksenhet, tabell 3.2.2.

Lavere inntektsnivå for enslige uførepensjonister enn for alle enslige i alderen 16–66 år

I 1990 var gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr. husholdning 91200 kroner for enslige uførepensjonister, boks 3.2a og tabell 3.2.3. Av disse har 27 prosent minstepensjon, 52 prosent er kvinner og medianalderen er 57 år. Gjennomsnittlig inntekt etter skatt for enslige uførepensjonister utgjorde bare 77 prosent av gjennomsnittlig inntekt etter skatt for alle enslige i alderen 16–66 år. For alle enslige er yrkesinntekt den klart største inntektsposten, mens overføringene betyr mest for enslige uførepensjonister, figur 3.2.3.

Fire av fem enslige uførepensjonister med minstepensjon er kvinner med lav inntekt

Enslige uførepensjonister med minstepensjon har et vesentlig lavere inntektsnivå enn enslige uførepensjonister med større pensjon. I

1990 var gjennomsnittlig inntekt etter skatt 70 200 kroner for minstepensjonistene, og gjennomsnittsinntekten for denne gruppen utgjorde bare 70 prosent av gjennomsnittlig inntekt for enslige uførepensjonister med større pensjon enn minstepensjon. Inntekten er også mer jevnt fordelt blant minstepensjonistene enn blant pensjonistene med større pensjon, og vel 80 prosent av minstepensjonistene er kvinner. For alle enslige kvinner med uførepensjon var imidlertid gjennomsnittlig inntekt etter skatt 86 400 kroner i 1990, og gjennomsnittsinntekten for kvinnene utgjorde 90 prosent av gjennomsnittlig inntekt for alle enslige menn med uførepensjon.

Eldre enslige uførepensjonister har høyere inntekt enn yngre enslige uførepensjonister

For eldre enslige uførepensjonister i alderen 60–66 år var gjennomsnittlig inntekt etter skatt i 1990 100 100 kroner, mot 83 400 kroner for pensjonistene i alderen 50–59 år. Statistisk sett er dette en klar inntektsforskjell. For enslige uførepensjonister under 50 år var gjennomsnittlig inntekt etter skatt 88 900 kroner. Kjønnfordelingen er omtrent den samme i

disse tre aldersgruppene. Minstepensjonistene er noe sterkere representert i aldersgruppen 50–59 år enn blant de yngre og eldre pensjonistene, men størrelsen på de gjennomsnittlige overføringene til disse pensjonistgruppene er likevel ikke vesentlig forskjellig. Inntektsforskjellene har først og fremst sammenheng med at pensjonistene i alderen 60–66 år både absolutt og relativt sett har betydelig høyere kapital- og yrkesinntekter enn de yngre pensjonistene, figur 3.2.3. Inntekt etter skatt for enslige uførepensjonister i alderen 60–66 år er likevel mye lavere enn gjennomsnittsinntekten for alle enslige i alderen 16–66 år, tabell 3.2.3, og for enslige i alderen 60–66 år som ikke mottar pensjon fra folketrygden, tabell 3.2.4.

En av seks enslige uførepensjonister mottar sosialhjelp

I alt 17 prosent av de enslige uførepensjonistene mottok sosialhjelp i 1990. I gjennomsnitt for alle enslige 16–66 år var andelen 11 prosent, tabell 3.2.3. Blant de enslige minstepensjonistene mottok en av tre pensjonister sosialhjelp. Sosialhjelp er også mer vanlig for yngre enn for eldre pensjonister. Omtrent en av fire

Tabell 3.2.3 *Gjennomsnittlig inntekt og sosialhjelp pr. husholdning for enslige uførepensjonister og alle enslige i alderen 16–66 år. 1990*

	Inntekt etter skatt ¹ Kroner	A-koeffisienten for fordeling av inntekt etter skatt ²	Disponibel inntekt. Kroner	Sosialhjelp. Kroner	Andel av husholdningene som mottar sosialhjelp. Prosent
Alle enslige uførepensjonister	91194 (2442)	0,264 (0,017)	83560	2307	17
Menn	96386 (3867)	0,272 (0,027)	87011	1745	16
Kvinner	86415 (2981)	0,247 (0,018)	80384	2824	18
Med minstepensjon	70178 (2364)	0,166 (0,018)	66298	4946	33
Med større pensjon enn minstepensjon	98939 (2970)	0,257 (0,021)	89922	1335	11
Alder under 50 år	88880 (3997)	0,252 (0,023)	80164	4514	23
Alder 50–59 år	83386 (2866)	0,233 (0,030)	76064	2671	17
Alder 60–66 år	100060 (4985)	0,282 (0,021)	92919	384	12
Alle enslige i alderen 16–66 år	117865 (2271)	0,446 (0,011)	95746	2541	11

¹ Tilsvarende begrepet inntekt etter skatt pr. forbruksenhet for større husholdninger.

² Standardavvik er gitt i parentes.

Kilde: SSBs inntekts og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

enslige uførepensjonister under 50 år mottok sosialhjelp, mens bare en av åtte pensjonister i alderen 60–66 år mottok slik hjelp. Resultatene tyder på at det er spesielt to grupper av uførepensjonister som trenger økonomisk støtte i form av sosialhjelp. Den ene gruppen er pensjonister som har et generelt lavt inntektsnivå, for eksempel minstepensjonister. Den andre gruppen er relativt unge pensjonister som kanskje enda er i en etableringsfase og som har høyere gjeldsrenter enn eldre uførepensjonister. Gjennomsnittlige gjeldsrenter for alle enslige uførepensjonister var i 1990 7 600 kroner, og uførepensjonistene under 50 år hadde noe høyere gjeldsrenter enn eldre uførepensjonister, tabell 3.2.3. (I tabellen er husholdningenes gjennomsnittlige gjeldsrenter differansen mellom inntekt etter skatt og disponibel inntekt). I avsnitt 3.3 ser vi nærmere på bruken av sosialhjelp for pensjonister og stønadsmottakere i folketrygden.

Ikke vesentlig lavere inntektsnivå for enslige alderspensjonister enn for enslige uførepensjonister

I 1990 var gjennomsnittlig inntekt etter skatt for enslige alderspensjonister 84 600 kroner, tabell 3.2.4, mot 91 200 kroner for enslige

uførepensjonister, jf. foran. Av de enslige alderspensjonistene har 52 prosent minstepensjon, 79 prosent er kvinner og medianalderen er 77 år. Kapitalinntektene utgjør en større del av gjennomsnittlig samlet inntekt for alderspensjonistene enn for uførepensjonistene, mens yrkesinntekt relativt sett betyr mindre for alderspensjonistene, figurene 3.2.3 og 3.2.4. De enslige alderspensjonistene har lave gjeldsrenter, og bare to prosent mottar sosialhjelp.

Fire av fem enslige alderspensjonister med minstepensjon er kvinner med lav inntekt

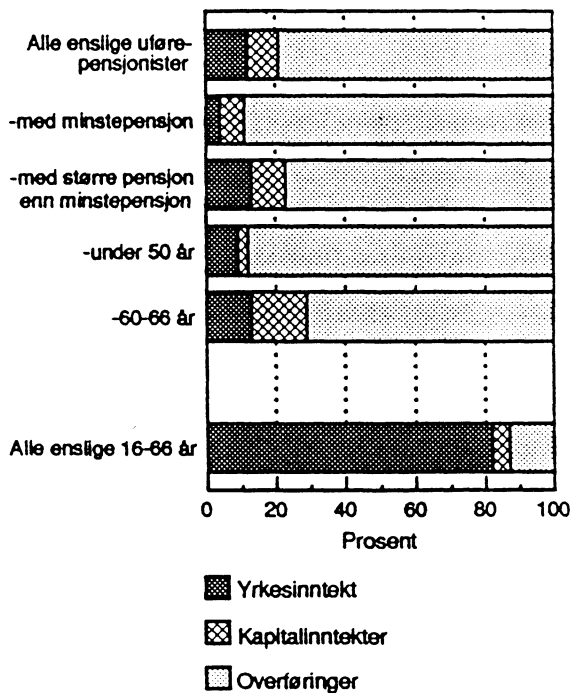
Som for enslige uførepensjonister har også enslige alderspensjonister med minstepensjon vesentlig lavere inntekt etter skatt enn pensjonister med større pensjon enn minstepensjon. I 1990 var gjennomsnittlig inntekt etter skatt 70 900 kroner for enslige alderspensjonister med minstepensjon, mot 99 700 kroner for enslige alderspensjonister med større pensjon enn minstepensjon. Kvinnene er overrepresentert blant minstepensjonistene. I 1990 var kvinneandelen 82 prosent blant enslige alderspensjonister med minstepensjon.

De eldste enslige alderspensjonistene har lav inntekt

Eldre pensjonister har hatt mindre muligheter til å tjene opp tilleggspensjon enn yngre pensjonister. Blant enslige alderspensjonister over 80 år er andelen minstepensjonister 79 prosent. Til sammenligning er andelen minstepensjonister bare 29 prosent blant enslige alderspensjonister under 75 år. Kvinnene er også overrepresentert blant de eldste pensjonistene. Blant enslige pensjonister over 80 år er 83 prosent kvinner, mens kvinneandelen er 71 prosent for enslige alderspensjonister under 75 år. Gjennomsnittlig inntekt etter skatt for enslige alderspensjonister over 80 år var i 1990 75 400 kroner, og gjennomsnittsinntekten for denne gruppen utgjorde 82 prosent av gjennomsnittlig inntekt etter skatt for enslige alderspensjonister under 75 år. Inntekten var også jevnere fordelt blant de eldre enn blant de yngre pensjonistene, tabell 3.2.4.

Store kjønnsforskjeller i inntekt for enslige alderspensjonister

Som nevnt er nesten 80 prosent av de enslige alderspensjonistene kvinner. Disse har betydelig lavere inntekt enn enslige menn med alderspensjon. I 1990 var gjennomsnittlig inntekt etter skatt for enslige kvinner med alderspensjon 80 800 kroner, og for enslige menn 99 200 kroner, tabell 3.2.4. Det er spesielt kapitalinntektene som er høyere for enslige menn enn for enslige kvinner. Menn er også gjennomgående noe yngre enn kvinnene, og de har

Figur 3.2.3 Gjennomsnittlig samlet inntekt pr. husholdning for enslige uførepensjonister og alle enslige i alderen 16–66 år, etter inntektsart. Prosent. 1990

Kilde: SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

ljent opp høyere folketrygdpensjon. Blant enslige kvinner med alderspensjon er andelen minstepensjonister 54 prosent, og blant enslige menn 45 prosent.

Inntektsforskjeller for enslige under og over pensjonsalder

For enslige i alderen 60–66 år som ikke mottar pensjon fra folketrygden var gjennomsnittlig inntekt etter skatt 132 000 kroner i 1990. Yrkesinntekt er den største inntektsposten, og kapitalinntektene utgjorde 15 prosent av samlet inntekt. Inntektsnivået for disse enslige, som har få år igjen til pensjonsalder, er 43 prosent høyere enn for de yngste alderspensjonistene (under 75 år). Overføringene er rimeligvis den største inntektsposten for alderspensjonistene, og kapitalinntektene utgjorde 18 prosent av samlet inntekt for denne gruppen.

Omtrent samme økonomiske velferdsnivå for pensjonistpar som for enslige pensjonister

Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet er nytet som et mål på husholdningenes økonomiske

velferd, jf. boks 3.2c, foran. I 1990 var nivået for gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr. forbruksenhet omtrent like høyt for alle grupper av pensjonistpar. For par med to alderspensjonister utgjorde gjennomsnittsinntekten 86 400 kroner og for par med to uførepensjonister 89 600 kroner, tabell 3.2.5. Pensjonistparene kommer velferdsmessig ikke bedre ut enn enslige pensjonister, jf. tabellene 3.2.3 og 3.2.4, men inntektsfordelingen er litt jevnere for pensjonistparene enn for de enslige pensjonistene, figur 3.2.5. Sammensetningen av inntekten er ikke særlig forskjellig for par hvor begge er alderspensjonister versus uførepensjonister, men kapitalinntektene utgjør en noe større del av samlet inntekt for par som består av to alderspensjonister, figur 3.2.6. For pensjonistparene er de gjennomsnittlige gjeldsrentene lave, henholdsvis vel 4 000 kroner pr. husholdning for par av alderspensjonister og vel 15 000 kroner pr. husholdning for par av uførepensjonister. Ingen av husholdningene mottar sosialhjelp.

Tabell 3.2.4 Gjennomsnittlig inntekt og sosialhjelp pr. husholdning for enslige alderspensjonister og enslige i alderen 60–66 år som ikke mottar folketrygdpensjon. 1990

	Inntekt etter skatt ¹ Kroner	A-koeffisienten for fordeling av inntekt etter skatt ²	Disponibel inntekt. Kroner	Sosialhjelp. Kroner	Andel av husholdningene som mottar sosialhjelp. Prosent
Alle alderspensjonister	84618 (2071)	0,264 (0,017)	81714	116	2
Menn	99211 (7172)	0,320 (0,041)	96084	–	–
Kvinner	80763 (1757)	0,242 (0,016)	77918	147	3
Med minstepensjon	70866 (1539)	0,206 (0,020)	69529	97	2
Med større pensjon enn minstepensjon	99672 (3749)	0,262 (0,024)	95052	138	2
Alder under 75 år	92442 (2967)	0,258 (0,017)	88741	123	2
Alder 75 år og over	80030 (2756)	0,258 (0,025)	77593	113	2
Alder over 80 år	75369 (1929)	0,190 (0,014)	74447	11	1
Enslige 60–66 år som ikke mottar folketrygdpensjon	131987 (9924)	0,385 (0,053)	116478	945	5

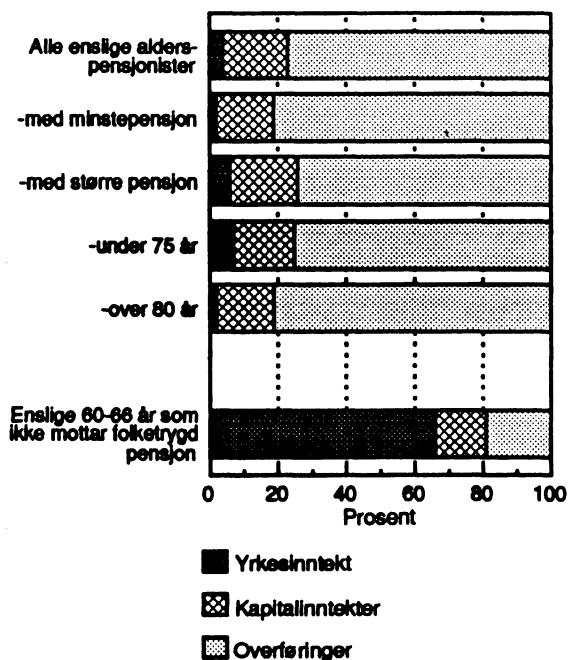
¹ Se note 1, tabell 3.2.3.

² Standardavvik er gitt i parentes.

Kilde: SSBs innteks- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

Høyt inntektsnivå for par som består av en pensjonist og en yrkesaktiv

Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet for par som består av en alderspensjonist og en yrkesaktiv var i 1990 142 700 kroner, tabell 3.2.5 og boks 3.2.a. I 44 prosent av disse husholdningene er alderspensjonisten hovedinntektstaker. Gjennomsnittlig yrkesinntekt utgjorde 44 prosent av samlet inntekt i disse husholdningene, og gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr. forbruksenhet var 65 prosent høyere for disse parene enn for par der begge er alderspensjonister. For par som består av en uførepensjonist og en yrkesaktiv var gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr. forbruksenhet 131 500 kroner, mot 89 600 kroner for par der begge er uførepensjonister. I 25 prosent av disse husholdningene er uførepensjonisten hovedinntektstaker, og yrkesinntekten utgjorde 61 prosent av samlet inntekt i disse husholdningene. Par med en pensjonist og en yrkesaktiv kommer heller ikke dårligere ut enn par med en yrkesaktiv (og ingen pensjonist) i alderen 60–66 år, tabell 3.2.5. For par med en pensjonist og en yrkesaktiv utgjorde gjennomsnittlige gjeldsrenter pr. husholdning i 1990 vel 20 000 kroner. Svært få av husholdningene mottok sosialhjelp.

Figur 3.2.4 Gjennomsnittlig samlet inntekt pr. husholdning for enslige alderspensjonister og enslige i alderen 60–66 år som ikke mottar folketrygd pensjon, etter inntektsart. Prosent. 1990

Kilde: SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

Store inntektsforskjeller mellom enslige forsørgere og par med barn

I 1990 var gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr. forbruksenhet 82 700 kroner for enslige forsørgere, tabell 3.2.6. Enslige forsørgere er mor eller far som bor alene med barn under 16 år, se boks 3.2.a. Gjennomsnittsinntekten for gruppen utgjorde bare 76 prosent av gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr. forbruksenhet for par med barn i samme aldersgruppe. Det er mindre forskjell mellom gruppene i disponibel inntekt enn i inntekt etter skatt. Dette skyldes at par med barn har store gjeldsrenter. I 1990 utgjorde gjennomsnittlige gjeldsrenter pr. husholdning for par med barn 68 900 kroner og for enslige forsørgere 25 100 kroner. Sammensetningen av inntekten er også vesentlig forskjellig for enslige forsørgere og for par med barn, figur 3.2.7. For enslige forsørgere utgjorde yrkesinntekten 52 prosent av samlet inntekt og overføringene 45 prosent. For par med barn var de tilsvarende andelene 87 og 8 prosent. Sosialhjelp er ganske vanlig blant enslige forsørgere. Resultater fra inntekts- og formuesundersøkelsen 1990 viste at 34 prosent av ensligforsørgerne mottok sosialhjelp, mens andelen sosialhjelpsmottakere bare var 6 prosent blant par med barn.

Enslige forsørgere utgjør om lag en femdel av alle husholdninger med barn, Dahl (1993a). Enslige forsørgere er gjennomgående «yngre husholdninger» enn par med barn, og de har også gjennomsnittlig færre barn. Medianalderen for enslige forsørgere er 32 år. I gruppen par med barn er medianalderen for hovedinntektstaker i husholdningene 38 år. Ensligforsørgerne har i gjennomsnitt 1.4 barn som er yngre enn 16 år. Par med barn har 1.9 barn i denne aldersgruppen.

Enslige fedre har betydelig høyere inntekt enn enslige mødre

Ni av ti enslige forsørgere er kvinner. I 1990 var gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr. forbruksenhet for enslige mødre 79 400 kroner, tabell 3.2.6. Gjennomsnittsinntekten for enslige mødre utgjorde bare 71 prosent av gjennomsnittsinntekten for enslige fedre. Denne inntektsforskjellen kan i hovedsak forklares ved forskjeller i alder, utdanning og yrkesdeltagelse mellom kjønnene, selv om tradisjonelle kjønnsforskjeller i inntekt også betyr en del. I 1990 var medianalderen for enslige fedre 39 år, og for enslige mødre 31 år. I Dahl (1993a) er det vist at enslige fedre har høyere utdanning enn enslige mødre og at enslige fedre oftere deltar i yrkesaktivt arbeid. Blant enslige fedre var andelen sysselsatte i 1991 87 prosent og blant enslige mødre 61 prosent.

Enslige forsørgere med småbarn har lavere inntekt enn enslige forsørgere med skolebarn

I 1990 var gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr. forbruksenhet 72 600 kroner for enslige forsørgere med småbarn (minst ett barn under 7 år). For enslige forsørgere med skolebarn (barn 7 år og over) var gjennomsnittsinntekten 96 500 kroner. Inntektsforskjellen har sammenheng med at enslige forsørgere med småbarn gjennomgående er mye yngre enn enslige forsørgere med større barn. I 1990 var medianalderen for enslige forsørgere med småbarn 28 år og for enslige forsørgere med skolebarn 38 år. Disse yngre enslige forsørgere (med småbarn) har gjennomgående lavere utdanning og de deltar ikke så ofte yrkesaktivt, Dahl (1993a). Enslige mødre er også overrepresentert i denne gruppen, mens enslige fedre er ganske sterkt overrepresentert i gruppen enslige forsørgere med skolebarn. Enslige fedre og enslige mødre har i gjennomsnitt omtrent like mange barn, men enslige fedre har gjennomgående eldre barn enn enslige mødre. Resultater fra inntekts- og formu-

esundersøkelsen 1990 viser at medianalderen er 5 år for yngste barn til enslige mødre, og 10 år for yngste barn til enslige fedre.

Store individuelle inntektsforskjeller blant enslige mødre

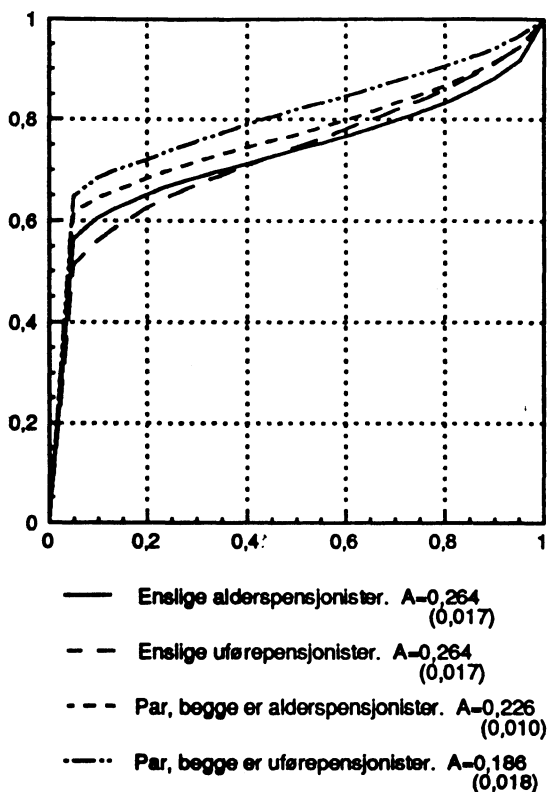
A-koeffisientene i tabell 3.2.6 for fordelingen av inntekt etter skatt pr. forbruksenhet viser at inntekten er betydelig mer ujevnt fordelt blant enslige mødre enn blant enslige fedre og par med barn. Bare for de 20 prosent av husholdningene med høyest inntekt er inntekten mer jevnt fordelt blant enslige mødre enn blant par med barn. Men også i den øvre delen av inntektsfordelingen er inntekten mer ujevnt fordelt blant enslige mødre enn blant enslige fedre, figur 3.2.8. Den store interne inntektsulikheten for gruppen enslige mødre har sammenheng med at forholdsvis mange enslige mødre mottar overgangsstønad fra folketryden (41 prosent i 1990). En del av disse mødrene deltar i yrkesaktivt arbeid, jf. kapittel 2, men de har likevel en forholdsvis beskjeden inntekt sammenlignet med andre, yrkes-

Tabell 3.2.5 *Gjennomsnittlig inntekt pr. forbruksenhet pr. husholdning for par uten barn. 1990*

	Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet ¹ . Kroner	A-koeffisienten for fordeling av inntekt etter skatt pr. forbruksenhet ¹	Disponibel inntekt pr. forbruksenhet. Kroner	Sosialhjelp pr. husholdning. Kroner	Andel av husholdningene som mottar sosialhjelp. Prosent
Par uten barn					
Begge er alderspensjonister	86415 (1607)	0,226 (0,010)	83875	-	-
Begge er uførepensjonister	89562 (3307)	0,186 (0,018)	80621	-	-
En alderspensjonist og en uførepensjonist	89233 (3666)	0,182 (0,023)	84081	31	2
En alderspensjonist og en yrkesaktiv	142729 (6838)	0,236 (0,026)	130137	175	2
En uførepensjonist og en yrkesaktiv	131459 (4490)	0,206 (0,022)	117312	20	1
Par uten barn med hovedinntektstaker 60–66 år					
En yrkesaktiv og ingen pensjonist	125641 (7497)	0,307 (0,032)	113247	-	-
To yrkesaktive	175577 (10176)	0,261 (0,037)	149511	-	-
Alle par uten barn	124159 (1917)	0,362 (0,057)	107387	372	2

¹ Standardavvik er gitt i parentes.

Kilde: SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

Standardavviket for A-koeffisientene er gitt i parentes.

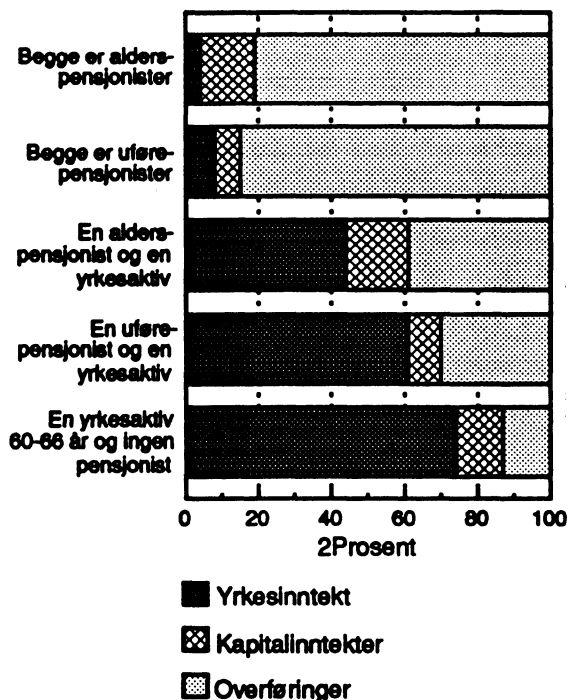
Figur 3.2.5 $M(u)$ -kurver for fordeling av inntekt etter skatt pr. forbruksenhet for enslige pensjonister og pensjonistpar. 1990

Kilde: SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

aktive mødre. Vi skal i det følgende se nærmere på inntektsforholdene for enslige forsørgere som mottar henholdsvis overgangsstonad, bare stonad til barnetilsyn og enslige forsørgere uten slike stonader fra folketrygden.

Enslige forsørgere med overgangsstonad har lavest inntekt av alle grupper enslige forsørgere

Nesten alle (99 prosent) av ensligforsørgerne med overgangsstonad er kvinner. Blant enslige forsørgere med bare stonad til barnetilsyn er kvinneandelen 88 prosent, og blant enslige forsørgere uten slike stonader 83 prosent. Andelen som deltar i yrkesaktivt arbeid er svært forskjellig i disse gruppene. Andelen sysselsatte varierer fra 38 prosent blant enslige forsørgere med overgangsstonad til 97 prosent blant enslige forsørgere som mottar bare stonad til barnetilsyn. Blant enslige forsørgere uten slike stonader var 77 prosent sysselsatt i 1991, jf. kapittel 2. Disse forskjellene i yrkesdeltagelse gjenspeiler seg klart i gruppenes yrkesinntekter. I 1990 hadde enslige forsørgere

Figur 3.2.6 Gjennomsnittlig samlet inntekt pr. husholdning for par uten barn, etter inntektsart. Prosent. 1990

Kilde: SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

med overgangsstonad en gjennomsnittlig yrkesinntekt på 26 200 kroner, mens gjennomsnittlig yrkesinntekt var 168 800 kroner for enslige forsørgere med bare stonad til barnetilsyn og 117 100 kroner for enslige forsørgere uten slike stonader, tabell 3.2.7.

Enslige forsørgere med overgangsstonad mottar årlig nesten 100 000 kroner i overføringer, men til tross for disse overføringene er gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr. forbruksenhet lavere for denne gruppen enn for andre grupper enslige forsørgere. I 1990 var gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr. forbruksenhet for enslige forsørgere med overgangsstonad 70 900 kroner, og vel halvparten (55 prosent) mottok sosialhjelp. I de to andre gruppene er det prosentvis færre sosialhjelpsmottakere, og ensligforsørgerne i disse gruppene har betydelig høyere inntekt enn enslige forsørgere med overgangsstonad. I særdeleshet gjelder dette enslige forsørgere med bare stonad til barnetilsyn. Denne gruppen har også de høyeste gjeldsrentene. I 1990 var gjennomsnittlige gjeldsrenter pr. husholdning for enslige forsørgere med overgangsstonad 15 700 kroner, for enslige forsørgere med bare stonad til barnetilsyn 43 700 kroner og for enslige forsørgere uten slike stonader 28 700 kroner.

Ugifte forsørgere med overgangsstonad har samme inntektsnivå som skilte eller separerte forsørgere

Overgang til status som enslig forsørger skjer fra ekteskap eller annen samlivsform. Ordningen med overgangsstonad til skilte eller separerte forsørgere ble inkorporert i folketrygden i 1981. Tidligere ble det ytet overgangsstonad bare til ugifte forsørgere. Siden ordningen ble innført har antallet skilte eller separerte forsørgere med overgangsstonad endret seg lite. I 1990 mottok knapt 15 000 overgangsstonad som skilt eller separert forsørger, og disse utgjorde 40 prosent av alle enslige forsørgere med overgangsstonad.

Inntektsnivået for enslige forsørgere med overgangsstonad er det samme, uansett tidli-

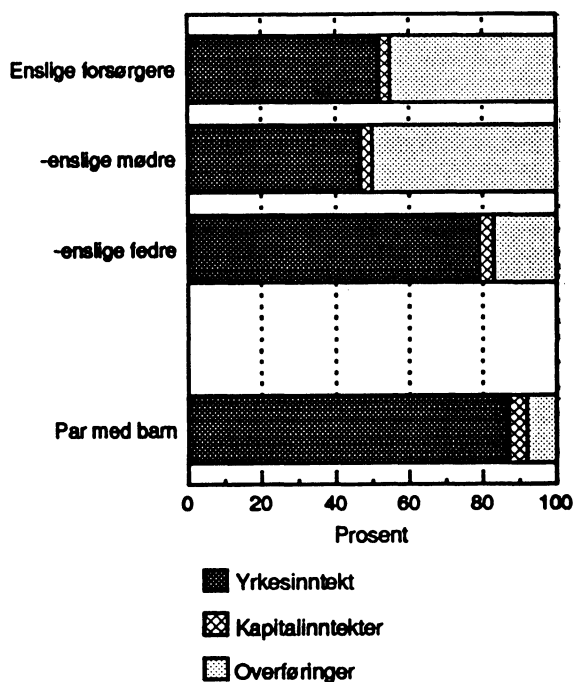
gere samlivsform. For skilte eller separerte forsørgere med overgangsstonad var gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr. forbruksenhet i 1990 70 000 kroner, og for ugifte forsørgere med slik stonad 71 000 kroner, tabell 3.2.8. Medianalderen for ugifte forsørgere med overgangsstonad er 27 år, og for skilte eller separerte forsørgere 32 år. De ugifte har også gjennomsnittlig færre barn (1.3 barn) enn skilte eller separerte (1.7 barn). Andelen sosialhjelpsmottakere er høyere blant de ugifte enn blant de skilte eller separerte forsørgere, og de samlede overføringene utgjorde i 1990 80 prosent av samlet inntekt for ugifte forsørgere, mot 75 prosent for skilte eller separerte forsørgere. Kapitalinntektene er minimale for begge gruppene, men skilte eller separerte forsørgere

Tabell 3.2.6 Gjennomsnittlig inntekt pr. forbruksenhet pr. husholdning for enslige forsørgere og par med barn. 1990

	Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet ¹ . Kroner	A-koeffisienten for fordeling av inntekt etter skatt pr. forbruksenhet ¹	Disponibel inntekt pr. forbruksenhet. Kroner	Sosialhjelp pr. husholdning. Kroner	Andel av husholdningene som mottar sosialhjelp. Prosent
Alle enslige forsørgere	82700 (1719)	0,353 (0,014)	68719	7550	34
Enslige mødre	79418 (1739)	0,352 (0,015)	66933	8132	36
Enslige fedre	112440 (5126)	0,254 (0,032)	84908	2275	11
Enslige forsørgere med i barn under 16 år	86271 (2149)	0,351 (0,017)	71680	8382	33
2 eller flere barn under 16 år	75342 (2753)	0,343 (0,023)	62496	5989	36
Enslige forsørgere med småbarn	72625 (2307)	0,359 (0,022)	62455	9796	40
skolebarn	96508 (2054)	0,303 (0,016)	77304	4472	25
Alle par med barn	108804 (1504)	0,298 (0,011)	83754	1171	6
Par med 1 barn under 16 år	119678 (2791)	0,300 (0,020)	94195	1008	6
2 eller flere barn under 16 år	102178 (1666)	0,285 (0,012)	77389	1268	6
Par med småbarn	104734 (2253)	0,302 (0,015)	79550	1794	8
skolebarn	114042 (1884)	0,286 (0,016)	89165	368	4

¹ Standardavvik er gitt i parentes.

Kilde: SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

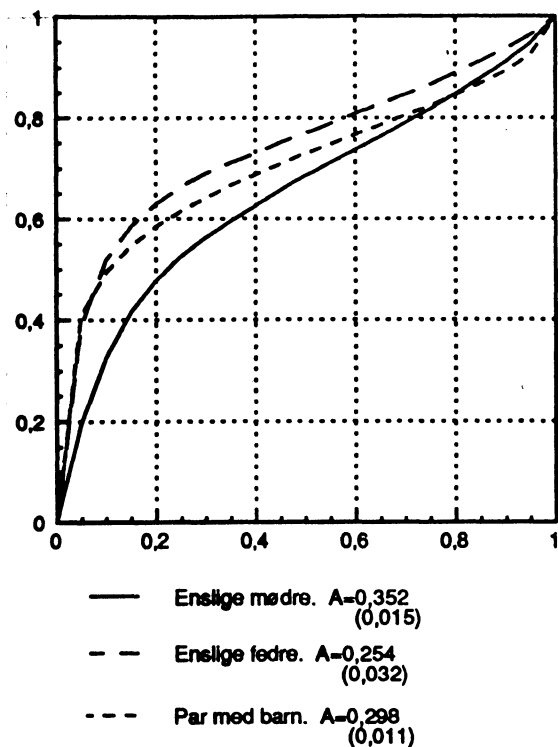
Figur 3.2.7 Gjennomsnittlig samlet inntekt pr. husholdning for enslige forsørgere og par med barn, etter inntektsart. Prosent. 1990

Kilde: SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

har høyere yrkesinntekt enn ugifte forsørgere. Til tross for omtrent samme inntektsnivå for disse to gruppene, kan resultatene tyde på at de eldre, skilte eller separerte forsørgere har noe fastere tilknytning til yrkeslivet og kanskje ikke fullt så sårbar økonomi som de yngre, ugifte forsørgere med overgangsstonad.

Lav inntekt blant småbarnsforeldre med overgangsstonad

Vi har vist tidligere at enslige forsørgere med småbarn (0-6 år) har lavere inntekt enn enslige forsørgere med skolebarn (barn 7 år eller eldre). Dette gjelder også for enslige forsørgere med overgangsstonad. For enslige forsørgere med overgangsstonad var gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr. forbruksenhet i 1990 69 800 kroner for de med småbarn, og 75 600 kroner for enslige forsørgere med skolebarn, tabell 3.2.8. Ugifte forsørgere er overrepresentert blant småbarnsforeldrene, men ugifte forsørgere med småbarn har ikke lavere inntekt enn skilte eller separerte forsørgere med småbarn. Andelen småbarnsforeldre blant enslige forsørgere med overgangsstonad er meget høy. I 1990 hadde fire av fem enslige forsørgere med overgangsstonad barn i alderen 0-6 år, og medianalderen for disse småbarnsforeldrene var 27 år.

Standardavviket for A-koeffisientene er gitt i parentes.

Figur 3.2.8 M(u)-kurver for fordeling av inntekt etter skatt pr. forbruksenhet for enslige mødre, enslige fedre og par med barn. 1990

Kilde: SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

Enslige forsørgere med overgangsstonad, men uten yrkesinntekt, er mest vanskeligstilt

Nesten fire av ti enslige forsørgere med overgangsstonad er sysselsatt, jf. kapittel 2. Overgangsstonaden til enslig forsørgere avkortes mot egen yrkesinntekt. Til tross for avkorting, bidrar likevel egen yrkesinntekt til en vesentlig forbedring av de materielle levekårene for enslige forsørgere. Blant enslige forsørgere med overgangsstonad var gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr. forbruksenhet i 1990 77 200 kroner for de med yrkesinntekt, og 65 200 kroner for de uten yrkesinntekt, tabell 3.2.8. Blant enslige forsørgere med overgangsstonad, men uten yrkesinntekt, mottar to av tre enslige forsørgere sosialhjelp, og både **ugifte enslige forsørgere og enslige forsørgere med småbarn er overrepresentert blant enslige forsørgere uten yrkesinntekt.**

Samme inntektsnivå for uførepensjonister med barn som for enslige forsørgere

Som vi nevnte innledningsvis har også noen pensjonisthusholdninger barn. En slik gruppe er enslige forsørgere eller par med barn der en

uførepensjonist er hovedinntektstaker. Vi skal se nærmere på inntekten for disse husholdningene. På grunn av få observasjoner i dette datamaterialet kan ikke gruppen splittes i henholdsvis enslige forsørgere og par med barn. En del etterlattepensjonister har også barn, selv om de fleste etterlattepensjonistene er enslige. De fleste etterlattepensjonistene

med barn er enslige forsørgere. Få etterlattepensjonister lever i parforhold. For etterlattepensjonistene gir vi i det følgende inntektsopplysninger samlet for enslige forsørgere og enslige. Vi har også splittet gruppen, og gitt opplysninger for henholdsvis enslige forsørgere som mottar etterlattepensjon og enslige etterlattepensjonister. Opplysningene for disse

Tabell 3.2.7 Gjennomsnittlig inntekt pr. husholdning for grupper av enslige forsørgere. 1990

Gjennomsnittlig inntekt pr. husholdning	Enslige forsørgere med overgangsstonad		Enslige forsørgere med bare stonad til barnetilsyn		Enslige forsørgere uten slike stonader	
	Kr	Prosent	Kr	Prosent	Kr	Prosent
Samlet inntekt	124495	100	230216	100	185715	100
Yrkesinntekt	26225	21	168844	73	117133	63
Yrkeslønn	24956	20	166754	72	110944	60
Næringsinntekt	1268	1	2090	1	6189	3
Kapitalinntekter	1355	1	4197	2	6987	4
Brutto renteinntekter	685	1	2608	1	5243	3
Andre kapital- inntekter	670	1	1590	1	1744	1
Overføringer	96916	78	57174	25	61595	33
Skattepliktige folketrygdytelser	43395	35	3113	1	20189	11
Tjenestepensjon	452	0	197	0	2515	1
Bidrag	12428	10	17573	8	11369	6
Barnetrygd	19210	15	20778	9	16731	9
Forsørgerfradrag	2666	2	2606	1	2498	1
Bostøtte	2348	2	492	0	962	0
Stipend	250	0	245	0	940	0
Sosialhjelp	11502	9	1300	1	5740	3
Grunnstonad	284	0	153	0	256	0
Hjelpestonad	491	0	764	0	395	0
Stonad til barnetilsyn	3889	3	9954	4	0	0
Samlet inntekt	124495		230216		185715	
- Skatt	4792		33867		29068	
Inntekt etter skatt	119703		196349		156647	
- Gjeldsrenter	15665		43704		28726	
Disponibel inntekt	104039		152644		127921	
Gjennomsnittlig inntekt pr. forbruksenhet pr. husholdning						
Samlet inntekt pr. forbruksenhet	73721		134779		101095	
Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet ¹	70854 (1807)		114671 (2892)		85361 (2835)	
Disponibel inntekt pr. forbruksenhet	61663		89088		70028	
Andel av husholdningene som mottar sosialhjelp. Prosent	55		12		22	
Personer pr. husholdning	2,4		2,5		2,6	

¹ Standardavvik er gitt i parentes.

Kilde: SSBs innteks- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

Tabell 3.2.8 Gjennomsnittlig inntekt pr. forbruksenhet pr. husholdning for enslige forsørgere med overgangsstønad i grupper for ekteskapelig status, barns alder og yrkesinntekt. 1990

	Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet ¹ . Kroner	A-koeffisienten for fordeling av inntekt etter skatt pr. forbruksenhet ¹	Disponibel inntekt pr. forbruksenhet. Kroner	Sosialhjelp pr. husholdning. Kroner	Andel av husholdningene som mottar sosialhjelp. Prosent
Alle enslige forsørgere med overgangsstønad	70854 (1807)	0,269 (0,020)	61663	11502	55
Av disse:					
Ugifte	71039 (2169)	0,244 (0,017)	62374	13219	58
Separerte/skilte	70019 (3152)	0,301 (0,039)	60378	8508	49
Med småbarn	69816 (2186)	0,282 (0,024)	61143	12466	56
Med skolebarn	75561 (2306)	0,186 (0,014)	64017	7130	48
Med yrkesinntekt	77153 (2092)	0,169 (0,015)	65406	6383	48
Uten yrkesinntekt	65164 (2255)	0,180 (0,019)	58451	13817	66

¹ Standardavvik er gitt i parentes.

Kilde: SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

undergruppene bygger imidlertid på få observasjoner og det er knyttet relativt stor usikkerhet til resultatene.

For enslige forsørgere og par med barn der en uførepensjonist er hovedinntektstaker, var gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr. for-

Tabell 3.2.9 Gjennomsnittlig inntekt pr. forbruksenhet pr. husholdning for uførepensjonister med barn, enslige etterlattepensjonister og etterlattepensjonister som er enslige forsørgere. 1990

	Inntekt etter skatt pr. forbruksenhet ¹ . Kroner	A-koeffisienten for fordeling av inntekt etter skatt pr. forbruksenhet ¹	Disponibel inntekt pr. forbruksenhet. Kroner	Sosialhjelp pr. husholdning. Kroner	Andel av husholdningene som mottar sosialhjelp. Prosent
Enslige forsørgere og par med barn der en uførepensjonist er hovedinntektstaker	81993 (5503)	0,302 (0,037)	72939	6901	39
Enslige og enslige forsørgere der en etterlattepensjonist er hovedinntektstaker	119674 (8057)	0,311 (0,023)	105908	133	4
Av disse:					
Enslige etterlattepensjonister	124225 (9362)	0,311 (0,024)	110998	89	3
Etterlattepensjonister som er enslige forsørgere	91026 (6765)	0,229 (0,038)	73865	409	4

¹ Standardavvik er gitt i parentes.

Kilde: SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

bruksenhet 82 000 kroner i 1990, tabell 3.2.9. Nesten 60 prosent av disse husholdningene er enslige forsørgere, medianalderen for hovedinntektstaker er 41 år, og i 58 prosent av husholdningene er en kvinne hovedinntektstaker. Gjennomsnittsinntekten for gruppen ligger på samme nivå som for alle enslige forsørgere, men betydelig lavere enn for alle par med barn, tabell 3.2.6. Gjennomsnittlige gjeldsrenter for denne gruppen utgjorde i 1990 20 500 kroner og 39 prosent av husholdningene mottok sosialhjelp.

Store inntektsforskjeller mellom enslige etterlattepensjonister og enslige forsørgere med etterlattepensjon

For etterlattepensjonister som er enten enslige eller enslige forsørgere var gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr. forbruksenhet i 1990 119 700 kroner, tabell 3.2.9. For enslige etterlattepensjonister var gjennomsnittsinntekten 124 200 kroner og for etterlattepensjonister som er enslige forsørgere 91 000 kroner. Til tross for få observasjoner for disse husholdningsgruppene i vårt materiale er dette en signifikant inntektsforskjell. De enslige etterlattepensjonistene har også høyere inntekt etter skatt enn enslige alders- og uførepensjonister, jf. tabellene 3.2.3 og 3.2.4. Medianalderen for de enslige etterlattepensjonistene er 61 år og 96 prosent er kvinner. Etterlattepensjonister som er enslige forsørgere har også høyere inntekt etter skatt pr. forbruksenhet enn alle enslige forsørgere, men dette er statistisk sett ingen klar forskjell. Medianalderen for etterlattepensjonister som er enslige forsørgere er 34 år, og kvinneandelen 96 prosent. De enslige etterlattepensjonistene har forholdsvis lave gjeldsrenter. I 1990 var gjennomsnittlige gjeldsrenter pr. husholdning for denne gruppen 13 200 kroner og for etterlattepensjonister som er enslige forsørgere 37 100 kroner.

I begge gruppene mottar bare 3-4 prosent av husholdningene sosialhjelp.

3.3. BRUK AV SOSIALHJELP

Det har opp gjennom årene vært en del diskusjon om folketrygdens ytelsesnivå. Spesielt er det diskutert om nivået for folketrygdens minstepensjon er tilstrekkelig. Debatten har til dels satt søkelyset på ansvarsdelingen mellom folketrygden og den kommunale sosialhjelpen. Blant pensjonister og stønadsmottakere i folketrygden er det spesielt enslige forsørgere med overgangsstønad, uførepensjonister med barn og enslige uførepensjonister som mottar sosialhjelp. Som vi har sett i avsnitt 3.2 var andelen sosialhjelpsmottakere i disse hus-

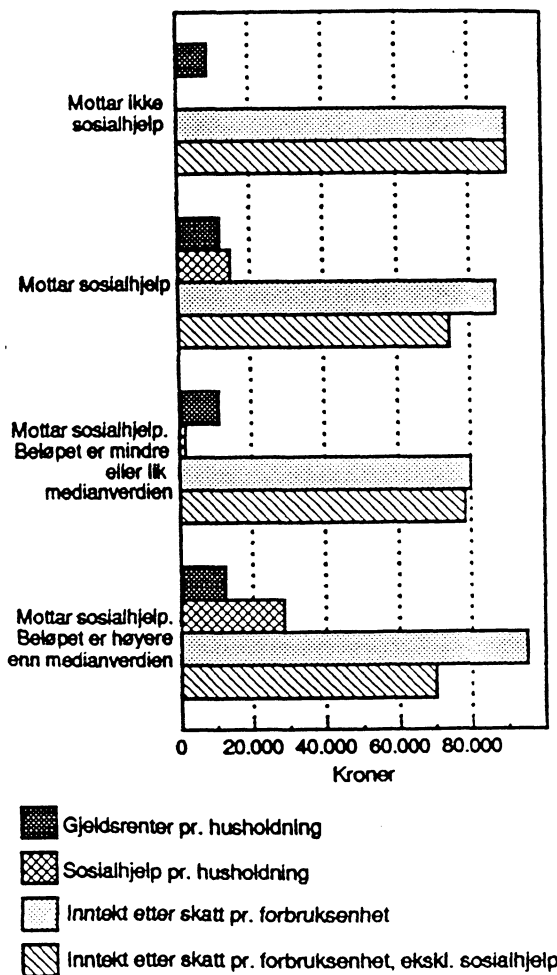
holdningsgruppene henholdsvis 55, 39 og 17 prosent.

Vi skal i det følgende studere om det er noen sammenheng mellom inntektsnivået for disse husholdningene og husholdningenes bruk av sosialhjelp. Husholdningenes gjeldsrentebelastning blir også vurdert som en mulig årsak til at husholdningene trenger økonomisk støtte i form av sosialhjelp. Vi behandler enslige uførepensjonister og uførepensjonister med barn (enslige forsørgere og par med barn) som en gruppe siden tallet på observasjoner ikke tillater en inndeling i undergrupper. Av husholdningene i denne gruppen mottok 20 prosent sosialhjelp i 1990, og for de som mottok sosialhjelp var gjennomsnittlig sosialhjelp pr. husholdning 14 600 kroner, og gjennomsnittlige gjeldsrenter pr. husholdning 11 700 kroner. For de 80 prosent av husholdningene i gruppen som ikke mottok sosialhjelp, var gjennomsnittlige gjeldsrenter pr. husholdning 8 600 kroner. Gjeldsrentene er altså ikke betydelig større for de som mottar sosialhjelp enn for de som ikke mottar slik hjelp.

Blant enslige uførepensjonister og uførepensjonister med barn som mottar sosialhjelp er sosialhjelp veldig ujevnt fordelt. For disse husholdningene er medianverdien for sosialhjelp 5 009 kroner. Det vil si at halvparten av husholdningene mottar mindre sosialhjelp enn 5 009 kroner, og for disse var gjennomsnittlig sosialhjelp pr. husholdning i 1990 1 700 kroner. For de som får utbetalt høyere beløp enn medianverdien var gjennomsnittlig sosialhjelp pr. husholdning 28 600 kroner. Som figur 3.3.1 viser er det imidlertid ikke stor forskjell i gjeldsrentebelastningen mellom husholdninger som mottar mye versus lite sosialhjelp. Resultatene tyder på at det ikke er en vanskelig boligøkonomi, i hvert fall ikke høye gjeldsrenter, som betinger husholdningenes bruk av sosialhjelp. Gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr. forbruksenhet, eksklusiv sosialhjelp, er imidlertid betydelig lavere for de som mottar mye sosialhjelp, sammenlignet med de som mottar lite. For enslige uførepensjonister og uførepensjonister med barn synes derfor et generelt lavt økonomisk velferdsnivå å være viktigste årsak til at en del av disse husholdningene trenger forholdsvis mye offentlig tilskudd i form av sosialhjelp.

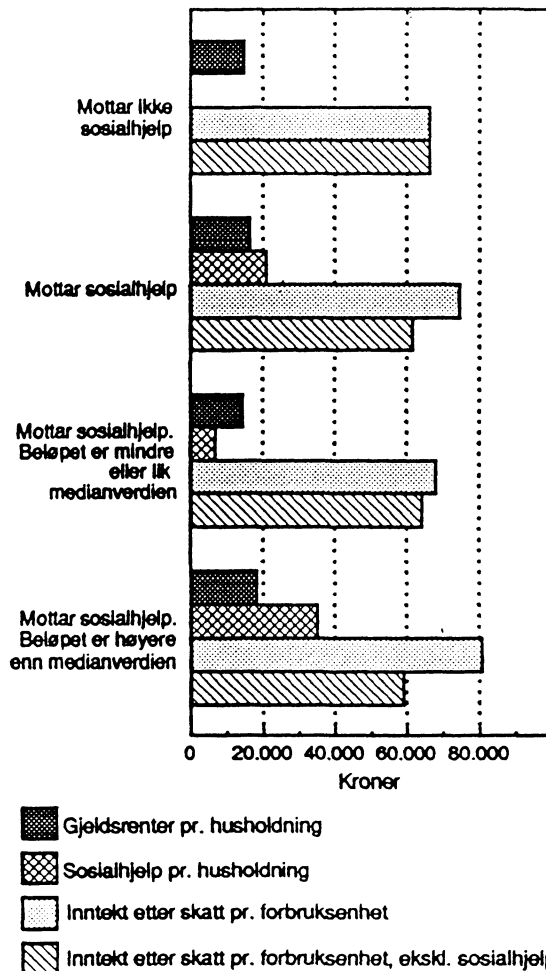
Blant enslige forsørgere med overgangsstønad er det også liten forskjell i gjennomsnittlige gjeldsrenter pr. husholdning for de som mottar, og de som ikke mottar sosialhjelp, figur 3.3.2. For de 55 prosent av ensligeforsørgere som mottar sosialhjelp var gjennomsnittlige gjeldsrenter pr. husholdning i 1990 16 400 kroner, mot 14 800 kroner for de som ikke mottar sosialhjelp. For de som mottar

sosialhjelp over medianverdien (14 306 kroner) var imidlertid gjennomsnittlige gjeldsrenter en del høyere enn for de som mottar mindre sosialhjelp. Gjennomsnittlige gjeldsrenter for disse to husholdningsgruppene i 1990 var henholdsvis 18 300 kroner og 14 500 kroner. Forskjellen i gjeldsrenter mellom disse to gruppene er likevel ubetydelig sett i forhold til forskjellen i sosialhjelp mellom gruppene. Det er derfor vanskelig å hevde at det for enslige forsørgere med overgangsstonad er en sammenheng mellom husholdningenes gjeldsrenter og sosialhjelp som husholdningene mottar. Som for enslige uførepensjonister og uførepensjonister med barn ser vi imidlertid at enslige for-

Figur 3.3.1 Gjennomsnittlige gjeldsrenter og sosialhjelp pr. husholdning og gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr. forbruksenhet pr. husholdning for enslige uførepensjonister og uførepensjonister med barn. Kr. 1990

Kilde: SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

Figur 3.3.2 Gjennomsnittlige gjeldsrenter og sosialhjelp pr. husholdning og gjennomsnittlig inntekt etter skatt pr. forbruksenhet pr. husholdning for enslige forsørgere med overgangsstonad. Kr. 1990

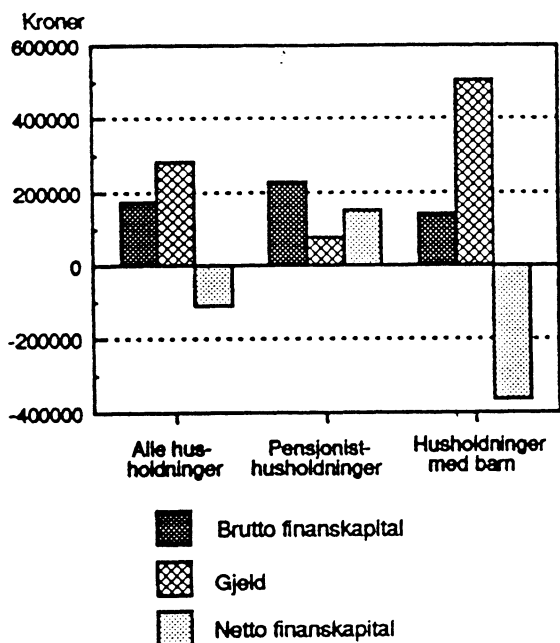
Kilde: SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

sørgere som mottar sosialhjelp også er de mest vanskeligstilte. Gjennomsnittsinntekten for disse husholdningene, eksklusiv sosialhjelp, er meget lav.

3.4. FORMUE

Opplysninger om husholdningenes formue i offisiell statistikk omfatter oppgaver over husholdningenes realkapital og finanskapital. Realkapital består av konsumkapital, som for eksempel bolig, hytte, landsted etc., og produksjonskapital. Brutto finanskapital omfatter bankinnskudd, aksjer, obligasjoner etc. Netto finanskapital er lik brutto finanskapital, fratrukket gjeld.

Formuen påvirker husholdningenes levekår.

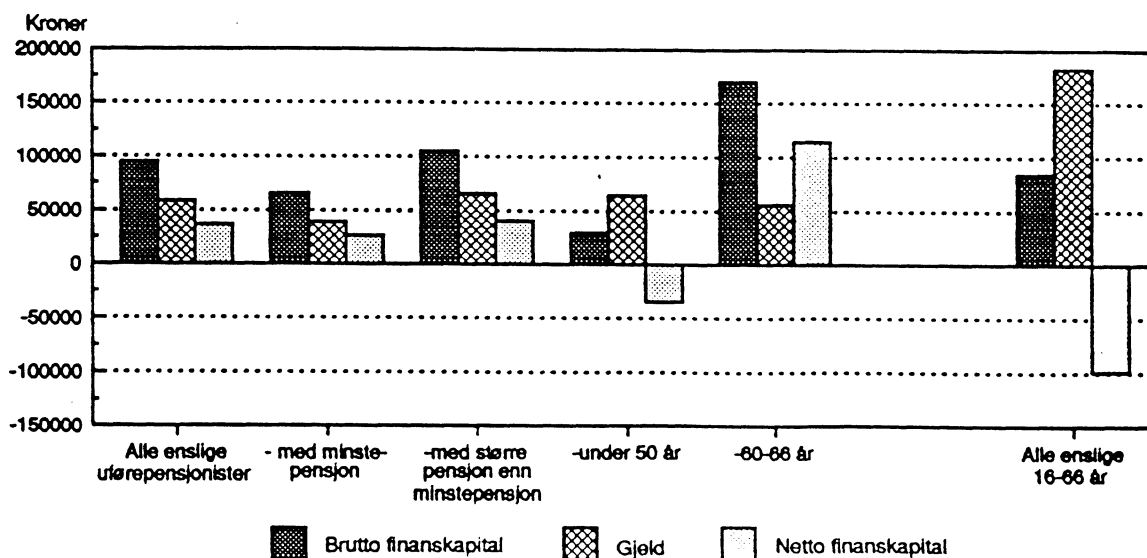
Figur 3.4.1 Gjennomsnittlig finanskapital og gjeld pr. husholdning for alle husholdninger, pensjonisthusholdninger og husholdninger med barn. Kr. 1990

Kilde: SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

Dette skyldes flere forhold, men husholdningenes levkår er trolig sterkest influert av den avkastning formuen gir. Dette kan være avkastning i form av forbruk når formueso-

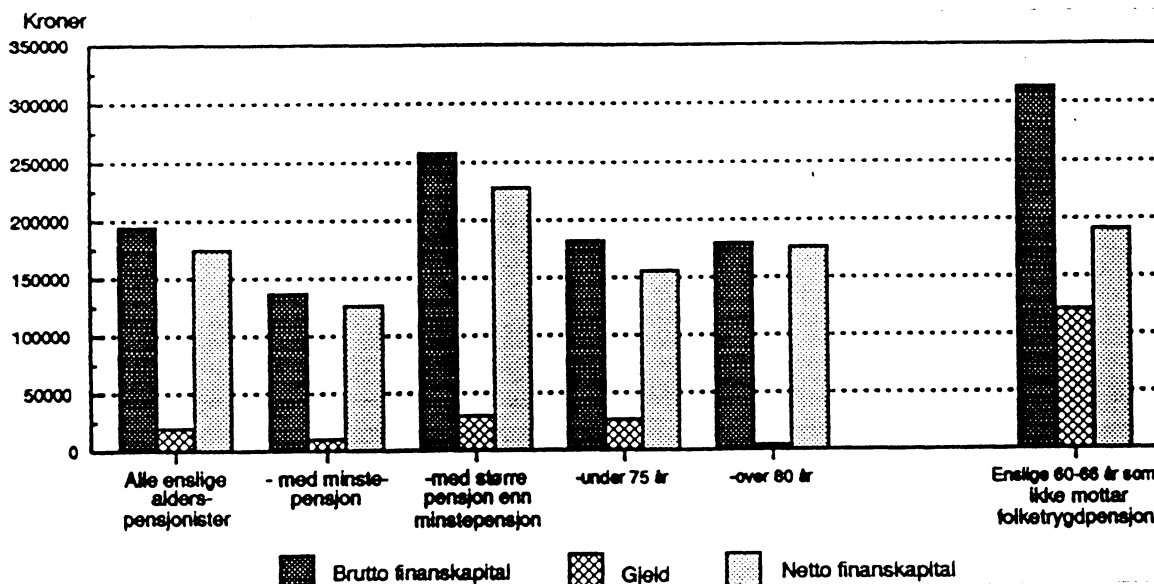
bjektene benyttes (for eksempel bruk av bolig), eller avkastning i form av penger (for eksempel renteinntekter, aksjeutbytte etc.). I studier av husholdningenes levkår er det derfor viktig å inkludere opplysninger om husholdningenes formue.

I det følgende skal vi gi formuesopplysninger for noen hovedgrupper av husholdninger med pensjon eller stønad fra folketrygden. Inndelingen i hovedgrupper svarer til den som tidligere er nyttet i analysen av husholdningenes inntekter, avsnitt 3.2. Formuesopplysningene er fra SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990. Inntekts- og formuesundersøkelsen registrerer den delen av formuen som blir beskattet. Ligningsverdien vil imidlertid undervurdere markedsverdien for en del formuesobjekter. I særdeleshet gjelder dette for boliger. Ved å nytte opplysninger fra inntekts- og formuesundersøkelsen for å kartlegge husholdningenes formue vil derfor realkapitalen av formuen bli underestimert. I Levkårsutredningen (NOU 1993: 17) er det foretatt beregninger av markedsverdien av realkapitalen for en del husholdningsgrupper. Beregningene viser at nivået på formuen heves, og at formuen blir jevnere fordelt når realkapitalens ligningsverdi blir erstattet med markedsverdien. I de formuesdataene som legges fram her har vi valgt kun å gi opplysninger om husholdningenes finanskapital og gjeld. Opplysninger om husholdningenes realkapital er således ikke inkludert i analysen. I kapittel 4 er imidlertid omtalt husholdningenes eie av enkelte formuesobjekter.

Figur 3.4.2 Gjennomsnittlig finanskapital og gjeld pr. husholdning for enslige uførepensjonister og alle enslige i alderen 16-66 år. Kr. 1990

Kilde: SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

Figur 3.4.3 Gjennomsnittlig finanskapital og gjeld pr. husholdning for enslige alderspensjonister og enslige i alderen 60-66 år som ikke mottar folketrygdpensjon. Kr. 1990

Kilde: SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

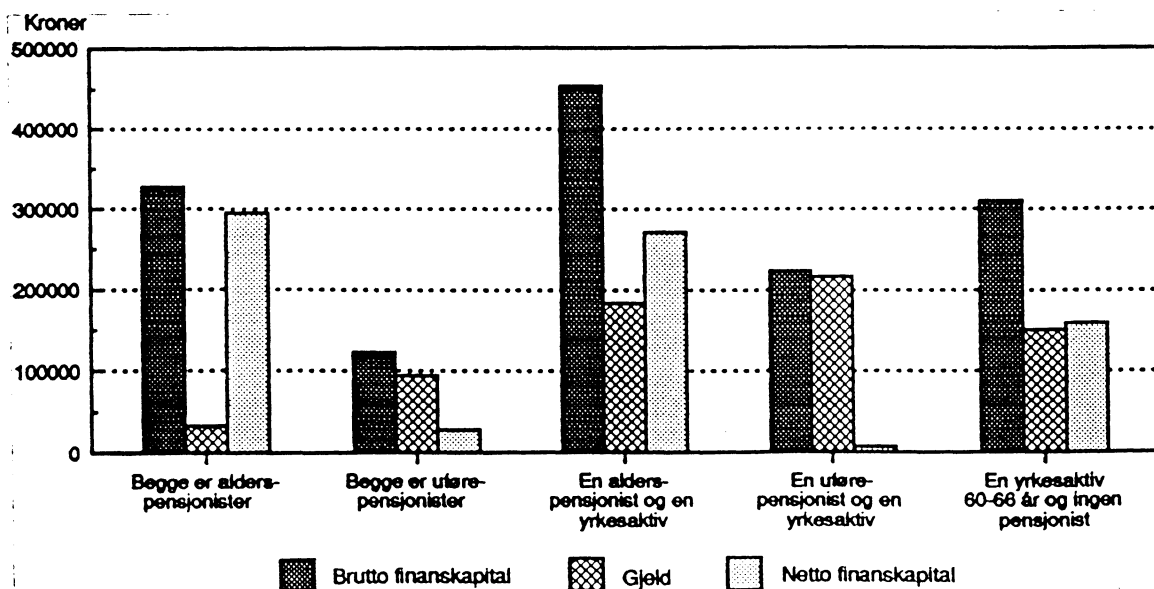
Pensjonisthusholdningene har høyere finanskapital og mindre gjeld enn gjennomsnittshusholdningen

I 1990 hadde pensjonisthusholdningene, jf. boks 3.2a, en gjennomsnittlig brutto finanskapital pr. husholdning på 229 000 kroner, figur 3.4.1. I gjennomsnitt for alle husholdninger var finanskapitalen 175 000 kroner. Pensjonisthusholdningene har også lav gjeld. Gjelden for disse husholdningene utgjør i gjennomsnitt bare en fjerdedel av gjelden som gjennom-

snittshusholdningen er belastet med. På grunn av stor gjeld har alle husholdninger i gjennomsnitt en negativ netto finanskapital, mens netto finanskapital for pensjonisthusholdningene er positiv, (i gjennomsnitt vel 150 000 kroner pr. husholdning i 1990).

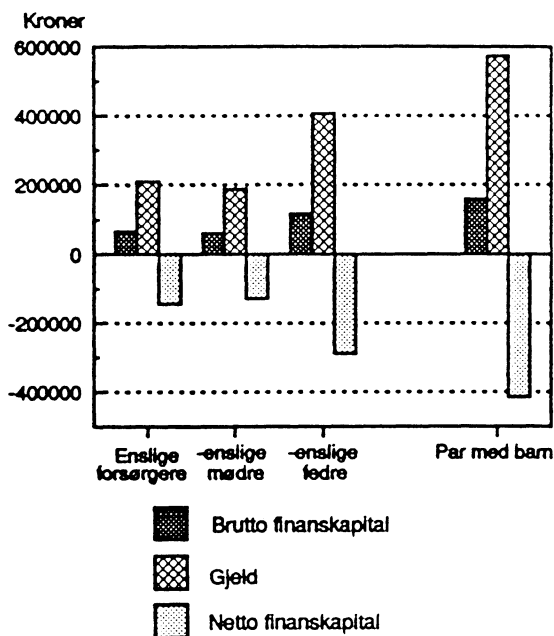
Spesielt alderspensjonistene har høy finanskapital og lav gjeld

Figurene 3.4.2-3.4.4 viser at alderspensjonistene har klart høyere brutto finanskapital

Figur 3.4.4 Gjennomsnittlig finanskapital og gjeld pr. husholdning for par uten barn. Kr. 1990

Kilde: SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

Figur 3.4.5 Gjennomsnittlig finanskapital og gjeld pr. husholdning for enslige forsørgere og par med barn. Kr. 1990

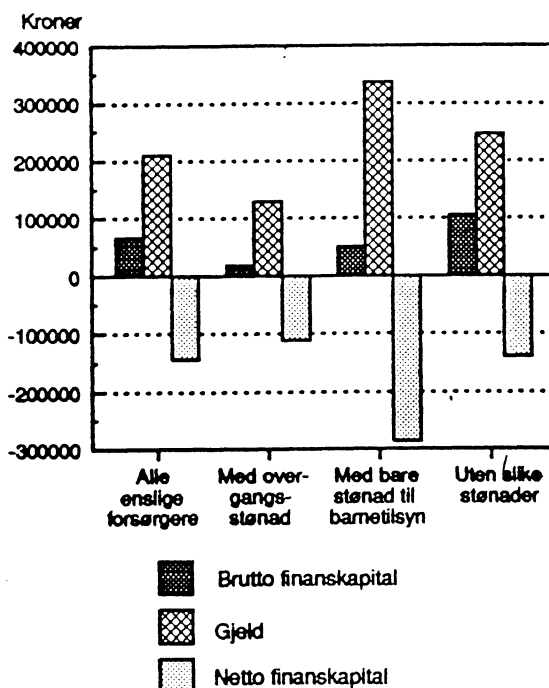
Kilde: SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

og lavere gjeld enn uførepensjonistene. Dette gjelder både for enslige pensjonister og for par av enten to pensjonister eller par av en pensjonist og en yrkesaktiv. Blant de enslige alderspensjonistene er det spesielt de med større pensjon enn minstepensjon, som har høy finanskapital. For disse var gjennomsnittlig brutto finanskapital i 1990 258 000 kroner, og gjennomsnittlig gjeld 30 000 kroner. Størrelsen på finanskapitalen for enslige alderspensjonister varierer lite med pensjonistenes alder. Blant de eldste pensjonistene er imidlertid andelen minstepensjonister forholdsvis stor, og dette må bety at det også er en ikke ubetydelig andel minstepensjonister som har forholdsvis høy finanskapital, figur 3.4.3.

Blant parene er det spesielt par som består av en alderspensjonist og en yrkeaktiv som kommer godt ut, figur 3.4.4. I 1990 var gjennomsnittlig brutto finanskapital pr. husholdning 454 000 kroner for disse husholdningene, mot 328 000 kroner for par som består av to alderspensjonister. Gjennomsnittlig netto finanskapital er imidlertid høyest for par som består av to alderspensjonister siden disse husholdningene har svært liten gjeld.

Store forskjeller i finanskapital mellom yngre og eldre enslige uførepensjonister

Enslige uførepensjonister under 50 år har negativ netto finanskapital. I 1990 var gjennomsnittlig

Figur 3.4.6 Gjennomsnittlig finanskapital og gjeld pr. husholdning for enslige forsørgere i grupper for trygdeytelse. Kr. 1990

Kilde: SSBs inntekts- og formuesundersøkelse 1990, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

nomsnittlig brutto finanskapital for denne gruppen 29 000 kroner, og gjennomsnittlig gjeld 64 000 kroner. De enslige uførepensjonistene under 50 år er noe sterkere gjeldsbelastede enn eldre enslige uførepensjonister, og de har vesentlig lavere både brutto og netto finanskapital enn de eldre uførepensjonistene, figur 3.4.2.

Større gjeld enn brutto finanskapital for enslige forsørgere

Alle undergrupper av enslige forsørgere har negativ netto finanskapital. Dette er for øvrig et felles trekk for alle husholdninger med barn. Enslige forsørgere har likevel ikke så stor gjeld og heller ikke så stor negativ netto finanskapital som par med barn. Blant ensligforsørgerne er det enslige fedre og enslige forsørgere med stønad til barnetilsyn (i hovedsak kvinner) som har størst gjeld og størst negativ netto finanskapital, figurene 3.4.5 og 3.4.6. Disse gruppene utgjør imidlertid en forholdsvis liten andel av alle enslige forsørgere. For enslige forsørgere med overgangsstonad som utgjør godt over 40 prosent av alle enslige forsørgere, utgjorde gjennomsnittlig brutto finanskapital pr. husholdning i 1990 19 000 kroner, gjennomsnittlig gjeld 130 000 kroner og gjennomsnittlig netto finanskapital -111 000 kroner.

4. Økonomiske problemer og materiell standard

Dette kapitlet gir opplysninger om pensjonisters og enslige forsørgeres oppfatning av egen økonomi. Videre blir det gitt opplysninger om husholdningene disponerer bil og om deres eierforhold til bolig, samt boligstandard. Til slutt i kapitlet belyses enkelte sider ved alders- og uførepensjonisters helsetilstand og hjelpebehov. Opplysningene er fra SSBs levekårsundersøkelse 1991, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre. Definisjon av pensjonister og enslige forsørgerer, se boks 3.1b og boks 2.1a.

Både i dette kapitlet, og i kapittel 3, ser vi på bruken av sosialhjelp. I kapittel 3 er data-grunnlaget hentet fra SSBs inntekts- og formuesundersøkelsen. To utvalgsundersøkelser (levlekårsundersøkelsen 1991 og inntekts- og formuesundersøkelsen 1990) vil imidlertid gi noe forskjellig resultat for samme type opplysning, selv om undersøkelsene er gjennomført omtrent på samme tid. Dette skyldes blant annet at det ved disse undersøkelsene er nyttel til dels forskjellige utvalg for å representere befolkningen. Det er også ulik utvalgsstørrelse ved disse to undersøkelsene, og husholdninger og andre analyseenheter er gruppert noe forskjellig. Opplysningene om sosialhjelp avviker derfor noe ved disse to undersøkelsene, men forskjellene er ikke større enn at de kan forklares ved statistisk usikkerhet.

Pensjonist- og stønadsmottakergruppene i folketrygden er ulikt sammensatt både med hensyn til alder, kjønn, familiesammensetning og livsfase. Alderspensionister er 67 år eller eldre. Etterlatte- og uførepensionister er i alderen 16–66 år, men de fleste er i alderen 60–66 år. Enslige forsørgerer er stort sett i alderen 20–40 år, de har barn under 16 år og er i en etableringsfase. Kvinner er sterkt overrepresentert blant etterlattepensjonister og enslig-forsørgerer. Kvinneandelen er også godt over 50 prosent både blant alders- og uførepensionister. På grunn av en svært ulik sammensetning av disse gruppene vil vi derfor forvente betydelige forskjeller i levekår mellom ulike pensjonistgrupper.

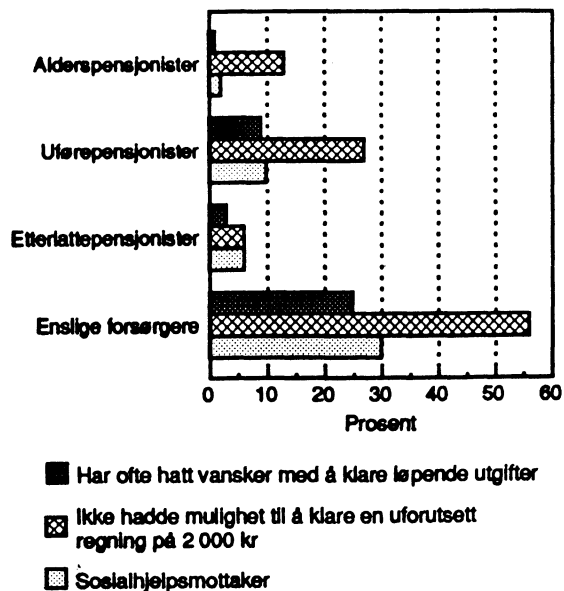
Hvordan den enkelte vil oppfatte sin egen økonomi, og hva han/hun har av materielle goder, har trolig sammenheng med størrelsen på egen og husholdningens inntekt. Fra kapittel 3 om inntekt, ser vi at inntekt varierer mye mellom gruppene. Enslige forsørgerer og alderspensjonister har lavest inntekt, mens

etterlattepensjonister har høyest inntekt. For uførepensjonister er inntektsnivået omtrent det samme som for alderspensjonister.

4.1. ENSLIGE FORSØRGERE HAR OFTERE ØKONOMISKE PROBLEMER ENN PENSJONISTER

I levekårsundersøkelsen 1991 er det spurt om husholdningens økonomi var av en slik art at det var problemer med å betale løpende utgifter, og om husholdningen kunne klare en uforutsett regning på 2 000 kroner. Det første spørsmålet gir et inntrykk av trang økonomi, man får ikke «endene til å møtes». Det andre spørsmålet viser om man stort sett klarer seg økonomisk, eller om det ikke skal mye til før økonomien rakner. Det at noen mottar sosialhjelp betyr at økonomien er så dårlig at man ikke klarer sine forpliktelser selv.

Figur 4.1.1 viser at det er flere blant enslig-forsørgerne som har økonomiske problemer enn blant pensjonistene. Relativt få alderspensjonister gir uttrykk for at de har dårlig økonomi. Det er disse to gruppene som har lavest inntekt, men som vi ser er det stor forskjell i

Figur 4.1.1 Økonomiske problemer for pensjonister og enslige forsørgerer. Prosent. 1991

Kilde: SSBs levekårsundersøkelse 1991, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

oppfatning av egen økonomi. Dette kan skyldes forskjell i disse gruppenes økonomiske situasjon, men kan også ha med ulike aldersgruppers holdning til egen økonomi å gjøre. Det kan være slik at alderspensjonister ikke så lett vil «innrømme» at de har økonomiske problemer, eller at de faktisk betaler sine løpende utgifter men at dette går ut over andre ting de kunne tenke seg å bruke penger på. Videre viser figuren at det er få av etterlattepensjonistene som har økonomiske problemer, mens en ikke ubetydelig del av uførepensjonistene har økonomiske problemer.

Pensjonister og enslige forsørgere har oftere økonomiske problemer enn andre befolkningsgrupper som de naturlig kan sammenlignes med

Vi skal her sammenligne pensjonistene med de i befolkningen som er mellom 60 og 66 år, og som ikke er etterlatte- eller uførepensjonister. Sammenligningen er interessant fordi en stor del av uføre- og etterlattepensjonistene er i denne aldersgruppen. Dessuten er dette en gruppe som snart blir alderspensjonister.

Det er færre blant de mellom 60 og 66 år som har økonomiske problemer enn blant pensjonistene. I 1991 var det ingen av personene i alderen 60–66 år, som ikke mottar pensjon, som hadde problemer med å betale løpende utgifter, fire prosent klarte ikke en uforutsett regning, og bare to prosent var sosialhjelpsklienter.

Enslige forsørgere er barnefamilier, og vi sammenligner disse med par med barn i alderen 0–16 år. I 1991 hadde fem prosent blant par med barn problemer med løpende utgifter, 12 prosent klarte ikke en uforutsett regning og fem prosent mottok sosialhjelp.

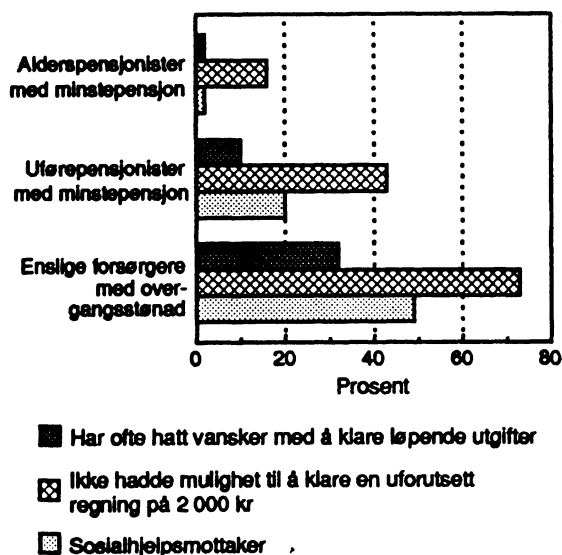
Jamført med opplysningene i figur 4.1.1 betyr dette at enslige forsørgere har det vanskeligere økonomisk enn andre barnefamilier, og at pensjonistene har det trangere enn andre på sin egen alder.

I hele befolkningen 16 år og over var det i 1991 fire prosent som hadde problem med å betale løpende utgifter, 14 prosent som ikke klarte en uforutsett regning på 2 000 kroner, og seks prosent som var sosialhjelpsklienter.

Enslige forsørgere med overgangsstonad har dårligere økonomi enn minstepensjonistene

Full overgangsstonad til enslig forsørger tilsvare folketrygdens minstepensjon. Det kan derfor være interessant å sammenligne den økonomiske situasjonen for enslige forsørgere med overgangsstonad med situasjonen for pensjonister med minstepensjon.

Det er relativt flere blant ensligforsørgerne med overgangsstonad som har dårlig økonomi

Figur 4.1.2 Økonomiske problemer for minstepensjonister og enslige forsørgere med overgangsstonad. Prosent. 1991

Kilde: SSBs leveårsundersøkelse 1991, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

enn blant pensjonistene med minstepensjon, figur 4.1.2. Dette gjelder både uføre- og alderspensjonistene. For definisjon av minstepensjon, se boks 3.1b, og enslige forsørgere med overgangsstonad, se boks 2.1a. (Siden det er få observasjoner for etterlatte ektefeller i dette datamaterialet, kan denne gruppen ikke deles inn i undergrupper).

Det er som nevnt relativt få alderspensjonister som sier at de har økonomiske problemer. Likevel er det flere blant minstepensjonistene som har økonomiske problemer enn blant de med større pensjon enn minstepensjon. Andelen er også noe større blant kvinner enn blant menn.

Yngre uførepensjonister har oftere økonomiske problemer enn eldre

Blant uførepensjonistene med henholdsvis minstepensjon og større pensjon, var det i 1991 prosentvis omtrent like mange som sa at de hadde problemer med å betale løpende utgifter. Hele 43 prosent av minstepensjonistene klarte ikke en uforutsett regning og 20 prosent mottok sosialhjelp. Blant de med større pensjon enn minstepensjon var de tilsvarende andelen henholdsvis 21 prosent og seks prosent. Uførepensjonerte kvinner svarer noe oftere enn uførepensjonerte menn at de har økonomiske problemer.

Økonomiske problemer synes i stor grad å ha sammenheng med alder. Flere av uførepensjonistene som er under 60 år sier at de har økonomiske problemer enn de over 60 år. 19

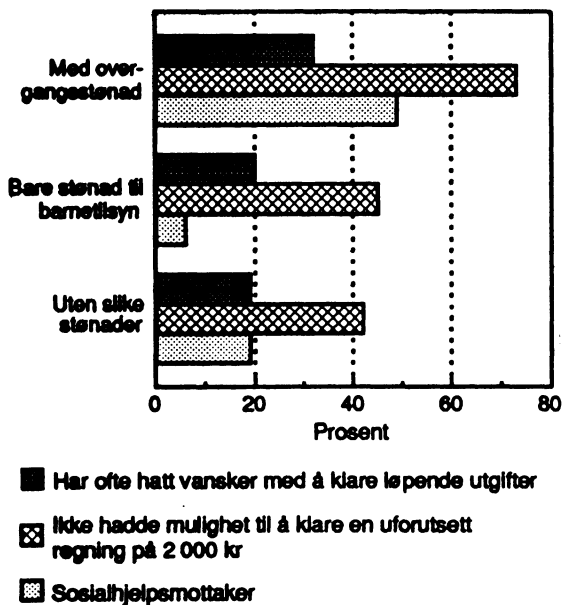
prosent av de under 60 år sa i 1991 at de hadde vansker med løpende utgifter, mens ingen av de som er 60 år eller eldre sa at de hadde problemer. 45 prosent av de under 60 år klarte ikke en uforutsett regning og 17 prosent var sosialhjelpsklienter. Blant de over 60 år var det 12 prosent som ikke klarte en uforutsett regning og fire prosent mottok sosialhjelp.

Enslige forsørgere; en lite ensartet gruppe

Enslige forsørgere er en lite ensartet gruppe, og den økonomiske situasjonen synes å være svært forskjellig for undergrupper av enslige forsørgere. Ikke alle enslige forsørgere er stønadsmottakere i folketrygden. Overgangsstønad og stønad til barnetilsyn er to typer stønader som kan ytes til enslige forsørgere. Stønadene kan ytes hver for seg eller i kombinasjon. Stønadene kan ytes fram til det yngste barnet har gått ut av tredje klasse i grunnskolen, det vil si at yngste barn er rundt 10 år. Overgangsstønad blir avkortet i forhold til egen inntekt, og det betyr at de enslige forsørgere som mottar overgangsstønad enten ikke har egen inntekt eller forholdsvis lav inntekt. Enslige forsørgerne som bare mottar stønad til barnetilsyn har som regel så høy inntekt at overgangsstønad har falt helt bort. Ved siden av disse to gruppene er det en gruppe enslige forsørgere som ikke mottar noen av disse stønadene. Dette kan være de som har barn over 10 år, de som ikke har fått innvilget stønad fra folketrygden enda, eller enslige forsørgere med uførepensjon eller pensjon som etterlatt ektefelle. Men i likhet med de som bare mottar stønad til barnetilsyn har ensligforsørgerne i denne gruppen som oftest egen arbeidsinntekt som viktigste inntektskilde. I 1991 mottok 43 prosent av ensligforsørgerne overgangsstønad, 15 prosent mottok bare stønad til barnetilsyn og 42 prosent mottok ingen av disse stønadene.

Figuren viser at enslige forsørgere som mottar overgangsstønad har dårligst økonomi. De som bare mottar stønad til barnetilsyn ser ut til å ha det mer rømslig. Dette kan tyde på at det å ha egen inntekt har stor betydning for enslige forsørgeres økonomi. I kapittel 3 er det dessuten vist at enslige forsørgere med bare stønad til barnetilsyn har høyere inntekt enn andre grupper av enslige forsørgere, tabell 3.2.7.

Rundt 90 prosent av alle enslige forsørgere er kvinner. Det betyr at de resultatene som gis for gruppen enslige forsørgere stort sett også gjelder for enslige mødre. Enslige fedre har det bedre økonomisk enn enslige mødre. Bare 11 prosent av de enslige fedrene sa at de ofte hadde problemer med løpende utgifter, 26 prosent hadde vansker med uforutsette regninger og åtte prosent var sosialhjelpsklienter. Blant

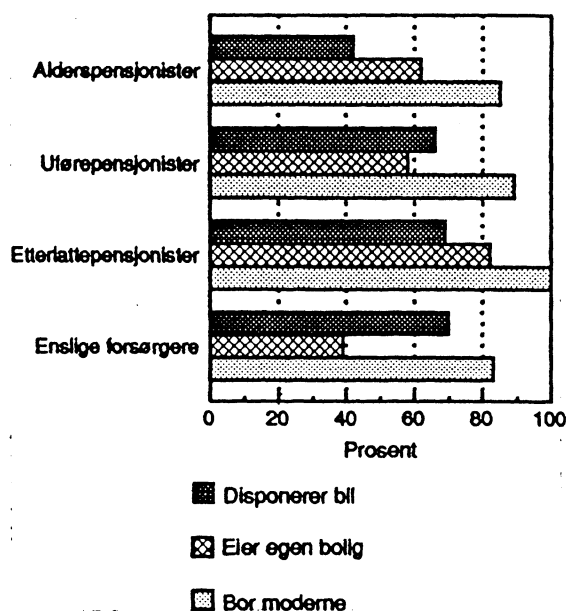
Figur 4.1.3 Økonomiske problemer for enslige forsørgere i grupper for trygdeytelse. Prosent. 1991

Kilde: SSBs levekårsundersøkelse 1991, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

enslige mødre hadde 26 prosent ofte vansker med løpende utgifter, 59 prosent klarte ikke en uforutsett regning og 32 prosent mottok sosialhjelp.

Enslige forsørgere under 35 år har oftest problemer med økonomien, mens de over 35 år i mindre grad har slike problemer. Utdanning viser seg også å ha betydning for privatøkonomien. Jo høyere utdanningsnivå, dess færre har økonomiske problemer. Dette kan ha sammenheng med tilknytningen til arbeidslivet. Det er lettere å få arbeid med høyere utdanning. Dessuten er det vanlig at inntekt følger utdanningsnivået, slik at de med høy utdanning ofte også har høy lønn.

Det ser ut til at økonomiske problemer er mer tyngende for enslige forsørgere uten nettoformue enn for de med høy nettoformue. (Den fjerdedelen av ensligforsørgerne som har høyest nettoformue, defineres her som de med høy nettoformue.) Blant de uten nettoformue var det 36 prosent i 1991 som ikke klarte løpende utgifter, mens det bare var åtte prosent blant de med høy nettoformue som hadde problemer med løpende utgifter. Tilsvarende var det 51 prosent av de uten nettoformue som mottok sosialhjelp, mens det bare var åtte prosent av de med høy nettoformue som mottok sosialhjelp. (Nettoformue er definert lik bruttoformue minus gjeld, og både realkapital og brutto finanskapital inngår i bruttoformuen, jf. avsnitt 3.4).

Figur 4.2.1 Materielle goder for pensjonister og enslige forsørgere. Prosent. 1991

Kilde: SSBs levekårsundersøkelse 1991, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

4.2. PENSJONISTER OG ENSLIGE FORSØRGERES MATERIELLE GODER

Alderspensjonistene er den pensjonistgruppa hvor færrest disponerer bil

Det var prosentvis færrest alderspensjonister som disponerte bil i 1991, bare 42 prosent, figur 4.2.1. Blant uførepensjonistene var det 66 prosent som disponerte bil, og blant etterlattepensjonistene 69 prosent. Det var også færre blant pensjonistene som disponerte bil enn blant andre i samme alder. Blant 60–66-åringene som ikke var pensjonister, disponerte hele 90 prosent bil, og i hele befolkningen 16 år og over var andelen 81 prosent. Blant enslige forsørgere var det flere som disponerte bil enn blant pensjonistene, tabell 4.2.1, men ikke så mange som blant andre barnefamilier. Blant par med barn var det hele 96 prosent som disponerte bil.

Et flertall av pensjonistene eier sin egen bolig

Det er svært vanlig i Norge at man eier sin egen bolig. Hele 81 prosent av par med barn og 77 prosent av de mellom 60 og 66 år som ikke er pensjonister eide sin egen bolig i 1991. I befolkningen som helhet var det 71 prosent som eide sin egen bolig. Med unntak for etterlattepensjonistene var det færre blant pensjonistene som eide sin egen bolig enn i befolkningen forøvrig. Blant alders- og uførepensjonistene var andelen selveiere henholdsvis 62 og 58 prosent, og blant etterlattepensjonistene 82 prosent. Blant enslige forsørgere er det forholdsvis få som eier sin egen bolig, både sett i forhold til andre barnefamilier og pensjonister, figur 4.2.1.

Høy boligstandard

Boligstandarden i Norge er høy. Dette gjelder også for pensjonister og enslige forsørgere. De aller fleste bor i moderne boliger, det vil si at boligen har bad og WC, men ingen kalde eller fuktige rom. Selv om boligstandarden er høy, var det likevel noen færre blant pensjonistene (bortsett fra etterlattepensjonistene) som bodde i moderne boliger enn resten av befolkningen, figur 4.2.1 og tabell 4.2.1. 90 prosent av befolkningen 16 år og over bodde i moderne bolig. Blant alderspensjonistene var andelen 85 prosent og blant uførepensjonistene 89 prosent. Blant de mellom 60 og 66 år som ikke er pensjonister, bodde 94 prosent i moderne boliger, og blant par med barn og enslige forsørgere var det henholdsvis 92 og 83 prosent som bodde i moderne boliger.

Etterlattepensjonister - en ressurssterk gruppe

Etterlattepensjonister ser ut til å være en gruppe pensjonister som har det forholdsvis romslig. Få har økonomiske problemer, og mange har materielle goder. Dette henger sammen med at ektefellen som oftest ikke bare etterlot seg mulighet for pensjon, men også en god økonomi og høy materiell standard. Dette disponerer den gjenværende ektefelle, siden hun ofte kan sitte i uskiftet bo. Med nye familiemønstre hvor gjengifte og særkullsbarn blir mer vanlig, vil dette kunne endres. Øverby (1987) påpeker at dette kan gå ut over særlig enkers situasjon i framtiden, slik at de ikke

Tabell 4.2.1 Materielle goder for pensjonister og enslige forsørgere. 1991

	Alderspensjonister		Uførepensjonister		Enslige forsørgere	
	Alle	Minstepensjonister	Alle	Minstepensjonister	Alle	Som mottar overgangs-stønad
Andel personer i husholdninger som						
Disponerer bil	42	30	66	62	70	53
Eier egen bolig	62	59	58	57	39	24
Bor moderne	85	86	89	85	83	77

Kilde: Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelse 1991, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

lenger kan disponere for eksempel tidligere felles bolig ved ektefelles bortgang.

Færre materielle goder blant minstepensjonistene

Alderspensjonister med minstepensjon har ikke så ofte materielle goder som de med større pensjon. 30 prosent av minstepensjonistene disponerte bil i 1991, tabell 4.2.1, mens 54 prosent av de med større pensjon disponerte bil. Når det gjelder kjønn er det mennene som oftest disponerer bil og som eier egen bolig. 27 prosent av kvinnene disponerte bil og 62 prosent av mennene. Tilsvarende var det en høyere andel av de under 70 år som eide egen bolig i forhold til de 70 år og over. Boligstandarden var også noe bedre blant de under 70 år i forhold til de eldste alderspensjonistene.

Forskjellen mellom minstepensjonister og pensjonister med større pensjon er ikke så stor blant uførepensjonister som blant alderspensjonister. Blant uførepensjonistene med minstepensjon var det noen færre som disponerte bil enn blant de med større pensjon, mens det var prosentvis like mange som eide sin egen bolig, tabell 4.2.1. Boligstandarden var også forholdsvis lik i de to gruppene. Det var relativt flere kvinner enn menn som disponerte bil og som eide egen bolig, men forskjellen er ikke stor. Når det gjelder alder var det relativt færre under 60 år som hadde materielle goder. 59 prosent av de under 60 år disponerte bil, mot 73 prosent av de eldre. 51 prosent av de under 60 år eier sin egen bolig, og 81 prosent bodde moderne. Blant de på 60 år og over eide 64 prosent sin egen bolig og 96 prosent bodde moderne.

Ujevn fordeling av materielle goder mellom grupper av enslige forsørgere

Blant enslige forsørgere med overgangsstønad var det bare 53 prosent som disponerte bil

i 1991, mens det blant de som bare mottar stønad til barnetilsyn var hele 88 prosent som disponerte bil. Tilsvarende var det flere enslige fedre enn enslige mødre som disponerte bil, og andelen som disponerer bil er også forskjellig i ulike grupper for alder og utdanning. Det å ha arbeidsinntekt har også betydning for om enslige forsørgere disponerer bil. 82 prosent av de som er sysselsatt disponerte bil, mot 48 prosent av de som ikke er sysselsatt.

Vi har før sett at det i befolkningen er mest vanlig å eie egen bolig. I gjennomsnitt for alle husholdninger var 71 prosent selveiere i 1991. Dette gjelder imidlertid ikke for enslige forsørgere. Mens bare 39 prosent av ensligforsørgerne eide bolig (var selveiere), var det hele 34 prosent som leide bolig enten med eller uten innskudd. Framleie og tjenestebolig er også med her. Blant par med barn var det bare 9 prosent som leide bolig. (Andre boformer som ikke er inkludert verken i selveid eller leid bolig er borettslagsboliger og boliger som eies gjennom aksjeselskap). Det at mange enslige forsørgere leier bolig betyr ikke nødvendigvis at de har lave boutgifter. 41 prosent av ensligforsørgerne som i 1991 leide bolig mottok også sosialhjelp. Til sammenligning var det 19 prosent av de som eide egen bolig som mottok sosialhjelp.

Sett i forhold til hva slags stønad enslige forsørgere mottar er det færrest av de med overgangsstønad som eier egen bolig. Bare 24 prosent av disse eide egen bolig, mens hele 48 prosent leide bolig. Blant de som bare mottar stønad til barnetilsyn var andelen selveiere 88 prosent og blant de som ikke mottar stønad 80 prosent. Andelen selveiere varierer også med kjønn, alder og utdanning. Det var relativt sett flere menn, flere blant de eldste enslige forsør-

Tabell 4.3.1 *Pensjonisters hjelpebehov og mottak av hjelp. Prosent. 1991*

	Alderspensjonister		Uførepensjonister		Befolkningen 60–66 år som ikke er pensjonister
	Alle	Minstepensjonister	Alle	Minstepensjonister	
Andel personer som					
Er hjelptrengende	29	37	31	47	3
Mottar kommunale hjelpetjenester	21	24	12	17	0
Mottar ulønnet hjelp fra slekt/venner	11	15	9	13	2
Har hatt kontakt med helsevesenet siste to uker	19	21	27	35	19

Kilde: SSBs levekårsundersøkelse 1991, tilknyttet opplysninger fra Rikstrygdeverkets registre.

gerne og flere blant de med høy utdanning som eide egen bolig.

4.3. HELSETILSTANDEN TIL ALDERS- OG UFØREPENSJONISTER

Det er vanlig at helsetilstanden svekkes ved høy alder. Det må derfor forventes at alderspensjonistene er mer syke og hjelpetrengende enn andre i befolkningen. Levekårsundersøkelsen 1991 viser at tre av fire alderspensjonister har en eller flere langvarige sykdommer, mens det i befolkningen 16 år og over bare er noe over halvparten som sier de har en langvarig sykdom. Langvarig sykdom kan være sykdom av alvorlig karakter, men også mindre alvorlige sykdommer er regnet med. Uførepensjonister er en gruppe som mottar pensjon på grunn av skade eller lyte, og omtrent alle uførepensjonistene har svart at de har en langvarig sykdom. Levekårsutredningen (NOU 1993: 17) påpeker imidlertid at denne type opplysninger ofte blir underrapportert i slike undersøkelser, og at sykkeligheten i befolkningen dermed vil være større enn disse resultatene gir inntrykk av.

Alders- og uførepensjonisters hjelpebehov

Blant pensjonistene er det kanskje først og fremst alders- og uførepensjonistene som kan tenkes å være hjelpetrengende. Vi skal derfor se nærmere på disse pensjonistenes hjelpebehov.

29 prosent av alderspensjonistene og 31 prosent av uførepensjonistene var hjelpetrengende i 1991. Det vil si at de ikke klarer dagligdagse ting som dagligvareinnkjøp eller vask og rengjøring. I befolkningen 60–66 år som ikke er pensjonister, er bare 3 prosent hjelpetrengende.

Blant alderspensjonistene øker andelen hjelpetrengende med alderen. I 1991 var 17 prosent av de under 70 år hjelpetrengende, mens halvparten av de på 80 år og over var hjelpetrengende. Dette gjelder personer som ikke bor på alders- eller sykehjem, siden personer som bor på institusjon ikke er med i levekårsundersøkelsen. Mange av de eldste alderspensjonistene er minstepensjonister, og som følge av dette er andelen hjelpetrengende større blant minstepensjonistene enn blant pensjonistene med større pensjon enn minstepensjon. Kvinner er hjelpetrengende i større grad enn menn. Dette har sammenheng med at kvinner er sterkere representert i de eldste aldersgruppene og at forholdsvis mange eldre kvinner bor alene.

Blant uførepensjonister er det ingen forskjell i andelen hjelpetrengende når vi skiller på alder. Både blant de under 60 år og blant de

60–66 år var det i 1991 31 prosent som var hjelpetrengende. Det var flere hjelpetrengende blant mintepensjonistene enn blant de med større pensjon.

Ikke alle som er hjelpetrengende mottar kommunale hjemmetjenester, det vil si kommunal hjemmehjelp, husmorvikar eller hjemmesykepleie. 21 prosent av alderspensjonistene og 12 prosent av uførepensjonistene mottok slik hjelp i 1991. Tabell 4.3.1 viser at det er flere blant minstepensjonistene enn blant de med større pensjon som mottar hjelp. Tabellen viser videre at det er færre som mottar ulønnet hjelp fra slekt og venner enn som mottar kommunal hjelp. Her er ikke hjelp fra ektefelle eller barn som bor i samme husholdning regnet med, bare ulønnet hjelp fra slekt og venner utenom husholdningen.

I levekårsundersøkelsen 1991 er det også spurt om man har hatt kontakt med lege, sykepleier eller på annen måte vært i kontakt med helsevesenet uten å være innlagt på sykehus. Her er det flere av uførepensjonistene enn av alderspensjonistene som sier at de har vært i kontakt med helsevesenet. Alderspensjonistene er faktisk ikke oftere i kontakt med helsevesenet enn de mellom 60–66 år som ikke mottar folketrygdpensjon.

LITTERATUR

- Dahl, Grete (1991): «Kjønnforskjeller i pensjon og inntekt for alderspensjonister», *Trygd som fortjent*, Ad Notam, 1991
- Dahl, Grete (1993a): «Enslige forsørgere», *Sosialt utsyn 1993*, Statistiske analyser nr. 1, Statistisk sentralbyrå, Oslo
- Dahl, Grete (1993b): «Ulikhet i inntekt for pensjonister», *Økonomiske analyser*, nr. 3/4 1993, Statistisk sentralbyrå, Oslo
- Flittig, Else og Jorunn Lajord (1993): «Store levekårsforskjeller mellom grupper av enslige forsørgere», *Samfunnsspeilet* nr. 1 1993, Statistisk sentralbyrå.
- Kjønstad, Asbjørn (1988): *Folketrygdens uførepensjon*, Universitetsforlaget.
- NOU 1993: 17: *Levekår i Norge. Er graset grønt for alle?*
- Rikstrygdeverket (1991): *Trygdestatistisk årbok 1991*.
- Rikstrygdeverket (1992): *Trygdestatistisk årbok 1992*.
- Statistisk sentralbyrå (1990): *Trygdestatistikk Uføre 1987*, NOS B 932.
- Statistisk sentralbyrå (1992a): *Arbeidsmarkedsstatistikk 1991*, NOS C 20.
- Statistisk sentralbyrå (1992b): *Statistisk årbok 1992*, NOS B 298.

Statistisk sentralbyrå (1992c): *Trygdestatistikk Alderspensionister 1988–1990*, NOS C 22.

Øverby, Einar (1987): *Formue gjennom arv*, INAS-rapport 1987: 6.

Aaberge, Rolf (1982): *Om måling av ulikskap*, Rapporter 82/9, Statistisk sentralbyrå, Oslo

**Utkommet i serien Rapporter fra Statistisk sentralbyrå
etter 1. januar 1993 (RAPP)**

*Issued in the series Reports from Statistics Norway
since 1 January 1993 (REP)
ISSN 0332-8422*

Nr. 92/26	Nils Øyvind Mæhle: Kryssløpsdata og kryssløpsanalyse 1970-1990. 1993-230s. 140 kr ISBN 82-537-3783-1	Nr. 93/10	Runa Nesbakken og Steinar Strøm: Energiforbruk til oppvarmingsformål i husholdningene. 1993-41s. 75 kr ISBN 82-537-3836-6
- 92/29	Charlotte Koren og Tom Kornstad: Typehusholdsmodellen ODIN. 1993-34s. 75 kr ISBN 82-537-3797-1	- 93/11	Bodil M. Larsen: Vekst og produktivitet i Norge 1971-1990. 1993-44s. 75 kr ISBN 82-537-3837-4
- 93/1	Naturressurser og miljø 1992. 1993-144s. 115 kr ISBN 82-537-3844-7	- 93/12	Resultatkontroll jordbruk 1992. Tiltak mot avrenning av næringsalter og jorderosjon 1993-79s. 90 kr ISBN 82-537-3835-8
- 93/1A	Natural Resources and the Environment 1992. 1993-154s. 115 kr ISBN 82-537-3855-2	- 93/13	Odd Frank Vaage: Mediebruk 1992. 1993-38s. 75 kr ISBN 82-537-3854-4
- 93/2	Anne Brendemoen: Faktoretterspørsel i transportproduserende sektorer. 1993-49s. 75 kr ISBN-82-537-3814-5	- 93/14	Kyrre Aamdal: Kommunal ressursbruk og tjenesteyting Makromodellen MAKKO. 1993-94s. 100 kr ISBN 82-537-3857-9
- 93/3	Jon Holmøy: Pleie- og omsorgstjenesten i kommunene 1989. 1993-136s. 100 kr ISBN 82-537-3811-0	- 93/15	Olav Bjerkholt, Torgeir Johnsen og Knut Thonstad: Muligheter for en bærekraftig utvikling Analyser på World Model. 1993-64s. 90 kr ISBN 82-537-3861-7
- 93/4	Magnar Lillegård: Folke- og bolig telling 1990 Dokumentasjon av de statistiske metodene. 1993-48s. 90 kr ISBN 82-537-3818-8	- 93/16	Tom Langer Andersen, Ole Tom Djupskås og Tor Arnt Johnsen: Kraftkontrakter til alminnelig forsyning i 1992 Priser, kvantum og leveringsbetingelser. 1993-42s. 75 kr ISBN 82-537-3864-1
- 93/5	Audun Langørgen: En økonometrisk analyse av lønnsdannelsen i Norge. 1993-48s. 100 kr ISBN 82-537-3819-6	- 93/17	Steinar Strøm, Tom Wennemo og Rolf Aaberge: Inntektsulikhet i Norge 1973-1990. 1993-99s. 100 kr ISBN 82-537-3867-6
- 93/6	Leif Andreassen, Truls Andreassen, Dennis Fredriksen, Gina Spurkland og Yngve Vøgt: Framskrivning av arbeidsstyrke og utdanning Mikrosimuleringsmodellen MOSART. 1993-100s. 100 kr ISBN 82-537-3821-8	- 93/18	Kjersti Gro Lindquist: Empirical Modelling of Exports of Manufactures: Norway 1962-1987. 1993-124s. 100 kr ISBN 82-537-3869-2
- 93/7	Dennis Fredriksen og Gina Spurkland: Framskrivning av alders- og uføretrygd ved hjelp av mikrosimuleringsmodellen MOSART. 1993-58s. 90 kr ISBN 82-537-3945-1	- 93/19	Knut Røed: Den selvforsterkende arbeidsledigheten Om hystereseeffekter i arbeidsmarkedet. 1993-95s. 90 kr ISBN 82-537-3870-6
- 93/8	Odd Frank Vaage: Feriereiser 1991/92. 1993-44s. 75 kr ISBN 82-537-3831-5	- 93/20	Dag Kolsrud: Stochastic Simulation of KVARTS91. 1993-70s. 95 kr ISBN 82-537-3952-4
- 93/9	Erling Holmøy, Bodil M. Larsen og Haakon Vennemo: Historiske brukerpriser på realkapital. 1993-63s. 90 kr ISBN 82-537-3832-3	- 93/21	Sarita Bartlett: The Evolution of Norwegian Energy Use from 1950 to 1991. 1993-142s. 100 kr ISBN 82-537-3890-0

- Nr. 93/22 Klaus Mohn: Industrisyssetting og produksjonsteknologi i norske regioner. 1993-59s. 90 kr ISBN 82-537-3910-9
- 93/23 Torbjørn Eika: Norsk økonomi 1988-1991: - Hvorfor steg arbeidsledigheten så mye? 1993-38s. 75 kr ISBN 82-537-3912-5
- 93/24 Kristin Rypdal: Anthropogenic Emissions of the Greenhouse Gases CO₂, CH₄ and N₂O in Norway A Documentation of Methods of Estimation, Activity Data and Emission Factors. 1993-65s. 90 kr ISBN 82-537-3917-6
- 93/25 Skatter og overføringer til private Historisk oversikt over satser mv. Årene 1975-1993. 1993-75s. 90 kr ISBN 82-537-3922-2
- 93/26 Thor Olav Thoresen: Fordelingsvirkninger av overføringene til barnefamilier Beregninger ved skattemodellen LOTTE. 1993-42s. 75 kr ISBN 82-537-3923-0
- 93/27 Odd Frank Vaage: Holdninger til norsk utviklingshjelp 1993. 1993-41s. 75 kr ISBN 82-537-3931-1
- 93/28 Kjetil Sørli: Bofasthet, flytting og utdanningsnivå i kommunene Åtte årskull fulgt gjennom aldersfasen 15-35 år Del 1: Østlandet. 1993-174s. 115 kr ISBN 82-537-3935-4
- 93/29 Kjetil Sørli: Bofasthet, flytting og utdanningsnivå i kommunene Åtte årskull fulgt gjennom aldersfasen 15-35 år Del 2: Sørlandet og Vestlandet. 1993-179s. 115 kr ISBN 82-537-3936-2
- 93/30 Kjetil Sørli: Bofasthet, flytting og utdanningsnivå i kommunene Åtte årskull fulgt gjennom aldersfasen 15-35 år Del 3: Trøndelag og Nord-Norge. 1993-165s. 115 kr ISBN 82-537-3937-0
- Nr. 93/31 Erling Holmøy, Torbjørn Hægeland, Øystein Olsen og Birger Strøm: Effektive satser for næringsstøtte. 1993-178s. 115 kr ISBN 82-537-3947-8
- 94/1 Torstein Bye, Ådne Cappelen, Torbjørn Eika, Eystein Gjelsvik og Øystein Olsen: Noen konsekvenser av petroleumsvirksomheten for norsk økonomi. Under utgivelse
- 94/2 Wenche Drzwi, Lisbeth Lerskau, Øystein Olsen og Nils Martin Stølen: Tilbud og etterspørsel etter ulike typer arbeidskraft. 1994-56s. 95 kr ISBN 82-537-3950-8
- 94/3 Hilde-Marie Branæs Zakariassen: Tilbud av arbeidskraft i Norge En empirisk analyse på kvartalsdata for perioden 1972 til 1990. Under utgivelse
- 94/4 Resultatkontroll jordbruk 1993 Tiltak mot avrenning av næringssalter og jorderosjon. Under utgivelse
- 94/5 Haakon Vennemo: A Growth Model of Norway with a Two-way Link to the Environment. Under utgivelse
- 94/6 Odd Frank Vaage: Feriereiser 1992/93. Under utgivelse
- 94/7 Magnar Lillegård: Prisindekser for boligmarkedet. Under utgivelse-
- 94/8 Grete Dahl, Else Flittig og Jorunn Lajord:inntekt, levekår og syssetting for pensjonister og stønadsmottakere i folketrygden. Under utgivelse

Returadresse:
Statistisk sentralbyrå
Postboks 8131 Dep.
N-0033 Oslo

Publikasjonen kan bestilles fra:

Statistisk sentralbyrå
Salg- og abonnementservice
Postboks 8131 Dep.
N-0033 Oslo

Telefon: 22 86 49 64
22 86 48 87
Telefax: 22 86 49 76

eller:
Akademika - avdeling for
offentlige publikasjoner
Møllergt. 17
Postboks 8134 Dep.
N-0033 Oslo

Telefon: 22 11 67 70
Telefax: 22 42 05 51

ISBN 82-537-3998-2
ISSN 0332-8422

Pris kr 95,00

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

